

279996

Nr. I—II.

Ianuarie—Aprilie 1913.

An. XLIV.

TRANSILVANIA

REVISTA

ASOCIAȚIUNII PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ ȘI CULTURA POPORULUI ROMÂN.

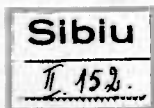
DIRECTOR: OCTAVIAN C. TĂSLĂUANU.

Apare în 6 numere pe an, tot la două luni, sub îngrijirea unui comitet de redacție a secțiilor științifice-literare, din care fac parte domnii: Dr. Silviu Dragomir, Dr. Onisifor Ghibu, Victor Stanciu și Ioan I. Lăpădatu.

Membrii «Asociațiunii» primesc «Transilvania» gratuit. Abonamentul pe un an: 10 cor. în monarhie și 12 cor. în străinătate.

Redacția: Sibiu (N.-Szeber), strada Șaguna Nr. 6.

EGYETEMI KÖNYVTÁR
K. * 1913 NOV. 27.
KOLOZSVÁR.

SIBIU, 1913.

Editura Asociațiunii.

TRANSILVANIA

REVISTA

ASOCIAȚIUNII PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ ȘI CULTURA POPORULUI ROMÂN.

Nr. 1—2.

Ianuarie — Aprilie.

1913.

VIEȚA ȘI ACTIVITATEA LUI GHEORGHE BARIȚIU.¹

I.

Noi Românii avem în cuprinsul acestei țări foarte puține monumente, cari să vestească meritele și vrednicia oamenilor noștri mari din trecut. Sunt cincizeci de ani și mai bine de când a început a se simți și la noi lipsa unor astfel de monumente. Și s'au auzit glasuri cerând ridicarea lor.

Astfel la începutul anului 1861, întrunindu-se la Sibiiu conferența națională, 27 de membri ai acestei conferențe au cerut, prin un memoriu al lor, «*în interesul și folosul națiunii române ridicarea unui monument național în Blaj pentru nemuritorii bărbați Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior, iar altul să se ridice pentru Gheorghe Lazar în Sibiiu sau în Avrig*». Deși dorința aceasta adresată conferenței naționale din 1861 nu s'a realizat nici până în ziua de astăzi, e totuș semnificativ că în cea dintâi conferență națională a noastră s'au găsit 27 de frunțași, care pe lângă chestiunile politice au aflat de cuviință a se gândi și la problemele de cultură și educație națională. Adevărat, că de atunci încoace conferențele noastre naționale n'au reușit a descoperi căile și mijloacele potrivite spre a da o soluție norocoasă acestui fel de probleme.

Din norocire, s'au găsit alte instituțiuni, care n'au pregetat a jertfi pentru ridicarea unor monumente, menite a trezi conștiința și a înălța demnitatea națională a poporului nostru.

Mitropolia Românilor drept-credincioși din Transilvania și Ungaria a așezat la 1909, întru amintirea nemuritorului său restaurator și organizator, Andreiu baron de Șaguna, un frumos monument de marmură lângă biserica din Rășinari.

Și iată acum exemplul acesta îl urmează «Asociațiunea», așezând în preajma pomposului său palat un monument de bronz în amintirea lui

¹ Conferință ținută la 30 Sept. 1912, cu prilejul desvălirii monumentului lui Gh. Barițiu, în sala festivă a muzeului «Asociațiunii» în Sibiiu.

Gheorghe Barițiu — unul dintre cei mai devotați stegari și slujitori ai «Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român».

Îndelungata și rodnică activitate literară și culturală a lui Gheorghe Barițiu, merită, desigur, cinstea ce i se aduce prin ridicarea acestui monument.

Pe de altă parte, slujitorii și membrii de astăzi ai «Asociațiunii» și-au împlinit în modul acesta o datorie de pietate și recunoștință pentru multele jertfe de muncă intelectuală, depusă de Barițiu pe altarul acestei instituțiuni culturale timp de 33 de ani, ca secretar și președinte al ei.

Ridicarea acestui monument mai însemnează și îndeplinirea unei datorii față de noi înșine, față de problema educației naționale a generației actuale și a celor viitoare.

Se știe, ce influență morală binefăcătoare exercită exemplele de vrednicie ale înaintașilor asupra urmașilor înțeleghători. De aceea s'a zis și s'a repetat de atâteaori, că *istoria este morala care instruează prin exemple*. Nu sunt fără temei nici constatările filozofului August Comte, care spune că ceice viețuiesc în prezent sunt din ce în ce mai mult cârmuiți de cei morți, fiindcă zestrea intelectuală și morală, pe care o moștenesc oamenii, crește mereu cu cât se prelungește lanțul generațiilor trecute. «Venerația și recunoștința față de cei morți se mărește cu cât înaintează civilizația. Ele sunt răsfrângerea tuturor silințelor, ce au pus dâșii spre a face din noi ceea ce suntem. Și vor fi cu atât mai mult răsplățiți, cu cât solidaritatea, ce ne leagă de trecut, va fi mai strânsă».

II.

Barițiu a muncit o jumătate de veac neîntrerupt pentru a face să devină cât mai strânsă această solidaritate ce ne leagă de o parte de trecut, de alta, de toți contemporanii, care sunt de acelaș sânge, de aceeași limbă și lege ca și noi. Solidaritatea națională a tuturor Românilor de sub diferite stăpâniri a fost lozinca de căpetenie a întregii sale activități ziaristice.

Născut la 12 (24) Maiu 1812 în Jucul-de-jos, în comitatul Clujului, Gheorghe Barițiu a fost descendentul unei vechi familii de preoți. Tatăl său, Ioan Pop-Barițiu, după ce 3 generații de înaintași ai săi l-au precedat în slujba preoției, s'a dedicat și el acestei cariere. După terminarea învățăturilor în școlile din Blaj, Cluj și Arad, a luat de soție pe Ana Rafilă, fiica preotului gr. or. Simion Cornea, de origine din Moldova,¹ și a slujit timp de 60 de ani la altarul Domnului (1809—1869), silindu-se a fi bun povățuitor al poporului și a da cea mai aleasă creștere numeroșilor săi copii, dintre care cel mai mare Gheorghe, eră menit să ajungă o podoabă nu numai a familiei, ci a neamului întreg.

¹ Cf. schița autobiografică a lui *Gh. Barițiu* publicată în broșura: «*Academia Română — Informațiuni asupra trecutului și a membrilor ei*», București, 1903, p. 19—20, precum și *Autobiografia* lui Barițiu, publicată în Sibiu la 1892, cu o prefață de Dr. C. Diaconovich.

Gheorghe ne spune despre tatăl său, că eră «un adevărat Ardelean, concrescut, cum am zice, cu munții și văile patriei sale, astfel încât lui îi eră peste putință, ca să-și facă idee de vre-o altă patrie, care să se poată asemăna cu Transilvania lui». De aceea niciodată n'a încuviințat, ca vre-unul din fiii săi să părăsească țara aceasta. Adeseori le vorbea cu însuflețire despre Gheorghe Șincai, care i-a fost profesor pe timpul, când învăța la școalele din Blaj. Și văzând preotul Ioan aplicarea fiilor săi spre învățatură, le spune adeseori, cât în glumă, cât serios: «Mă, luați-vă seamă, să nu pățiți și voi ca Șincai. Știți voi ce vă zicea moșul vostru: Nu e bine învățatura multă fără minte și mai multă».¹

Însușirea de Ardelean adevărat o moștenise dela tatăl său și Gheorghe, care n'a putut fi înduplecat niciodată să părăsească Transilvania, deși i se oferise în Moldova și Țara Românească situații cu mult mai favorabile și mai bine răsplătite, decum putea să le aibă aici în patria strămoșească.

El a ținut seamă de înțeleptele cuvinte și sfaturi bătrânești ale tatălui său — și cu toate că soarta l-a împins adeseori în situații mai primejduite, decum au fost pățaniile lui Șincai, — din vârsta fragedă a tinerețelor și până la adânci bătrânețe, s'a silit neconținut să-și îmbogățească cu învățături folositoare și variate mintea multă și ageră, ce i-a dat Dumnezeu.

Gheorghe își petrecu anii copilăriei în evlavia și liniștea cuvioasă a casei preoțești, unde cea dintâi carte, ce i s'a pus în mână, fû psaltirea, iar în loc de dascăl, care să-l învețe a scrie și a ceti, bunicul său a fost acela care i-a descurcat rostul și taina slovelor bătrânești. La vârsta de 8 ani fû trimis dimpreună cu fratele său Alexandru la Trăscău, să învețe carte ungurească și latinească. De aici ajunge peste 3 ani la Blaj, iar peste alți 5 la Cluj, pretutindeni fiind cel dintâiu în ale învățaturii.

După terminarea gimnaziului, cu toate că profesorii săi din Cluj îl îndemnau să studieze dreptul, Barițiu se întoarce iarăși la Blaj și intră în seminar cu gândul de a se face mai târziu preot, după cum va fi fost dorința părinților săi și după cum cerea tradiția familiară a caselor preoțești, ca darul preoției să nu se piardă, ci să se moștenească din tată în fiu.

Cei patru ani petrecuți în seminarul din Blaj au fost de o influență hotăritoare pentru desvoltarea ulterioară a tânărului Barițiu. Aici a început a-și cercă iscusința condeiului, compunând ori traducând și localizând câte o piesă de teatru pentru reprezentațiile, ce începuse a da cu colegii săi în sărbătorile Crăciunului, iar în ceasuri de avânt liric murmurând, ca orice tânăr, sfioase șoapte în versuri, cărora nu le eră dat să vadă lumina tiparului, căci după propria mărturisire a autorului lor, din tot ce a scris până la vârsta de 25 de ani nimic n'a păstrat, pentrucă «n'a meritat de loc».

¹ Cf. «Transilvania», an. II. (1869): Necrologul preotului *Ioan Pop-Barițiu*, scris de Gh. Barițiu.

O excepție formează totuș versurile întitulate *Instrăinașii* «compuse de Gh. Barițiu și la anul 1835 cântate de diletanții din clerul cel tânăr pe teatrul seminarului din Blaj».

Aceste versuri le-a publicat mai târziu, la anul 1838, Barițiu în Nr. 18 al *Foii literare* din Brașov, în forma următoare:

Un tânăr: «Murăș, Murăș apă lină
 Prea de mulți străini ești plină,
 Someș apa ta-i prea rece
 Că de veacuri zece
 Împrejurul tău n'am stare
 N'am bine și 'ndestulare!
 Oh, ce 'nstrăinare!
 Arieșul sărăcește
 Oltul tot se mai iuțește
 Streiul seacă, ostenește
 Nici una nu crește
 Târnavele-s prea sărate
 Tulbure-n mol înglodate,
 Oh, ce răutate!
 Munții reci fără simțire
 Câmpii fără de rodire
 Toate 'mbracă altă fire,
 Oh, tristă privire!
*Trecem, trecem frați dincoace
 Unde cerul toate coace
 Vântul suflă pace».*

Un bătrân: «Anul trece, altul vine
 Eu tot nu mai dau de bine
 Când va fi să-mi însărine
 Zilele de dureri pline.
 Șaptezeci de ani și șase
 Fără țară, lege, casă
*Nedreptățile m'apasă
 Ah, sfărmate-a mele oase!»*

Un înger: «Priviți, vedeți colo departe
 Cum ceriu'n două se împarte,
 Fiul timpului sosește
 Și spre voi privește.
 Treceți, mergeți înaintea
 Cererea voastră ferbinte
 E luat' aminte!».

Din cuprinsul acestor versuri primitive se vede, că tânărul de 23 de ani eră muncit de gânduri serioase, îl nelinișteă și pe el soartea tristă a neamului și căută să se mângăie pe sine și pe ai săi cu nădejdea într'un viitor mai frumos, pe care îl va aduce «*fiul timpului*»...

În aceste încercări modeste de versificație s'ar fi putut întrezări de pe atunci preludiul unei activități serioase și impunătoare, ce aveă să urmeze în curând.

După terminarea cursurilor seminariale, lui Gheorghe Barițiu i s'a încredințat catedra de fizică la liceul din Blaj, unde n'a rămas decât un an, căci, chemat fiind la Brașov ca profesor la școala neguțătorilor români, a venit în acest oraș, unde i se oferiă teren de muncă rodnică și binefăcătoare. La 1836 deschise școala românească din cetatea Brașovului numai cu 12 elevi, dar numărul acestora se urcă repede la 80, așa că în curând trebui să cheme ca profesor ajutor și pe Andrei Murășan, încruntatul cântăreț al durerilor noastre seculare. Cu ajutorul acestuia organiză și conduse Barițiu școala neguțătorilor din Brașov timp de 9 ani, și ar fi rămas probabil și mai departe la această catedră ca profesor, dacă starea slabă a sănătății sale nu l-ar fi silit a o părăsi. Insuși ne spune că de nu s'ar fi lăsat de profesorat, l-ar fi costat vieața.

La anul 1841 Barițiu se căsătorî cu Maria, fîca văduvei Sofia Belisar din Brașov. Nași i-au fost Dr. Pavel Vasiciu și soția sa Juliana. Vieața lui familiară a fost la început tulburată întrucâtva prin purtarea arogantă și pretențioasă a soacrei sale, despre care Barițiu scrie, într'o însemnare din 1841, că eră «o femeie semismintită și rea, precum abia vor mai fi 10 în Brașov, a și început a face pretensiuni de acelea, cu care dusesese pe bărbatu-său la desperanță și mormânt. Eu — continuă Barițiu — deși mă costă mult, i-am înfrânt reința grecească; pentrucă pe cât fie-sa are temperament ilar și flexibil, pe atât muma sa este furioasă și nebună, care i se trage dela o educațiune desmerdată peste măsură».

Cu soția sa Maria se înțelegea însă Barițiu destul de bine și pare a o fi iubit cu căldură nu numai înainte, ci și după cununie. Aceasta ar rezultă și din poezia intitulată «La Maria», publicată de G. B. în numărul 42 al «Foi pentru minte» din 18 Octomvrie 1843, și în care sentimentele de iubire sunt tălmăcite în următoarele versuri cam noduroase și încălcite:

«Nume, ființă din ceruri zimbire
 Nădejde, frumseță, a vieții delir.
 Focul plăcerii născut din iubire
 Pruncă Minervei, fiu de zefir,
 Fulger ce-aprinzi atâtea simșiri,
 Nădejdea-mi nestinsă chiar a prunciei
 Țerm de ferice, gândirea veciei
 Templu sfințit în a mele priviri;
 Singur cuvântul în care minte
 O mună, un frate, o sor' și părinte,
 Plăcerea-mi, vieața, totul ce cer
 Emblema iubirei minut din eter,
 Tu ești Mario scumpa ființă
 A vieți-mi ferice, nume ce ador.
 Aurora simșirei, întâiul amor.»¹

Căsătoria lui Barițiu cu Maria Belisar a fost binecuvântată de Dumnezeu cu 9 copii, dintre care 4 au murit în vârsta prunciei, iar 5 au rămas în vieață: 1 fiu și 4 fiice.

¹ Cf. și notița lui Barițiu din *Transilvania*, 1870, pag. 142.

Dar nu vieța familiară a lui Barițiu ne interesează în primul rând, ci mai ales activitatea lui ziaristică, literară și culturală. Căci vieța lui dela 1838 înainte este strâns legată de soarta foilor sale, și acestea iarăși sunt răsunetul sbuciumărilor prin care au trecut Români ardeleni de atunci până la 1893, anul morții lui Barițiu.

III.

Curând după sosirea lui Barițiu la Brașov, în această cetate de întâlnire a Românilor despărțiți prin hotare geografice și graniți politice, un drum nou se deschide vieții sale, drum greu și prea puțin umblat, pe care înainte de Barițiu nici un Român ardelean și după el iarăși foarte puțini l-au putut străbate cu atâta cinste și ispravă.

În cartea sorții nu eră scris ca glasul lui Barițiu să se piardă în fumul de tămâie al vreunei bisericuțe de pe Târnavă, nici în colbul școalei neguțătorești din Brașov. Un amvon, o catedră ar fi fost locuri cam înguste pentru acel belșug de energie, care sălășluia în inima lui, predestinându-l a munci pentru împlinirea unei misiuni mai grele, ale cărei binefaceri trebuiau să se resfrângă asupra neamului nostru românesc întreg. Nu duhovnic al câtorva sute de suflete, nu profesor de fizică ori de științi comerciale, ci un dascăl al mulțimii, marele și neobositul dascăl al neamului și al vremii sale: iată ce eră să devină Gheorghe Barițiu, căruia i s'a zis mai târziu — și nu fără merit — Nestorul ziaristicii românești din Ardeal.

Alături de catedra modestă, de unde glasul său de propovăduitor al culturii răsună numai în auzul câtorva zeci de elevi, Barițiu își crease încă din anul 1838 o catedră cu mult mai însemnată. Întemeiând la începutul acestui an, în tovărășie cu tipograful Ioan Gött *Foiaia literară* (intitulată mai apoi «*Foiaia pentru minte inimă și literatură*») iar cu două luni mai târziu «*Gazeta de Transilvania*»¹ el a știut să întocmească și să conducă foile acestea cu deosebită iscusință, încât ele au devenit cea mai bună școală de redeșteptare a simțirii și conștiinții naționale nu numai la Români din Ardeal și Țara Ungurească, ci și la cei din Principatele Române.

În coloanele acestor foi dela Brașov s'au întâlnit aproape toți scriitorii mai de seamă ai Românilor, contribuind cu scrisul lor la opera de cultură și educație națională, ce se îndeplinea printr'însele de amândouă laturile Carpaților. Barițiu însuși ne spune, că «toți căți știau să poarte

¹ Tovărășia cu Ioan Gött a fost necesară, căci un Român cu greu ar fi putut să obțină în acele timpuri concesiune pentru ziar politic, cum eră «Gazeta». Concesiunea i s'a dat lui Gött numai în 8 Martie 1838, în următorii termeni: «Dignata est Sua Majestas Sacratissima virtute altissimae resolutionis regiae de dno 13 Ianuarie a. c. editae clementer indulgere, uti Ioannes Gött ephemerides, ad quas linguis germanica et hungarica edendas facultatem iam obtinuerat, lingua etiam valachica edere possit ea sub conditione, ut unum earum exemplar semper Cancellariae Regiae Transilvanico-Aulicae exhibeat semetque censurae legibus strictae conformet». (Cf. «*Observatoriul*» din 1885, Nr. 36).

peana, simțiau plăcere a stă cu mica redacțiune în comunicațiune, și scopul tuturor eră, ca pe lângă înaintarea literaturii să ne dăm și educațiune politică, a cărei lipsă o simțiam foarte tare mai vartos când reflectam în noi, că se poate să ajungem și epoce grele».¹

Deși luptând la început cu multe greutăți și dibuind pe cărări neumblate, Barițiu a reușit totuși mai târziu să dea foilor sale o direcție hotărâtă, îmbrățișând cu egală sollicitudine interesele Românilor de subt oricare stăpânire și silindu-se a-i îndrumă pe toți spre o țintă superioară: spre unitatea în simțire și cultură națională.

Vasta corespondență a lui Barițiu, care se păstrează la Academia Română, ne arată în mod destul de lămurit, cum înțelegea el să facă gazetărie românească aici în Ardeal, totdeauna în sens național și educativ, chiar și în cele mai amenințătoare împrejurări. Sunt cât se poate de instructive acele scrisori, care ne prezintă pe redactorul și colaboratorii foilor din Brașov la masa lor de scris: condeii alergând pe hârtie și sămănând în șire respicate idei sănătoase, iar mințile lor cutreerând neobosită prin toate colțurile locuite de Români, chemându-i pe toți la o viață națională conștientă, prin muncă și trezvie!

Cu toată modestia puterilor și lipsa mijloacelor, este totuși marea acest început de gazetărie, care a avut urmări atât de însemnate în viața noastră națională, reușind a înjgheba o solidaritate trainică și productivă a capetelor gânditoare, a condeilor mai de seamă și a cetitorilor cu sufletul cuprins de dorul de a-și cunoaște frații, de sub toate stăpânirile... Barițiu «a îmbrățișat în scrisul său pe Românii din toate ținuturile și a contribuit, astfel, mai mult decât oricine până la dânsul, la pregătirea unității culturale a neamului, pe care întotdeauna a prețuit-o ca cel mai mare ideal».² El devenise — cum zice dl G. B. Duică — creerul, care desăvârșia aici acea îmbinare de influențe românești și ardelenesti apusene și populariză rezultatul prin gazetele sale» (*Libertatea*, an. II, nr. 6). Barițiu avea încredere nebiruită în puterea de viață și în destoinicia culturală a popoului nostru.

Aceasta îl făcea să privească cu destulă liniște încercările ostile naționalității și limbii române. Și îi da tărie să răsfrângă cu demnitate atacurile ce se deslănțuiau adeseori cu înverșunare asupra comorilor sufletești ale neamului nostru. La 1842, când dieta ardeleană se ocupă cu planul de a pune piedeci artificiale în calea dezvoltării limbii și naționalității române, Barițiu scriă într'un articol³ («discurs) că pretextele, prin care cearcă să-și motiveze antagoniștii limbii române tendințele lor, sunt ca Românii să poată înainta cu ajutorul limbii maghiare, 1 în cultură, 2 la dregătoriale publice și 3 să devină patrioți buni («ca și când n'ar fi...») Exami-

¹ *Gazeta Transilvaniei*, numărul jubilar din 1 Ianuarie 1888, pag. 4.

² N. Bănescu: *Georghe Bariț, — rolul său în cultura națională*, Vălenii-de-Munte 1910, pag. 31.

³ «*Românii și maghiarismul*», în *Foaia pentru minte*. etc., 1842, un. 9-11.

nând aceste chestiuni «sine ira et studio», Barițiu își pune următoarele întrebări: 1. oare în secolul al XIX-lea și în starea politică a Europei de azi o nație ca cea română se poate stânga și preface în nimic? și 2. dacă aceasta s'ar putea oarecând, nimicirea Românilor folosire-ar cuiva? Răspunsul la aceste întrebări, zicea Barițiu, că îl va putea da oricine, dacă va cunoaște elementele de viață ale Românilor, și anume: 1. numărul lor considerabil; 2. vârsta vieții lor naționale și cunoștința, că ei au o limbă dulce și în stare cu mult mai ușor de a se îmbogăți și cultivă decât oricare alta de rangul și starea ei; tot astfel au o literatură, «deși pruncă, dar pornită pe cărarea sigură a perfecției»; 3. cel mai puternic zid apărător al naționalității Românilor este biserica, este religia lor orientală, pe care ei *numai prin ajutorul limbii lor naționale învață a o cunoaște, încât acela, care ar izbi în limbă, n'ar putea să nu izbească și în religie...* și afară de niște fanatici și nebuni, cine va cuteza în secolul al XIX-lea a izbi într'acestea? (se întrebă atunci Barițiu, fără să poată prevedea că răspunsul la această întrebare a lui îl va da tocmai începutul secolului al XX-lea); 4. tot ca mijloc de apărare și rezistență mai amintește Barițiu și «strânsa comunicație» cu Românii din Principate. Iar la a doua întrebare răspunde Barițiu, că nimicirea naționalității românești, chiar de ar fi aceasta cu puțință, ceea ce nu este, nu numai n'ar aduce folos patriei și aristocrației maghiare, ci dimpotrivă scădere multă și împuținare de puteri și mai multă... «Cum că nația maghiară este seminție aziatică, izolată aici în Europa, aceasta o cunoaștem în toată întinderea cuvântului. De se cuvine Maghiarilor a se întări prin topirea altor nații cu a lor, aceasta lăsăm altora să o judece. Iar, cumcă nația maghiară ar fi menită de cătră niște puteri nevăzute a stă ca zid apărător, în contra unei emigrații despre Nord încoace, de aceasta ne îndoim foarte. Noi pe ungurime nu ni-o putem socoti de zid apărător, fără ca să nu fim siliți a o lua în strânsă legătură cu toate celelalte elemente ale monarhiei austriace... Au nu cu același, dacă nu cu mai mare drept poate strigă nația românească din toate puterile în auzul Europei întregi, cumcă pe dânsa atât prin poziția geografică dealungul Dunării, și iarăși umbrită de Carpați, cât și prin deosebirea în naționalitate de cătră slavism și iarăși prin înrudirea națională cu Italienii, Francezii, Portugalii (60 milioane cu totul) chiar provedința, chiar ursita națiilor a merit-o a se face păzitoare (neutrală măcar dacă vă place așa) de cel mai scump canal și drum de comunicație a Europei, pe Dunăre?»

Asupritorilor de pe atunci le adresează următoarele cuvinte: «Rogu-vă judecați înșivă, sila morală sau fizică ce v'ar putea folosi față de acest sănătos popor... Vedeți, domnilor, în loc de a îngrețoșă și îndepărtă pe Români cu astfel de pretenții, ați face cu mult mai bine, dacă uitând toate spaimile veacurilor, ați da mână frățască și ați încheia o prietenie, de care aveți trebuință. Pentrucă să știți d-voastră, că Dunărea sau niciodată nu o veți stăpâni sau numai în prietenie cu Moldavo-Românii și chiar la întâmplarea din urmă iarăș numai sprijiniți de Austria și încurajați de Europa...»

Asupra acestor chestiuni revine Barițiu adeseori atât în foile dela Brașov, cât și în cele întemeiate mai târziu în Sibiu și conduse tot de el: în «Transilvania» și «Observatoriul». Astfel în numărul 1 al *Gazetei*, din 1872 mărturisește aceeași convingere, scriind: «Văd și eu mai pe fiecare zi luându-se măsuri, care țintesc la omorîrea naționalității române; cu toate acestea fiindcă eu cred, precum am crezut totdeauna, în imortalitatea elementului național-român, nu mă tem, că vor fi în stare să sugrume naționalitatea română. Iară dacă totuși ar fi posibil vr'odată un asasinat ca acesta, atunci acesta s'ar putea executa numai și numai cu ajutor nemțesc; însă așa, că odată cu a Românilor, ar bate și oara ultimă a națiunii ungurești. Domnul cu sclavul în acelaș mormânt; așa ceva s'ar mai putea».

Barițiu eră convins că activitatea sa ziaristică este de folos atât națiunii române, cât și patriei. Deaceea când s'a găsit la începutul anului 1843 un profesor Szilágyi, care a scris sub titlul *Panvalahism*, în ziarul unguresc din Cluj *Mult és Jelen*, despre tendințele românești, exprimându-și părerea de rău, că în țeara aceasta se tipăresc și gazete românești, Barițiu nu întârzie a combate rătăcirile aceluia profesor ungar, arătând că nu numai «românimea, ci mijlocit și însăși patria *câștigă foarte mult* prin o publicitate românească încă pe atâta de subțirică. Căci să nu creadă cineva vreodată, că Românul precum educația morală-religioasă și intelectuală, așa și o educație oarecare politică i se va putea da în vreo altă limbă, decât numai în limba maicei sale și orice altă încercare spre astfel de scop ar însemna a vreă să respingi pe Român în veacul cel întunecos, în care lui îi erau ochii legați prin limba slavonă». Ca încheiere, declară Barițiu autorului ungar că, dacă prin *panvalahism* vreă să înțeleagă o deșteptare a nației românești *preste tot* cătră cunoașterea drepturilor sale omenești, patriotice și naționale, atunci Românilor nu le poate fi rușine de această nouă caracterizare; iar dacă înțelege prin *panvalahism* altceva orice, atunci panvalahismul rămâne a fi o fantomă reproducă prin felinarul magic al unor creeri exaltați».¹

«Deșteptarea națiunii cătră cunoașterea drepturilor sale» Barițiu eră convins, că nu se poate mijloci în alt chip decât prin răspândirea culturii naționale în straturi cât mai largi și prin trezirea unei iubiri conștiente pentru comorile limbii, în care trăește sufletul națiunii. Aceste mijloace de asigurare a viitorului național știă că sunt destul de puternice, ca cu sprijinul lor Românii să poată înfruntă oricând primejdiile, ce le-ar aduce asupra vieții lor naționale diferitele schimbări politice ale patriei lor. Căci «viața genetică (a naționalităților din Transilvania) nici decum nu mai atărnă dela schimbăturile instituțiilor politice, ci curat numai dela gradul culturii lor spirituale și dela păstrarea limbii lor în cărți, în jurnale, în școală, în

¹ Cf. articolul: *Ce este panvalahismul?*, semnat de G. Barițiu profesor, *Foiaia*, 1843, n. 6.

biserică, în familie, încât aceia va fi mai văzută și mai respectată, care va și arăta mai multe produse ale minții și ale spiritului». ¹ De aceea Barițiu n'a încetat a propaga în toată vieța sa necesitatea unei educațiuni curat românești nu numai prin școală și biserică, ci mai ales în sânul familiei. Adeseori biciuește pe Românii, cari îngăduie să pătrundă în sanctuarul familiei lor vre-o limbă străină.

Indignarea contra acestora îi stoarce într'un rând mărturisirea, că de-ar avea dânsul feciori câți patriarhul Iacob, nu ar suferi pe niciunul să-i gângăie în limbă străină, ci mai întâi în a mamei sale. ² Într'un articol, intitulat «*Episcopul*», ³ vorbind despre traducerea cărților bisericești în limba națională, arată cât «de minunat este farmecul limbei naționale unit cu religia. Poate din această pricină zic cei mai ageri politici și filozofi ai zilelor noastre: Nații creștine pot fi apăsate, însă niciodată sugrumate». Și mai departe continuă: «In adevăr cea mai mare hulă și batjocură, ce poate face cineva Evangheliei lui Hristos, este a o predică pe aceia popoarelor în limba pe care ele nu o pricep nici decum sau li-o propune în traducții rele, false, mincinoase. Au nu este aceasta tot atâta ca și când ai zice acelor popoare: «Voi barbarilor, nu meritați a pricepe învățătura creștinismului; să rămâneți pururea mai aproape de vite ca de oameni; voi să vă ajungeți ⁴ numai cu scoarța credinței, cu nește ceremonii, care bat la ochi și vă fac să căscați gurile ca oricare sălbatici, ca fiarele. Iar limba voastră voi popoarelor, nu e limbă, ci e o lătrătură, cu care nu trebuie să se spurce scripturile». Așa degradează Evanghelia, creștinismul și omenirea toți aceia, cari nu voesc a se predică cuvântul lui Dumnezeu tuturor popoarelor în limbile lor materne; așa calcă ei în picioare porunca lui Hristos: mergeți, învățați la toate popoarele, luați spirit sfânt, ca să vorbiți în toate limbile. De aci urmează, că episcopul ca bun păstor care-și dă sufletul pentru oile sale, pe toți contrarii serviciului dumnezeesc în limba națională îi privește de dușmanii religiei și ai omenirii, antichriști care nu voesc lăfșirea adevărului evanghelic, ci pretind repezirea popoarelor în baratrul ⁵ neștiinții și al barbariei, pentruca cu atât mai ușor să le poată încăleca și călcă; deci el îi muștră precum se cuvine a face un bărbat apostolic, păsându-i numai de adevăr, iar nu de periculoasa lor favoare, precum nici de răzbunarea lor».

«Nici acelor nu dă episcopul cea mai puțină ascultare, care pretind ca popoarele, spre a înțelege serviciul dumnezeesc, să învețe cutare limbă străină; ci el pe asemenea pretendenți îi are cel puțin de oameni smintiți, cărora le cășună a contrage milioanele de suflete în prea îngustul spațiu al unei gramatice. Cuvintele îi sunt acestea: «Dumnezeu dacă voia

¹ *Foia pentru minte*, 1848, pag. 96.

² *Foia pentru minte*, 1843, pag. 407.

³ *Ibidem*, 1848 nr. 2 și 3, pag. 18—20.

⁴ Să vă mulțamiți.

⁵ Prăpastia.

a fi lăudat numai într'o limbă, lăsă numai una pentru întreaga omenime, plăsmuiă organele vorbirii întocmai la toți oamenii cu exactitate matematică de $2=2$. Însă Dumnezeu nu voi așa, ci puse naturei alte legi, de a se formă sute de limbi, căci voi a fi lăudat într'o varietate minunată. Apoi oare n'ar fi tirănie mai mult decât sultanică a pretinde ca sutele de mii și milioanele de oameni să-și piardă timpul învățând cutare limbă stămpată de sfântă, legiuită sau prin unii egoiști sau prin fanatici? Varietatea popoarelor nu e lăsată de Dumnezeu, pentruca ele să-și petreacă vicața învățându-și limbile unul altuia, ci pentruca să se cultive fiecare mult-puțin în limba suptă dela mama sa. A învăța limbi poate numai o frunte, o lamură a popoarelor, nu și popoarele întregi, care în puținul timp, ce le rămâne dela câștigarea pâinii de toate zilele, abia pot învăța a-și cunoaște religia, patria (geografie și istorie), o aritmetică pentru vieață, o meserie. Deci episcopul cu durere de inimă își aruncă a sa privighere mai vârtos asupra școalelor elementare din dieceza sa, în care nu suferă a se amestecă alte învățături superflue, ci prescrie strâns învățătura celor neapărat trebuitoare, toate în limba poporului. Iar în seminarele clericilor, cari se prepară la preoție, pune compunerea și rostirea predicilor și ale catehizațiilor în limba poporului de cea mai neapărată condiție spre a dobândi parohii mai bunișoare; căci altminterea toată învățătura lor de atâți ani și toată deprinderea lor în dialectica sacră nu plătește nimic, dacă ei ca păstori nu știu vorbi cu oile lor într'o limbă înțeleasă de toți, ușoară, pătrunzătoare la minte și la inimă».

Barițiu eră deosebit de darnic întru a da sfaturi și povețe tuturor tagmelor de oameni. Pe învățători și profesori îi îndemnă să stăruască pentru o îmbunătățire a creșterii morale a tinerilor noștri, ca aceștia să nu ajungă răsfățați, moleșiți și subjugați de patimi, ci să iasă din ei buni conducători și apărători ai poporului.² Iar când vedeă că acești luminători ai tinerimii nu sunt destul de harnici și însuflețiți pentru misiunea lor, nu se sfiă să exclame: «Strângeți pe dascăli și profesori în curele, ca să nu fure timpul școlarilor!»³

Precum școala trebuie să fie ca o biserică pentru prunci, tot astfel și biserica trebuie să fie ca o școală pentru oamenii în vârstă. Arhieriei și preoții să-și aducă aminte, că Mântuitorul le-a zis nu numai să boteze, ci și mai vârtos să învețe. Iar într'un articol intitulat «Icoana preotului»⁴ spune Barițiu, că «înflorirea unui cler apune numai prin *lenea* lui»; de aceia îndeamnă pe toți preoții români la mai multă învățatură și la muncă însuflețită pentru binele poporului nostru, căci altfel ni se prăbușesc toate ale noastre numai din cauza trândăviei («Ruunt res nostrae sola inertia nostra» sau: «Prin multă lene se afundă clădirea», cum scrie Eclesiastul c. X. v. 13).

¹ Timbrată.

² *Gazetă*, 1844, nr. 13—16 art.: «Sărăcia».

³ *Foaia*, 1848, pag. 94.

⁴ *Foaia*, 1847, nr. 10.

Tot asemenea îndemnă Barițiu neconținut și pe omul din popor, pe neguțătorul, meseriașul și intelectualul român la împlinirea cât mai zeloasă și mai conștientă a datorințelor față de familia, biserica, neamul și patria sa.

Astfel a ajuns el din profesorul tânăr al școlii neguțătorilor brașoveni un neobosit povățuitor al tuturor Românilor iubitori de carte și doritori de înaintare, un adevărat educator al mulțimii.

Cătră sfârșitul anului 1846,¹ când Barițiu era bolnav și avea de gând să se lase de ziaristică, Aron Florian îl îndemnă să continue scriindu-i: «toți cei bine gânditori zic fără frică de a greși, că fără Gazeta României nici în 50 de ani n'ar fi ajuns, unde se află astăzi».²

Din aceasta și din alte asemenea mărturisiri se vede, că opera de educator a lui Barițiu începuse a fi înțeleasă și prețuită în mod favorabil din partea contimporanilor.

În curând ea fu întreruptă prin anii de vijelie și sdruncinare politică-socială 1848—1849, când Barițiu fu silit a părăsi Ardealul, căutându-și adăpost în Țara Românească. Casa lui fu atunci jăfuită, tânăra-i soție cu un copil la piept, cu altul de mână, pribegii fără mângâiere. Barițiu ajunsese în prinsoarea Muscalilor, fu purtat dela Câmpina la Ploești, apoi la Cernăuți, și aici aruncat în fiare, de unde scăpă numai prin intervenția fraților Hurmuzaki, care știură să-l îmbrățișeze cu toată căldura, manifestând și mai târziu frumoase sentimente de prietinie pentru «acel bărbat cunoscut Românilor prin genialele sale sânguinți spre deșteptarea și întărirea spiritului național», cum scrie Doxachi Hurmuzaki într'o epistolă a sa³ dela începutul anului 1850.

După potolirea revoluției Barițiu se întoarce iarăși la Brașov și continuă cu redactarea foilor. Dar după 2 luni, la 25 Februarie 1850, i-se interzice din partea guvernului a mai scoate foile sale, deoarece începuse a publică raportul lui Avram Iancu și ordinului de a suprima publicarea n'a voit să-i dea ascultare. Când apar iarăși foile, în toamna anului 1850, ele nu mai au pe Barițiu ca redator, ci pe blajinul Iacob Murășan, numit din partea guvernului, care impuse Gazetei pajura cu două capete, chipul biruitor al stăpânirii austriace. Barițiu a rămas însă și mai departe cel mai de frunte colaborator al foilor, căroră dânsul le-a dat ființă, și urmă să le imprime, la începutul erei constituționale, iarăși pecetea persona-

¹ La 1841, deasemenea voise Barițiu să plece din Brașov; Ioan Maiorescu a reușit însă a-l înduplecă să rămână, «dacă a rămas, meritul este al lui I. Maiorescu; putem fi veseli, că mână acestuia se identificase atunci cu a providenței, când scria mereu scrisori pentru împăcarea certărilor». (*G. B. Duică: Libertatea II, nr. 6*).

² Cf. «Neamul Românesc», revista d-lui N. Iorga, — an. III, nr. 129.

³ cf. *N. Bănescu: Corespondența familiei Hurmuzaki cu Gheorghe Barițiu*. Vălenii de munte 1911, pag. 64.

lității sale de o tenacitate dirză și neînduplecată. «Gazeta» cu pajura în frunte nu putea să fie pe placul lui Barițiu, care o numește mai târziu «oficiala lui Bach și slujnica absolutismului».¹

IV.

Pe lângă activitatea sa ziaristică Barițiu a redactat între anii 1852—1864 și un calendar românesc, a colaborat cu Gavril Muntean la dicționarul german-român 1853—1855 și a compus un dicționar unguresc-românesc (1869), nelipsind în același timp a-și îndreptă atențiunea și asupra unor însemnate probleme de economie națională.

În anul 1852 el stăruie pentru înființarea fabricii de hârtie la Zernești. În scopul acesta călătorește prin Austria, Germania, Belgia și Franța spre a procura cele pentru fabrica, al cărei director a rămas timp de 20 ani, până când întreprinderea «a trebuit să capituleze dinaintea teribilei concurențe străine».²

Pe timpul încercărilor constituționale dintre anii 1860—1867 și chiar în era dualismului Barițiu avu rol însemnat și în politica națională a Românilor ardeleni participând cu însuflețire și cu poază înțeleaptă la conferențele naționale din 1861 și 1863, la dieta ardeleană din Sibiu și la senatul imperial din Viena. Cum înțelegea lupta națională-politică și cum privea raportul dintre Români și celelalte naționalități ale Transilvaniei, arată în mod lămurit și răspunsul ce a dat Brașovenilor, care în 20 Ianuarie 1861 au aranjat în onoarea lui o impunătoare serbare ca semn de recunoștință pentru serviciile sale naționale.

«Cât pentru consolidarea fraternității între noi Români și națiunile surori — spune Barițiu,³ — neg în fața ceriului și a oamenilor, că ar exista vre-o ură între națiuni. Ura, urgia și frecările nu există între națiuni, ci între coterii, oligarhii și clase privilegiate.

Poporul unguresc a avut aceeași soartă ca noi; asemenea și Săcuii; iar așternutul poporului săsesc încă n'a fost de trandafiri. Să distingem deci bine între națiuni și coterii. Între națiuni ușor se poate restabili fraternitatea. Românul din partea sa, condus de interesul său sănătos și nestrîicat, își are scris pe flamură: solidaritatea națională, libertate constituțională, scăpare de absolutism, de anarhie și ohlocrație, combaterea terorismului, ori de unde ar veni, și frățească conlucrare cu națiunile surori, spre fericirea patriei».

Când pronunță sau scria cuvântul *patrie*, Barițiu se gândia mai ales la Transilvania, a cărei importanță pentru națiunea română el o înțelesese atât de bine.

¹ Cf. *Telegraful Român* 1866 pag. 352, articolul: «*Bucurie de frică*» reprodus din «*Albina*» și atribuit lui Barițiu. Articolul e îndreptat contra redactorului Iacob Murășan și semnat de: «*Cinci inși*».

² cf. Autobiografia lui G. Barițiu, Sibiu 1892 p. 35.

³ *Cartea de aur* vol. II. (1902) pag. 218.

În autonomia Transilvaniei vedeă Barițiu un scut de apărare a naționalității române și un frumos teren de luptă pentru dobândirea drepturilor ei politice. De aceea a fost totdeauna un ireductibil apărător al acestei autonomii, pe care a introdus-o ca postulat politic și în programul nostru național din 1881, după ce luptase timp de 2 decenii, zădarnic, pentru apărarea și salvarea ei. Dacă autonomia Transilvaniei n'a putut fi salvată și dacă chiar legile, favorabile pentru Români, ale dietei ardelenene din 1863—4 au fost mai târziu desființate, Barițiu eră într'un timp dispus a crede, că aceasta s'ar fi întâmplat și din cauza unor greșeli ale conducătorilor noștri politici, care «puneau foarte mult pond pe promisiunile Vienei» și de aceea ar fi accelerat intrarea deputaților ardeleni în senatul imperial din Viena la 1863, pe când dânsul stăruia ca deputații ardeleni să între în senatul imperial numai dupăce promisiunile făcute atât cu privire la autonomia Transilvaniei, cât și mai ales la asigurarea drepturilor politice ale națiunii române vor fi regulate mai întâiu în dieta ardeleană «sanctionate de monarh și cuprinse în *diploma inaugurală* consacrată prin jurământ». ¹

Cu toate acestea a luat și Barițiu parte activă la ședințele senatului imperial din Viena, unde s'a convins și mai mult, că autonomia Transilvaniei nu eră îndeajuns asigurată. Față de dieta din Cluj dela 1865, care aveă să înmormânteze autonomia Transilvaniei, Barițiu îndemnă pe Români ardeleni să observe tactica pasivității, cum a stăruit și mai târziu pentru pasivitate față de cea din Pesta, dupăce încercarea lui cu memorandumul, — pe care l-a prezentat monarhului, la sfârșitul anului 1866, dr. Ioan Rațiu în numele a 1493 de Români ardeleni, — a rămas cu totul zădarnică.

Pentru încercarea aceasta a avut Barițiu să îndure multe atacuri și ironii. Eră învinuit că el «a stricat tot ce a fost solidar la Români», că «mai bine doriă să fie primul în satul fracțiunii, decât al doilea în Roma» și că numai ambiția de a ajunge și el într'un rând cu episcopii Klein Adamovici, Bob, Moga, Leményi. etc. l-ar fi îndemnat să sfătuiască pe Români a înainta acel memorandum, care nu puteă să aibă nici un rezultat, căci pe când acțiunea amintitilor episcopi se răzima pe milioane de Români, Barițiu «numai cu o trupă ca a lui Epaminonda, șezând frumos la Termopilele fabricii dela Zernești, a răzbit cu petițiunea până la tron». ² Barițiu firește nu rămâneă dator cu răspunsul la asemenea atacuri, ci răsplăteă adeseori cu vorbe foarte aspre și usturătoare ironiile contrarilor săi.

În zilele bătrânețelor sale, Barițiu puteă să se mângăie, că luptele lui pe teren politic și ziaristic i-au asigurat o mare influență asupra Românilor ardeleni și au reușit să-i câștige o mulțime de aderenți, care aprobau politica pasivității și o urmau, deși vedeau că nu vor ajunge la nici

¹ «Părți alese din istoria Transilvaniei» III. pag. 160.

² *Tel. Rom.*, 1867, nr. 8.

un rezultat cu ajutorul ei. Ceice stăruiau pentru continuarea activității politice asemănau pasivitatea cu încăpăținarea unui călător, care pleacă la drum pe timp frumos și apucându-l un viscol mare, cu trăsnete grele, nu vrea să se refugieze la adăpostul din apropiere, ci stă în mijlocul drumului, protestând contra cerului, care ar fi dator a se însenina de frica protestărilor lui.

Căpetenia activiștilor, mitropolitul Șaguna, acest «om politic din creștet până 'n tălpi», — cum îl caracterizează Eminescu¹ — simțea și el, ce întorsătură nenorocoasă a adus cu sine dezastrul dela Königgrätz pentru politica națională, dar înțelegea bine, că a schimba această situație dificilă, nu stă în puterea Românilor. Barițiu aducea ca exemplu tactica politică a Croaților, care prin rezistență pasivă au reușit să asigure țării lor un cerc oarecare de autonomie și credeă că, procedând la fel, ar fi putut și Românii ardeleni să împedece unirea definitivă a Ardealului cu Ungaria. Șaguna însă vedeă bine, că exemplul Croației nu se potrivește cu soarta Ardealului, care e o țară locuită de 4 naționalități, cu sentimente și aspirațiuni politice-culturale atât de diferite, pe când Croația e locuită de o populațiune omogenă, slavă, care și în trecut și-a știut afirmă independența față de Ungaria, iar acum aveă și puterea necesară pentru apărarea dreptului istoric, care numai acolo poate să aibă o valoare practică, unde e sprijinit pe forțe reale. Românii nu aveau însă nici pregătirea de lipsă, nici suficiența forță organizată, spre a salva numai ei de ei, — prin o politică de pasivitate, și chiar în opoziție cu celelalte naționalități ardeleni — autonomia acestei țări. «Ca toți politiciii de talent, Șaguna eră pesimist și a calculat totdeauna cu împrejurarile cele mai rele, nu cu cele mai bune. In dealtfel lipsa lui de încredere nu în energia, dar în judecata sănătoasă și oarecum realistă a conluptătorilor săi, a fost înparte adeverită de vreme».²

Cu toate acestea direcția propovăduită de Barițiu a rămas biruitoare. La aceasta a contribuit, pe lângă lipsa judecății realiste a contimporanilor, accentuată de Eminescu, în măsură însemnată și temperamentul vioiu și mintea ageră a lui Barițiu, care tocmai din aceste motive eră apreciat de contimporani nu numai ca ziarist și bărbat de știință, ci și ca om politic. Aron Florian îi laudă «agerimea de duh și tactul rafinat prin experiență»³ iar altădată îl numeă într'o scrisoare⁴ «sfredel»...

Ca un monument literar al direcției pasiviste trebuie considerat *memorialul*, scris de Barițiu la 1881, tipărit în patru limbi⁵ și în care se motivează pe larg, cu o serie respectabilă de argumente istorice și politice, singuraticile puncte ale programului nostru național.

¹ Cf. *scrieri politice și literare*, vol. I, pag. 196.

² Eminescu, l. c., pag. 197.

³ Cf. «*Convorbiri Literare*» 1908 nr. 7, pag. 10.

⁴ «*Neamul românesc*», an. III. nr. 93.

⁵ Română, franceză, germană și maghiară.

E poate un joc al dezvoltării istorice și al fluctuațiilor politice, că direcției, inaugurate și susținute cu atâta tenacitate neînduplecată de Barițiu, tocmai nepotul acestuia i-a dat lovitura de grație prin pășirea și reușita să în cercul electoral Dobra. În mitologia grecească, Chronos își nimicea copiii; în dezvoltarea politică și culturală modernă lucrurile se petrec tocmai invers: copiii sau nepoții nimicesc tradițiile moștenite dela părinți și bunici.

V.

Dacă în cele politice activitatea lui Barițiu n'a putut fi încoronată de rezultate practice, cu atât mai fructuoasă și mai bogată în rezultate bine-făcătoare a fost activitatea lui culturală și literară.

Stăruințele lui pentru înființarea «Asociațiunii», meritele lui ca secretar și președinte al acestei instituțiuni culturale sunt dintre acelea, care nu pot fi niciodată trecute cu vederea. Alături de Șaguna, fără a cărui energică și înțeleaptă stăruință la curtea din Viena anevoe s'ar fi putut înființa «Asociațiunea», alături de savantul Timoteiu Cipariu și de îndrumătorul practic Ioan c. de Pușcariu, Barițiu a fost cel mai însuflețit și mai statornic sprijinitor al lucrărilor întreprinse pentru înființarea acestei instituțiuni culturale, pentru consolidarea și înflorirea ei.

Ca secretar al «Asociațiunii», el a redactat revista «Transilvania» dela 1869 înainte și mai târziu, alături de aceasta, ziarul politic «*Observatorul*» (1878—1885).

Dacă la 1838, când a pornit să lumineze mulțimea prin foile dela Brașov și să trezească în Români conștiința națională, împrejurările nu-i permiteau lui Barițiu să dea un program bine precizat, ci îl făcură să pornească acest drum greu cu inima îndoită între teamă mută și nădejde sfioasă, după patru decenii de activitate ziaristică, din bogatele sale experiențe pe acest teren știu să fixeze pentru «*Observatoriul*» următorul program, de un vădit colorit cultural:

1. «*Observatorul*» va trata chestiuni politice, național-economice și literare.
2. Va insista pentru egalitatea de drepturi și egala îndreptățire între toate împrejurările, fără distincțiune de clase sociale, de naționalități, de confesiuni și provincii, prin urmare va lucra pentru păciuita conviețuire a tuturor cetățenilor statului.
3. Chestiunile naționale-economice le va discuta în sensul și la înălțimea științelor moderne.
4. Pentru înaintarea învățământului și a culturii la connaționalii și compatrioții săi va conlucra cu diligență atât mai mare, cu cât lipsa lui se simte mai tare peste tot în patria noastră.
5. Evenimentele zilei le va înregistra după informațiuni cât se poate mai sigure și le va comenta în mod obiectiv.

Se vede și din aceste puncte, cum consideră Barițiu misiunea presei naționale. Cât timp a ținut pana de ziarist în mână, el n'a încetat a fi un educator al cetitorilor săi, al națiunii sale întregi. Când observă, că mai sunt încă multe scăderi de înlăturat, se mângâia astfel:

«Ca să crești un individ bine și cum se cade, se cer 25 de ani; dară pe o națiune întreagă în câți ani voiți să o creșteți, mai ales că aveți să o și emancipați politicește? Susținem cu tărie, că nici un popor nu a făcut în timp așa de scurt, progres așa frumos ca Românii».¹

Ziaristica română începuse a răsuna atunci din mai multe coarde. Când a observat Barițiu rivalitatea ce începuse a mijii între ziarele cotidiene, scria în «Observatorul»: «Iată că apar mai dintr'odată două ziare cotidiene «Gazeta» și «Tribuna», după care se produce în publicul surprins o bucurie turburată de unele conflicte momentane purcese din presupuri și neînțelegeri cam românești, o mică revoluțiune de spirite într'un pâhar de apă»;² — iar mai târziu constată, că toate ziarele noastre «apără cu devotament interesele națiunii românești; toți redactorii și colaboratorii lor își sacrifică timpul, sănătatea și liniștea sufletească pentru acele interese. Din partea noastră — încheiă sfătuitorul înțelept — avem o singură rugare cătră toți: Să nu facă adversarilor bucurie prin certe intestine. Subjugaților ne stau foarte rău certele, mai ales când nu avem nici o cauză de ajuns, care să justifice discordia».³

Din ziarele redactate de Barițiu — după cum mărturisește însuși într'o schiță autobiografică — cel puțin $\frac{1}{3}$ din suma publicațiunilor a eșit din pana lui, bine rău cum se vede.⁴

Cei ce își vor lua osteneala să cetească aceste publicațiuni, vor vedea că din pana lui Barițiu a eșit mai mult bine decât rău. Aici e potrivit să repetăm frumoasa asemănare, pe care o face d. Iorga, spunând că «*scrisul lui Barițiu așa de îmbelșugat, a fost practic și trecător: el a fost ca acea parte din apa ceriurilor, pe care pământul o înghite fără a mai da riuri vecinice, dar din care se înalță pe câmpiile de catifea verde și de aur palid hrana miilor de oameni, care adesea uită să mulțămescă*».⁵

VI.

Ceeace a rămas totuși din scrisul lui Barițiu și este mai accesibil publicului cetitor, sunt studiile sale mai întinse din revista «Transilvania» și cărțile sale de istorie. Interesul pentru istoria națională se trezi în sufletul lui Barițiu de când eră student în Cluj. Atunci auzind ce absurdități propagă profesorii săi despre originea și trecutul Românilor, s'a apucat să traducă în limba maghiară istoria lui Petru Maior despre începutul Românilor în Dacia. Traducerea aceasta însă n'a văzut lumina tiparului.⁶ Mai târziu a tipărit diferite articole și studii istorice în foile dela Brașov; iar ca redactor al revistei «Transilvania» a îmbogățit literatura noastră istorică cu multe

¹ *Observatoriul* din 1884, pag. 22.

² *Ibidem* 1885 Nr. 1.

³ *Ibidem*, 1885, nr. 46.

⁴ Cf. broșura «*Academia Română*», pag. 20.

⁵ Cf. revista «*Sămănătorul*», an. III, nr. 19.

⁶ *Autobiografia*, pag. 4.

studii și cercetări, năzuind să trezească un interes mai viu pentru istoria noastră națională, a cărei valoare practică-educativă o are în primul rând în vedere și o accentuă de repetiteori cu deosebită stăruință.

«Mulți se plâng — scriă Barițiu la 1873¹ — că națiunea daco-română din imperiu și-ar fi pierdut sau că ar fi în pericol învederat de ași pierde firul sau mai rău a se pierde cu totul, a veni în confuziune deplorabilă pe terenul vieții publice politice-naționale. Lucru prea firesc acesta. Vai de acel om, care când se scoală dimineața, nu mai știe de loc, ce-a făcut ieri și alaltăieri, ce i s'a întâmplat înainte cu o săptămână, cu o lună. Oameni de aceștia uituci sunt supuși pe toată viața lor la confuziunile cele mai neplăcute, până ce mai pe urmă ajung de râsul și compătimirea celorlalți. Pentruce conducătorii și fruntașii celorlalte popoare se reculeg, se orientează mai iute și mai bine decât așa numita inteligență românească; pentruce aceasta rămâne păcălită în atâtea cazuri și ocaziuni; Pentrucă alții își exercitează și memoria și judecata prin istorie și rămân cu trecutul în nex, în contact neprecurmat, ci noi ducem o viață publică efemeră, de Joi până mai apoi, trăim din mână în gură; nu voim să învățăm din trecut, nici a ne prefige un scop clar, o țintă limpede, un plan anumit și bine precugetat. Și mai crede cineva, că aceasta se poate întâmpla fără ajutorul unei istorii critice. Dar numai din atâta material, cât avem publicat până acum în limba noastră, în cauza și în interesul națiunii noastre, nu se poate scrie istoria noastră așa mai nouă așa, ca să fie demnă de acest nume, ci se mai cere, ca să adunăm la material, cât se poate mai mult și mai bun. Istoria noastră trebuie să ne spună adevărul întreg, întru toate golătatea și, dacă voiți, splendoarea sa, fără ca istoricul să întrebe, dacă acel adevăr place cuiva, sau nu, dacă îl luminează sau îl și arde».

Iar cu privire la istoria noastră bisericească făcea Barițiu într'o ședință a *Academiei Române*² următoarele constatări: «Nici o parte a istoriei poporului român din veacurile trecute nu a rămas până astăzi mai puțin cultivată decât este istoria sa bisericească. Avem încercări, avem fragmente din istoria bisericeii, nu dăm însă nicăiri de o lucrare sistematică întreagă, care să se întindă și să curgă precum curge râul Iin, peste toată lunga serie a veacurilor, de când se crede, că acest popor a primit religiunea lui Isus Christos de a sa. Și apoi mi-ar plăcea și mie să cunosc pe acel om genial, care să fie în stare a scrie istoria politică, cum și istoria literaturii române, fără ajutorul istoriei eclesiastice. Au fost câteva veacuri, întru care o parte considerabilă a poporului românesc nici nu cunoșteă altă viață decât pe cea din familie și pe cea din biserică. Spre a-și conserva biserica așa, precum o moștenise dela protopărinți, el a renunțat veacuri întregi la viața publică-politică».

¹ Cf. «*Transilvania*», VI, pag., 116.

² In 1/ 3 Aprilie 1888; cf. «*Transilvania*» din acest an, n. 11—12, și *Părți alese din istoria Transilvaniei*, I. pag. 121.

Prin mulțimea de documente, ce a publicat nu numai în revista «Transilvania», pe care o consideră ca «un mic magazin de documente istorice»,¹ ci și în coloanele ziarului «Observatoriul», apoi prin scrierile sale ca «Istoria regimentului al II-lea românesc grănițer transilvan», prin notele istorice, cu care a însoțit tipărirea catehismului calvinesc, prin disertațiile cetite în ședințele Academiei Române, prin studiile și amintirile publicate în foile ardeleni, — Barițiu și-a dat silința să îplinească măcar o parte din multele lacune ale istoriografiei românești ardeleni.

Din mai multe părți se exprimase dorința, ca însuși Barițiu să scrie istoria națională, a cărei necesitate o accentuase de atâteaori. La sfârșitul anului 1884² spunea Barițiu, că s'a hotărât să mai poarte încă un an de zile pana de ziarist, ca să îplinească cu voia lui Dumnezeu 50 de ani ai activității sale pe acest teren. Tot atunci, spunea că mai are înaintea ochilor și alte lipse arzătoare ale publicului nostru, despre care niciodată nu se poate scrie și vorbi de-ajuns... «Sunt chestiuni și ramuri de știință, fără a căror discuțiune și propagare politica zilei este și rămâne stearpă, neînțeleasă și nefolositoare». Dar în anul următor, 1885, în ziua Sf. Apostoli Petru și Pavel, curmând apariția ziarului său, «Observatoriul», își ia rămas bun dela publicul cetitor, aducându-i la cunoștință că secțiunea istorică i-a încredințat o «misiune pe cât de frumoasă și onorifică, pe atâta de grea și răpitoare de timp; alătura cu aceasta, retragerea totală din luptele politice militante este o consecință naturală, imperioasă».³

După o activitate ziaristică, culturală, economică și politică atât de intensivă și îndelungată, Barițiu ar fi fost în drept să îngăduie bătrânețelor sale câțiva ani de liniște și odihnă. El însă nu eră omul, care să poată odihni în lumea aceasta, unde secerișul e mult și lucrătorii atât de puțini. S'a apucat deci la adânci bătrânețe de o lucrare mai sistematică și mai cuprinzătoare, decât toate cât scrisese până atunci, și în timp de 6 ani a dăruit neamului său cele 3 volume vaste, întitulate: «Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani din urmă». Ca să scrie întreagă istoria Românilor ardeleni, Barițiu simția că îi va fi cu neputință, pe de o parte, fiindcă eră foarte «strâmtorat de timp»,⁴ pe de altă parte fiindcă știă, că pentru o astfel de lucrare nu este adunat încă materialul istoric necesar. Și de altfel Barițiu se gândea mai mult numai la istoria mai nouă a Transilvaniei, după anii 1848—49, pe care o trăise însuși. Deaceea volumul I, cuprinzând timpul dela 1683 până în preajma sguduirilor din 1848, eră menit să dea numai o întroducere amănunțită pentru cele două volume următoare de istorie contemporană.

Intr'un discurs ținut la Academia Română,⁵ indicase Barițiu încă la 1870 necesitatea de a se scrie această istorie, în următorul mod: «Istoria

¹ Cf. «Transilvania», 1885, pag. 38. — ² *Observatoriul*, 1884, nr. 100. — ³ *Ibidem*, 1885, nr. 34. — ⁴ *Părți alese*, etc., vol. I, pag. 291.

⁵ Cf. *Analele Academiei Române*, t. III, pag. 150: *Despre istoria mai nouă și mai ales despre istoria anilor 1848—1849*, de G. Barițiu; vezi «Transilvania», 1870, pag. 293 și urm.

e o condiție esențială de viață. Dacă limba unei națiuni se numește cu tot dreptul al ei suflet, apoi istoria ei este acel mijloc minunat, prin care se manifestă viața sa națională; ea este diploma de legitimațiune, cu care un popor se prezintă în societatea și în concertul celorlalte popoare... A scrie istorie nu este nicidecum lucru de toate zilele. — Comitele Iosif Kemény care muncise 35 de ani pe terenul istoriografiei și adunase mai multe mii de documente istorice, zicea prietinelor săi: «Cu cât adun documente mai multe, cu atât văd, că-mi lipsesc și mai multe».

«... Până când să ne avem istoria scrisă pe lungul ei șir de 1770 ani, ar trebui să avem mult mai curând istoria celor 2 ani de eternă memorie, ani ai adevăratei regenerațiuni. În lipsa unei istorii specifice a anilor 1848 și 1849, scrisă sine ira et studio, precum zice Tacitus, din punct de plecare al națiunii românești și cu respect la toată activitatea ei de atunci, vedem adesea cu destulă durere sufletească, cum fii aceleiași națiuni din etatea juniei, din a bărbăției mature și din a bătrânețelor conduse de lungă experiență, abia se mai pot înțelege unii cu alții asupra celui mai de aproape trecut. Credința mea este, că răul acesta la lumina istoriei va trebui să dispară în partea sa cea mai mare. Preste aceasta Românii în acei ani s'au aflat în acțiune alături cu celelalte popoare ale Europei; dânșii sânt datori ca să probeze aceasta cu istoria lor și să nu sufere ca faptele lor, — bune, rele, mari sau mici, înțelepte sau eronate, — să fie cufundate în mormântul uitării, precum din nefericire s'au cufundat altele multe pe câte un secol întreg sau și pentru totdeauna».

Pentru scrierea acestei istorii aveă Barițiu mult material adunat în ziarele sale, precum și în seria respectabilă de corespondențe ale contemporanilor, lăsate în grija Academiei Române.

Aceste părți alese «din istoria Transilvaniei» le-a aranjat Barițiu după sistemul de biografii și monografii, despre care spuneă dl. Xenopol, în darea sa de seamă,¹ că «aduce neajunsuri grave în unele părți», fiindcă nu iasă în deajuns la iveală legătura firească dintre evenimentele ce se succedeză izvorând din una și aceeași sorginte. Însă lui Barițiu îi veneă mai cu ușurință sistemul acesta, având el de mai înainte câteva biografii și monografii, pe care le-a putut transcrie de-adreptul în lucrarea sa. Valoarea singuraticelor părți din această scriere este, în mod firesc, inegală, deoarece autorul n'a avut la dispoziție nici timpul, nici mijloacele necesare spre a adânci deopotrivă toate chestiunile istorice, care formau obiectul lucrării sale. În amintita dare de seamă, d. Xenopol înșiră ca scăderi ale acestei scrieri întâiu împrejurarea, că nu tratează deosebit și mai cu relief despre înaintarea culturală dela sfârșitul secolului al XVIII lea nici despre însemnătatea gazetelor din Brașov — aceasta poate dintr'un exces de modestie, — apoi în volumul al II-lea Barițiu e mai mult cronicar, decât istoric: evenimentele din anii 1848—49 se cufundă într'un nămol

¹ *Arhiva* an. II, pag. 754 sq.

de fapte mărunte; autorul pune mare pond pe operațiile militare înșiră o mulțime de numiri, care obosesc mintea cetitorului; nu urmează în expunerea sa nici ordinea cronologică, nici gruparea după localități. De altfel recunoaște și d. Xenopol, că lucrarea lui Barițiu e din cele mai complete: pe fiecare din capii mișcării îi desemnează și caracterizează în schițe biografice, deși ar fi fost de dorit să dea mai multe amănunte asupra conducătorilor români, decât asupra generalilor austriaci și unguri, de care după părerea dlui Xenopol Barițiu se ocupă cam prea mult și prea puțin de Români. Patriotismul, ce răsare la fiecare pas, nu-l oprește însă pe Barițiu de a descoperi și scăderile Românilor, nu ascunde prin o falșă rușine pierderile încercate de Români, nicăiri nu pune meritele Românilor mai presus de ceace erau în adevăr.

În întregime, cele 3 volume de «Părți alese» cuprind o adevărată comoară de cunoștinți folositoare din diferite domenii ale vieții noastre naționale din trecutul apropiat. Cele două volume din urmă, în care Barițiu povestește evenimentele contemporane, în multe locuri fac impresia unor *memorii* scrise de o personalitate cu rol însemnat în viața publică. Autorul însuși pare a-și fi dat perfect seama de caracterul oarecum personal și subiectiv al expunerilor sale. De aceea face, în legătură cu aprecierile sale despre dieta din Sibiu, următorul apel important către cetitori:

«...Nu cerem dela cetitoriu, ca să ne dea nouă crezământ, dorim numai ca să nu-și pregătească a se informa el însuși din izvoarele sus citate și să-și formeze judecata, iară nouă ne rămâne numai ca să-i aplanăm puțin calea și să-i punem unele semne sau așa numite țăruse dintr'un stadiu până la altul, mai vârtos prin producerea de documente și de unele scene caracteristice ale epocii».¹

Înainte de a-și închide ochii pe vecie, neobositul moșneag, Gheorghe Barițiu, își încheie lucrarea sa istorică într'un ton de înălțător optimism tineresc, constatând că în mânia tuturor piedecilor firești sau măesrite ce s'au pus în calea dezvoltării lor naționale, Români ardeleni au realizat totuși însemnate progrese pozitive dela 1850 încoace. «Nu-mi veți numi² — încheie Barițiu — în sute de ani o singură epocă întru care poporul român, luat în totalitatea sa, să fie dezvoltat atâta putere de viață, un progres atât de uimitor, precum este acesta percurș dela 1850 și mai de aproape dela 1867 încoace. Să ne mărginim însă la partea națiunei române, câtă se află înrădăcinată din străvechime în aceste țări situate dincoace de munți. Lipsit prin legile statului de dreptul individualității naționale-politice, poporul român s'a retras sub scutul libertăților europene, care apăra pe indivizi de asuprirea despotismului; retras la altarele bisericilor sale, conștiința sa națională în loc de a se întuneca și a se tâmpî, ea mai vârtos s'a deșteptat și afirmat față cu Europa luminată în măsură, precum

¹ *Părți alese, etc.*, vol. III, pag. 194.

² *Ibidem*, pag. 494.

mulți din noi nu am fi crezut niciodată. Respinși din luptele politicei militante, Românii s'au recules în puțini ani și, fără a renunța un moment la drepturile lor, care se pot confiscă, nu însă a se și pierde, au știut să-și aleagă o mulțime de ramuri ale activității, fără care chiar de s'ar fi bucurat de autonomie națională și politică, oricât de largă, bună oară precum o avuseră Sașii, ori clasa aristocraților, ar fi fost peste putință să înainteze.

Cu conștiința împăcată, că la toate progresele acestea a contribuit și el, înmulțind talantul, ce i-a dat Dumnezeu, — ca «o slugă bună și credincioasă» neamului său — s'a pogorit în mormânt Gheorghe Barițiu, la 2 Maiu 1893, în vârstă de 81 ani.

Contemporanii l-au învrednicit de cele mai înalte distincțiuni, pe care națiunea română le poate acordă scriitorilor și bărbaților săi de știință: l-au ales președinte al «Asociațiunii» și președinte al Academiei Române.

Este de datorința urmașilor, să pomenească cu laudă și cu cinste numele lui Gheorghe Barițiu, care «a fost mai mult decât un gazetar și un istoric: a fost un ferment de viață culturală și un model de viață închinată unui scop neschimbat: *ridicarea neamului prin conștiința sa*».¹

Vieța lui de muncă nepregetată, de jertfă curată, de suferinți multe și de statornică însuflețire pentru cauza națională a Românilor ardeleni, și chiar a românismului întreg, poate servi timp îndelungat ca o îndrumare luminoasă pentru toți care simt în sufletul lor îndemnul puternic de a-și închină truda vieții în scopul operei mari de cultură și educație națională, ce este chemată a îndeplini presa, literatura și istoria noastră românească.

Dr. I. Lușaș.

¹ N. Iorga: *Două aniversări*, în *N. R. L.*, an. V., nr. 18-19.

COLINDE DIN BIHOR

adunate din Voivozi și Cuzap de George Navrea, paroh.

1. Colinda oii

auzită dela Gavril Châlba din Cuzap.

Colo jos colo mai josu
 Florile dalbe,
 Dar de-acolo ci-mi și este:
 Este o ceață de verdeață
 Și-o turmă mare de oi.
 La oi pe cine om mâna-le?
 Om mâna pe Tudura,
 Că ști bine fluera-le;
 Cu flueru înverigat,
 Cu toporu încolțurat.
 Când Tudura fluera-le
 Toate oile jucale,

Numai una nu juca-le.
 Tudura din graiu grăia-le:
 «Ce ți-e oaie de nu joci?
 «Ori simțești o iarnă grea?
 «Dar eu de m'oiu mânia
 «Pe toate în târg voiu mâna-le
 «Și pe buni bani vă voiu da.
 «Dar eu ce-mi voiu cumpăra-le
 «Un vestmânt până 'n pământ
 Ș'ai fi gazdă sănătoasă,
 Domnul să vă alduiască.

2. Colinda sf. Nicolae

auzită dela Gavril Châlba din Cuzap.

Cel domnuțu bunu-i Doamne-mi
 Bun gând ș-o gândit
 Hai! corinde-mi
 Curți că ș-o zidit.
 Câți *o ca* chematu,
 Toți au ca venitu:
 Numai n'a venitu
 Sfântul Sân Nicoară.
 Toți îl așteptară:
 Zi de a treia zi.
 Numai ce-l văzură
 Viind ce puțând
 Cu 'n căluțu albuțu.
 Albu-i de spumatu
 Negru-i de asudatu.
 Sfintii îl ispiteau:
 «*Iuă* ai zăbovit?»
 «Ce mă voi pldiți?
 «Că voi bine știți.
 «Că eu și-am tălnit:

«Nouă corăbii,
 Nouă și alte nouă,
 Pline și'ncărcate
 De suflete a noastre.
 Câte au fost mai drepte,
 Eu le-am petrecut
 Pe sub mâna dreaptă;
 Pe ușe de raiu.
 Raiu- luminos.
 Bun loc de popasu
 De om sănătosu.
 Câte au fost greșite
 Eu le-am petrecut,
 Pe sub mâna stângă,
 Pe ușe de iadu.
 Iad întunecosu,
 Rău loc de popasu
 De om betegosu
 Ș'ai fi sănătoasă
 Jupuneasă gazdă.

o ca = a cam.*Iuă* = unde.

3. Colinda drumarilor

auzitã dela **Gavril Chãlba** din Cuzap.

Hai! trecu-mi și mergui Doamne-mi	«Și atunci într'un ciasu,
Do doi drumãrei 'mdai corinde-mi	«Atunci nici atunci!
Drumari cine sunt?	In esle mergeã
Maica i cu Iosifu.	Precum își puteã
Maica 'și cuvãnta:	Dar noaptea într'o vreme
«Blem Iosive, blem:	Pe maica o ajungeã
«Josu pe lângã mare	Niște munci cam grele,
«Pe drumul cel mare	Ca Fiul sã-l nascã.
«Doarã și-om ajunge	Fiul sfânt nãșteã:
«Sara lui «ajunu»	Boii o aburã,
«Curtea lui «Crãciun».	Munci o ușurã.
Și dacã ajungeã	Maica 'și cuvãntã:
Maica așã grãia:	«Fire-ați alduiți
«Crãciune stãpãne	«Și de Fiul meu
«Sãlașu nu ni da?»	«Și de Dumnezeu.
Crãciun cuvãntã:	«Pe breazdã mergãnd
«Eu sãlașu v'aș da	«Cu gura rumpãnd,
«Da am <i>salãi</i> cam grei.	«Pãnã ce-ar prãnzì
«Tot sãlașu v'oi da:	«Sfinții plugãrei
«Eslea boilor,	«Voi sã fiți sãtui.»
«Grajdul cailor.»	Crãciun se sculã,
«Blem Iosive, blem!	La slugã-i grãia:
Maica 'și cuvãntã.	«Du-te slugã du-te
Ea acolo mergeã	«Și vezi n'au perit?
Sãlașu își faceã	«Cei salãi de asearã.»
Pe cum își puteã.	Sluga și mergeã
Dar noaptea 'ntr'o vreme	«Ciuda! ce-și vedeã:
Pe Maica o ajungeã.	«In pãlmi își bãteã,
Niște munci cam grele	«In genunți cãdeã,
Ca Fiul <i>și-l</i> nascã.	«Cã afarã 'i varã
Fiul nu puteã naște.	«Și în casã iarnã!
De rosuri de cai,	In napoi se 'nturna
De sunet de frãie	Și apoi cuvãnta:
De pripot de frig.	«Crãciune stãpãne:
Maica 'și cuvãntã:	«Ciuda cã-mi vãzui,
«Blem Iosive, blem.	«In palmi bătui,
«În eslea boilor.	«In genunți cãzui,
«Și lãsãm cai,	«Cã afarã-i varã
«Și <i>și-i</i> blãstãmãm:	«Și în casã iarnã!»
«Sã n'aibã sațiu,	«Crãciun pricepeã.
«Numai odatã în anu:	La chei sã țipã
«În ziua de Ispasu	Și apoi descuiã.

Valuri postavuri
Viguri de giolgiuri.
 Crăciun cuvântă:
 - O iartă-mă Maică,
 «Că nu te-am știutu,
 «Că de Te-am vut și
 - Vutu Ți-am așterne:
 «Valuri postavuri
 «Viguri de giolgiuri.»
 Crăciunu cuvântă:

Blem = mergem, umblăm.

salăi = oaspeți.

și'l = să îl.

și = să.

vig = capet, dela ungurescul *vég*; val.

Pasă = du-te în grabă, păsește.

de și = ca să.

vii = vie.

tău = balt .

«*Pasă* slugă pasă!
 «La Sandra Filii,
 «*Moașa de și vîi!*
 Sluga și mergea
 In *tău*, ce călcă
 Apă o limpezeă;
 Pe câmp ce treceă
 Grăul otăveă.
 Ș'ai fi sănătoasă
 Jupuneasă gazda noastră.

4. Colinda despre „bogat și sărac“

auzită dela **Gavril Châlba** din Cuzap.

Pogorît-o pogorît-o Dumnezeu
 Pe-acest pământu,
 Și-a nost Domn îi Dumnezeu.
 Tot pe scară, tot de ceară;
 Ei de acoloa *se luară*
 De-alungul orașului,
 La casa bogatului.
 «Bună-ziua, oameni buni!
 — «Sănătoși! și voi *colduși!*
 «Aveți prânzul să ni-l dați?»
 — «Avem prânzul prea bogatu,
 «Da prânzu nost nu-i de voi»
 «Ci-i de niște domni ca noi.»
 Ei de-acolea se luară,
 In cel capăt de orașu
 La casa unui săracu.
 «Bună ziua, oameni buni!
 «Sănătoși! și voi mai buni!»
 «Aveți prânzu și ni-l dați?»
 — «Avem prânzu *pre* puțin!
 «Da avem vecini foarte buni,
 «La ei n'om împrumută
 «Și vouă de prânz v'oiu da!»
 Ei de acoloa se luară,

se luară = se duseră.

colduși = cerșetori.

pre = cam.

istu = acest.

aestu = acest.

Până la un loc la mijloc.
 Dumnezeu și cuvântă:
 «Apucă-te Petre, apucă
 «De *istu* umăru stâng al meu
 «Și vezi Petre ce'i vedeă?»
 «De ce văd îmbătrânescu:
 «Văd patul bogatului.
 «In mijlocul iadului.
 «Doamne! rău îi așternut:
 «Tot cu cuțite, ascuțite,
 «Cu jaruri de foc cumplite.»
 Dumnezeu își cuvântă:
 «Apucă-Te Petre apucă
 «Pe *aestu* umăr drept al meu,
 «Și vezi Petre ce'i vedeă?»
 Da Petru din graiu grăiă:
 «Doamne ține-mă încă mult,
 «Că de ce văd întinerescu:
 «Văd patul mișelului
 «In mijlocul raiului.
 «Doamne! mândru-i așternut:
 «Tot cu perini de bumbacu
 «Cu făclii înconjuratu!»

5. Colinda vânătorului

auzită dela **Gavril Châlba** din Cuzap.

Vânători de-ai lui Crăciun,
Tot vânară, cât vânară
Și-a nost Domn îi Dzeu!
Și nimica nu-și aflară,
Fără un cerbu: *stretinior*.
«Trage arcu din săgeată
«Trage arcu dinspre mine!»
«Că nu's eu ce-ți pare ție!
«Eu 's Ioanu sânt Ioanu!
«Că m'au lăsatu Dumnezeu
«Să fiu fiara codrului.
«Nouă ani și nouă zile;
«Dacă *ale* împlini-le-oiu

Stretinior = tretive, de trei ani.
ale = acelea.
brânci = mâni.

«Jos la țară lăsamă-voiu,
«Chei în *brânci* prinde-voiu
«Biserici deschide-voiu
«Slujba mândră face-voiu,
Slujba mândră cine-o face?
Nouă popi și nouă dieci.
Slujba mândră cine-o ascultă
O ascultă Maica sfântă,
Cu 'n Fiuț micuț în brațe,
Cu păruțu despletitu,
Peste Fiu slobozit.
Rămâi gazdă sănătoasă,
Cu câți ai gazdă în casă.

6. Colinda junilor

auzită dela **Gavril Châlba** din Cuzap.

Fă-te gazdă un vesel bunu
C'ai ajuns sfântul Crăciunu
Dimineața lui Crăciun.
Treceți josu și mai ședeți!
Noi n'am venitu să ședem
Ci-am venit de și întrebăm,
C'am auzit c'au născut:
«Un Fiu sfânt pe acest pământ».
«Dar de unde ar putea fi?»
«Din grădina cu flori albe.

Cu o mână le culegea.
Și le trimetea pe sate,
La fete și la ficiori,
Că le-or veni pețitori,
Minteni după sărbători.
Pe un firuț de busuioc
Dă-i Doamne gazdei noroc.
Pe un firuț de mintă creață
Dă-i Doamne gazdei vieață.

7. Variantă

auzită dela **Catița Lăpoșanu** din Voivozi.

Fă-te gazdă un vesel bunu
Dimineața lui Crăciun.
Treci în jos și mai ședeți!
Noi n'am venit și ședemu
Ci-am venit de și întrebămu
C'am dauzit c'o născutu
Dun Fiu sfânt p'aiest pământu
Și nu știm *dinghe-o* născutu?
Da or unghe-o putea fi?
«Intr'o grădină cu flori dalbe,

Cu mâna flori culegea-le,
Cu *d-attal* le trimetea le
Pe la fete, pe la feciori,
Că le-o veni pețitori.
Pețitorii n'or venit
Florile s'au veștejit
Minteni după sărbători.
P'on firuț de busuiocu
Dă-i Doamne gazdei norocu.
P'on firuț de «mitră creață»

Dă-i Doamne gazdei viață.
 Și te'ntoarce o cruce 'n masă
 Să fi gazdă sănătoasă,

și = să; de și = ca să; dinghe = unde; d-altal = peste drum.

Cu câți gazdă îi ai în casă
 Domnul sfânt vă alduiască
 Și cu noi dela fereastră.

8. Colinda „filosofilor“

auzită dela **Gavril Châlba** din Cuzap.

Răsărit-a me răsărit-a
 O stea mândră me luminoasă
 Corindye me Doamne
 De lucește me strălucește.
 Luaseră-să me duseră-să
 Doi o trei filosofi,
 Tot pe stogu stelelor
 Pân' la curtea lui Irodu.
 Și Irod își cuvântă:

Me se spune la fiecare vers.

«Ce umblați voi, de căutați?»
 --- «Noi umblăm de și căutăm,
 «C'am auzit c'o născutu
 «Un fiu sfânt pe acest pământ.
 — «Voi umblați de-l căutați
 «Și înapoi vă înturnați.
 «Că m'oiu închină și eu Lui.
 Și te întoarce o cruce în masă
 Și ai fi gazdă sănătoasă.

9. I. Variantă

auzită dela **Ana Ferche** din Voivozi.

Scris-o Domnul, me ce-o mascrisu?
 Scris-o masă, me de mătasă.
 Prejur mesei me sunt scaune.
 Da pe scaun, me cine șede?
 Ședu, ședu me do doi sfinți.
 Tăt își beau și-și dăluescu
 Cât îi ziua de vară.
 Când i colea de cu sară
 Și greu verșu de le picară!
 C'o duntrat Iuda în raiu
 Dară Iuda și «*încrișcă*»
 Și rău raiu l-o prădat:
 Măndre semne d'o apucat:
 Luă luna cu lumina
 Și soarele cu razele
 Și cheile raiului
 Și scaunu județului.
 Dzeu își cuvântă:
 «Hai! voi sfinți, dragilor mei,
 «Dintre voi care s'o află
 Și să bată cu Iuda?
 Nice dunu nu'și află.
 Sfântu Ilie și cuvânta-le:
 «Dă-mi Doamne ce-oi cere eu

«Dă-mi *tunu* și fulgeru!»
 — «Eu Ilie ți le-aș da
 «Ești, Ilie, tinerel
 «Și mi ți vătămă cu el»
 Sfânt Ilie își cuvântă:
 «Eu dacă m'oiu vătămă
 «Dumnezeu m'a vindecă!»
 Dumnezeu își cuvântă:
 «Eu, Ilie, ți le-oi da
 «Tună rar — fulgeră des!»
 Când își tună întâia oară,
 Și și fulgeră a doua oară,
 Când își tună a doua oară
 Și și fulgeră a treia oară
 Sfânt Ilie în iad intră,
 Tot iadu se tremură.
 Luă luna și lumină
 Și soarele cu razele.
 Scaunu județului
 Și cheile raiului.
 Măndru-i raiu luminos
 Grozav iadu întunecos.
 Tare Iuda și *crișca*.
 Sfânt Ilie și cuvântă:

«Taci tu ludo nu crișcă
«Că eu ție că Țoi da:
«Fund de iad întunecos

încerișca, crișca = mânia, blăstămă.

și să = să se.

tunu = tunetu.

Me se spune la fiecare vers.

«Tot de domni și de jidovi.
Și fi gazdă sănătoasă
Dzeu te alduiască.

10. II. Variantă

auzită dela **Catița Lăpoșanu** din Voivozi.

Sus pe dalba me răsăritu,
Mândru-i pomn me de'nfloritu.
La trupina me pomului,
Scrisă-i masa me raiului.
Prejur mesei scaune.
Da pe scaun cine șade?

Me se spune la mijlocul fiecărui vers.

Șede, șede nouă popi.
Nouă popi și nouă dieci.
Tot își beu și-și mulătesc.
De cu sară vecernie
Miază noapte vanghelie
Ziuori dalbe lăturghie.

11. III. Variantă

auzită dela **Teodor Giarca** din Voivozi.

Răsărit-a me cucurbău.
Ba zău ala nu-i cucurbău,
Ci-i turma lui Dzeu.
Dar la turmă cine-și dumblă?
«Dumblă-și du-mblă-și sfântul soare
Cu soruța cea mai mare.
«Blem soruța și mergem.
«Că ne ajunge un nor de ploaie.»

min = mine; tin = tine.

Me se spune la fiecare vers.

— «Ba zău ala nu-i nor de ploaie
«Ce vin pețitorii mei.»
— «Vin la *min-te cer pe tin!*
— «Ceru-ți turma jumătate.»
— «Eu o dau a treia parte
«Și dau plug cu șase boi
«Eu rămân numai cu doi.»

12. Colindă

auzită dela **Catița Lăpoșanu** din Voivozi.

Colo'n poarta cerului,
Ler Florile dalbe,
Strigă striga un frate al lui Petru
Petri, Petri frate-al meu,
Ler Florile dalbe,
Fă-mi și mie loc în raiu.
Face-aș frate bucuros,
Dar de când ești pe pământ,
Tot *birău* sătesc mi-ai fost.
Cine mâna Ț-au dunplut,
Lege dreaptă i-ai făcut.

Pe săraci i-ai asuprit,
Dzeu că te-o văzut;
Dzeu nu te voiește
Raiu că nu te primește.

*

Colo'n poarta cerului
Strigă, strigă o soră a lui Petru:
«Petri, Petri frate al meu!
«Fă-mi și mie loc în raiu.»
Face-aș soră bucuros,
Dar de când ești pe pământ

«Tot crâjmăriță mi-ai fost.
 «Apă 'n vin ai băgat,
 «Banii din plin i-ai luat!
 «Dumnezeu că te-o văzut;
 «Dzeu nu te voiește
 «Raiu, că nu te primește.

*

Colo'n poarta cerului
 Strigă, strigă o maică a lui Petru:
 «Petri, Petri fiu al meu!

«Fă-mi și mie loc în raiu».
 — «Face-aș maică bucuros.
 «Că de când ești pe pământ
 «Sâmbăta dela ojină
 «Tătă lucru ți-ai lăsat
 «Nouă prescură ne-ai dat.
 «Dumnezeu că te-o văzut
 «Dzeu că te voiește
 «Și raiu că te primește.

13. Colindă

auzită dela **Teodor Giarca** din Voivozi.

Ce-i sara de astă sară?
 Că-i sara născutului
 C'o născut Fiul sfânt
 Oare inghe pe pământ.
 Din flori dalbe a fânului,
 Din păiușul grăului.
 Trei cocoși negri-și cântară
 Ziuori dalbe-și revărsare.
 Iuda din pat se sculară
 La mânuri se sufulcară
 Pe obraz se spălară
 Și la jidovi d'alergară:
 «Dați-mi 30 de arginți
 «Vi l-oi da să-l răstigniți.
 Răstignitu-l-o Pilat.
 Că-i sânge nevinovat
 Și ne-o fi la toți păcat.
 Il luare și-l duseră-se
 Colo'n deal de «Cocordeal»
 La o cruce 'naltă de brad.
 Când pe cruce îl suia

Cui 'n tălpi îi și bătea.
 Și prin tălpi și prin pălmi.
 Prin creștetul capului
 Cu cununa spinului.
 Ceru Fiu de mâncat,
 Cu oțet l-au adăpat.
 Cu sulița l-au străpuns
 Sângele pe cruce a curs.
 Dzeu! da ș-a strigat
 Tot pământul a tremurat
 Chetrile 'n vale au crepat.
 Luna 'n sânge s'au imbrăcat
 Soarele apucă a plânge
 Cu lacrimi mari de sânge.
 Maica sfântă își cuvântă:
 «Plânge-ți stele mânățele
 «Când vedeți chiuzaieri grele».
 Trei ingeri apucă a plânge
 O Doamne da cum n'om plânge
 Vedem pe Christos in sânge.

14. Variantă

auzită dela **Crăciun Cheregi** din Voivozi.

De astăzi spre lăudat
 Dingerilor mare sfat
 Dingerii să sfātuiau
 Christos pe Iuda-l vedeă,
 Vorovind cu jidovii:
 «De mi-ți da 30 d'arginți»
 «Vi l-oi da să-l răstigniți.»
 Jidovii din pat se sculară

La Pilat d'alergară.
 «Răstignește-ni-l Pilate!»
 Și Pilat își cuvântă:
 «Eu nu vi-l'oi răstigni,
 «Că-i sânge nevinovat
 «Și ne-o fi la toți păcat».
 Jidovii își cuvântară:
 «Dacă nu l-i răstigni

«Nouă împărat nu ni fi».
 Și Pilat își cuvântară:
 «*Pân ce* nu l-oi răstigni
 «Vouă împărat tot voi fi.
 «Batu-l, bat cu ce-l mai bat

«Batu-l cu vână de bou
 «Să-l usture mai rău
 Și ai fi gazdă sănătoasă
 Și cu noi dela fereastră.

15. Colindă despre „Adam și Eva“

auzită dela **Ana Ferche** din Voivozi.

La grădina raiului
 Sede Adam cu Eva-le,
 Corindei Doamne.
 Și și plânge păcatele,
 Le plânge, că-și bănuiește,
 Că de rai se despărțește;
 De cântările îngerilor
 De mirosu florilor.
 «Raiule grădină dulce
 «*Dingă* tin eu nu m'oi duce».
 «Da tu șerpe *verinos*
 «Unde te aș află dormind
 «Capu tău trabă sdrobot».

«Cine capu ți-a sdrobot
 Bună plată a dobândi:
 Impărăția raiului
 De-a dreapta Tatălui».
 Și Adam a fost un om
 De 3 coți de înalt în sus.
 Vini moartea și l-o dus
 Și l-o lăsat la un neam de al lui
 Să îngroape trupul lui
 Colo'n susu dealului
 La fântâna «Zanului»
 La apa «Iordanului».

Dingă = de lângă.
verinos = veninos.

16. Colinda „fetei“

auzită dela **Gavril Châlba** din Cuzap.

Dar ficuța gazdă ele
 Luminioare toate-s negre
 Dimineața s'au sculatu
 Și pe capu s'au peptenatu
 Și pe obrazu s'au spălatu
 Și pe mânuri cu vinuri.
 Șiștariu galben apucă
 La fântână alergă.
 La fântână *pân'* grădină,
 La fântâna de luncet,
 Unde curge apa 'n cetu.
 Incet, încet pân cel făgetu.
 Apă în șitariu apuca-le
 Și la nori il aruncă
 Inapoi se înturnă,
 Acasă la maică sa.
 La maică-sa își cuvântă:
 «Vai-lele maica-mele
 «Ciuda luda» ce'mi văzui

La fântâna de luncetu
 Unde curge apa 'n cetu.
 Fântâna e încungiurată
 De voinici împintenați
 Cu pinteni galbeni rânzați.
 Pe păraul fântânei
 Priponiți li-s caii
 Cu pripoane de mătase
 Până la ficuța acasă.
 Noi fică te 'ndatorim
 Cu doi sau trei arginței
 Să ne potcovim caii
 Să putem fugi cu ei,
 Pân hantoci și pân petroci.
 Noi față de 'ndatorim
 Cu'n colac mândru de grâu
 Și ți-l pui față la brâu.
 Și nu-ți fie de ispită,
 Ce să-ți fie de *izbună*.

Și noi fică că ne-om duce
Unde și bat hai! vârfurile.
Rămâi fiică sănătoasă

pân = prin.
Ce = ci.
iz bună = bună.
plăchi = plătește.
și = să.

Ca și o cruce luminoasă
Și ne *plăchi* colinda noastră.

17. Variantă

auzită dela **Crăciun Cheregi** din Voivozi.

Merge și fica la fântână
Cu'n şuștar galbăn la mână.
Dapă 'n şuștar apucare
Sus la nori o aruncă,
Sus mai sus pântre dingeri.
Fica acasă d'alergară
Și așa 'și cuvântară:
«Vai lele maica mele
«Ciudă mare ce'mi văzui
«Don bouș, dun bour sur
«Și mi'și paște o grădin:oară
«Și mi'și bate o boișoară».
Și mumă-sa 'și cuvântă:
«Pasă, tare fica mea
«De-ți dapucă cununa
«Și te cununi cu dânsa

Mânita = maică-ta.

«Și-ți fie de cununie
«*Mânita* de veselie!
Noi fică te 'ndatorim
Con colac, fică, de grâu
Și ți-l legi fică de brâu.
Noi fică te 'ndatorim
Con florin de bani mărunți
Și ne potcovim caii
Și putem fugi cu ei,
Prin pietroci și prin hantoci.
Noi fică te 'ndatorim
C'o cofișoară de vin
S'o închini peste mese
La meseni ca Dvoastră.
Fire-ai fică norocită
Corinda noastră-i plătită.

18. Colindă despre „iad și rai“

auzită dela **Gavril Châlba** din Cuzap.

Scris-o Doamne me ce-o mai scrisu?
Scris-o masă me de mătasă,
Corinde me Doamne,
Prejur masă me sunt scaune,
Da pe scaune cine ședui
Ședui sfinți cei mai sfinți.
Cât în ziua de vară
Totu își beu și deluescu.
Când își fură mai sub sară
Mare veste le picară,
Că au intratu Iuda în raiu
Și rău raiu l-au prădatu.
Mândre semne au apucatu
Toti cheile raiului

Și cununa soarelui
Și luna cu lumina.
Dumnezeu își cuvântă:
«Sfinții mei și dragii mei,
«Care voi veți află
«De'ți merge după Iuda».
Sfânt Ilie cuvântă:
«Eu m'oi Doamne m'oi află
«Dă'mi, Doamne, ce oi u cere eu,
«După Iuda merge-voiu
«Dă'mi tunul și fulgerul».
Dumnezeu își cuvântă:
«Ba! eu ție nu ți-oi da,
«Că ești foarte tinerel

«Și *ti* vătămă cu el».
 Sfânt Ilie își cuvântă:
 «De m'oi, Doamne, vătămă
 «Tu *mi*, Doamne, vindecă».
 Dumnezeu se înturnă
 Și lui Ilie le da
 Și încă bine îl învăță:
 «Tună rar, fulgeră desu»
 Când întâie își tună
 luda se cutremură;
 Când al doile tună
 luda în genunți cădeă:
 Când al treilea tună
 luda den dinți își crășneă;
toti = toate.
țiupa = aruncă, a se aruncă.

Când al patrălea tună
 luda în patru se crepă.
 Sfânt Ilie se *țiupe*,
 Mândre semne apucă:
 Toti cheile raiului
 Și cununa soarelui
 Și luna cu lumină.
 Toaty'e'n raiu le duceă
 Și la locu le tocmeă.
 Mândru-i raiu luminos
 Smârdu-i iadu întunecosu.
 Și te 'ntoarce o cruce în masă
 Și ai fi gazdă sănătoasă.

19. Colindă

auzită dela **Ana Ferche** din Voivozi.

Colo'n sus mai *pângă* lună,
 Mândru'și darde o lumină.
 Ba nu zău, că nu-i lumină,
 Ci-i un scaun de *hodină*.
 Da pe scaun cine șede?
 Șede, șede Maica sfântă
 Cu 'n Fiuț micuț în brațe.
 Taci tu Fiuț nu tot plânge,
 Că eu Ție ce ți-oi da?
 Două mere, două pere,
 Să Te'ntorci în rai cu ele;
 Să le 'ncai, să le descui
 Cu cheile raiului.

pângă = pe lângă.
hodină = odihnă.
rochilată = rotundă.

Masă *rochilată*,
 Galbănă, de piatră
 De moară, morată,
 De poame încărcată.
 Poame 'și culegeă
 Dumnezeu întrebă:
 «Cine vi-le'o dat?»
 Noi le-am căpătat
 Dela sfântu soare
 Cu mare rogare
 Cu prescură slujită
 Lui Christos numită.

20. Altă colindă „a fetei“

auzită dela **Gavril Châlba** din Cuzap.

Colo 'n josu, colo mai josu
 Dar deacolo ce'mi și deste?
 Corindyele
 Că 'mi-și deste o grădinoară,
 Grădinoara c'i îngrădită
 Cu nuele de sălcele,
 Corindyele

Și cu pari de malin verde.
 Dar de acolo ce'mi 'și deste?
 Că mi'și deste un bou arsură,
 Nime în lume nu mi-l vede
 Făr de o fică, fată bună.
 Sparsă în casă, sparsă în measă,
 «Vai de minyi maica me

«Ciuda mare ce'mi văzu'mi:
 «Doi boeri «boeste își batu».
 «Unul 'și bate sus pe soare,
 «Unul 'și bate josu pe mare.
 «Cel ce'și bate sus pe soare
 Mai de ușor l-om blestema;
 «Cel ce'și bate josu pe mare
 Mai de greu l-om blestemă.
 Du-te fică, du-te tare
 Și'ți apucă cunună,
 Că te-om cunună cu ea.

Și nu'ți fie de ispită
 Ce să'ți fie de isbună.
 Noi fată te 'ndatorăm:
 Cu doi sau trei arginței
 Și ne potcovim cai
 Să putem fugi cu ei,
 Pân hantoci și pân petroci.
 Rămâi fică sănătoasă,
 Ca și o cruce luminoasă
 Și ne plăchi colinda noastră.

21. Colinda „crăciunului“

auzită dela **Gavril Châlba** din Cuzap.

Hai! susu'mi, sus'ui Doamnemi
Dumbra cerului,
 Imi dai corindyemi
 Poarta raiului.
 Deasupra de *poarta i* Doamnemi
 Hai! *dardu'mi* 'și *dardu*
 Imi dai corindyemi
 Trei lumini mari.
 Nu's trei lumini mari,
Ce'su trei zile sfinte.
Una'i zi ce'mi este:
Sfânta-'i de Vineri.
 Alta-i zi ce'mi este:

Dumbra = umbra.

poarta-'i = poarta aceia.

dardu = ard.

Ce'su = *Ce İsu* = ci sunt.

Una-'i = una din acelea.

Sfânta i = sfânta cea.

al = al lui.

Sfânta i de Sâmbăta.
 Alta i ce'mi este:
 Ziua lui Crăciun.
 Nu'i Crăciun bătrân
 Ce'i sfântul Anghel
 Fuge de jidovi.
 Noi îi ascundem
 Din cât îl putem,
 Sub vesmântul nostru.
 Sub *al* Dumnezeu.
 Tufa 'i busuioc,
 Vița vinului
 Spicu grâului.

22. Colinda „celor trei vrăste omenesti“

auzită dela **Gavril Châlba** din Cuzap.

Ce sară 'i din iasta sară?
 Că'i sara născutului, me
 Domnului Doamne
 Me Ieru!
 Luară-să me duseră-să
 Trei feciori ardiylenești,
 Pe trei cai mândri, domnești,
 La târgu de târgovești.

Mândru târgu își târguiă:
 Trei făclie și tămâie.
 Și pe atâta *miran'e*
 Luare-le, dusare-le,
 Colo în josu, mai din josu,
 Colo în câmpi cei frumoși.
 Intinsăre-le, aprinseră-le
 Fumu în ceriuri se înalță.

Domnu sfânt li se arătă,
Dintr'un chipu în trei chipuri.
Intâie oară se arăta:
Cum 'i pruncu, se băeă,
De se 'nvăța a bambăra
De 'i mai dragu la maică sa.
A *doura* se arătă:
Cum 'i fecioru mai frumosu,
De strebate mustăcioara

miranie = mirare.
doura = a doua oară.
treoară = a treia oară.

De'i mai drag între fecioară.
A *treoară* se arătă:
Cum 'i omu, miazăzi omu,
De străbate cărunteța
De'i mai dragu între jurați.
Lege dreaptă el judecă,
Le alege, le direge
Și le face după lege.

23. Colindă

auzită dela Crăciun Cheregi din Voivozi.

Hol ședu'i ședu Doamne
Doi domni de cei mari,
Tare se și pildeau:
Nume că cum îi chemă.
Dumi Tatăl, dumii Fiul.
Tatăl își cuvântă:
«Ia-te Fiu, mai du-te
«Jos pe cel pământu
«Și vezi, cel căne de Iudă
«Ce face cu suflete a noastră?»
Fiul se luă, c'un toiag de fier
C'un fulger pe cer,
Jos spre scăpătat
La curtea lui Pilat.
Și pe Iuda 'l află,
Bătând suflete,
Bătând și *a celuiind*.
Fiul 'și prindea,
Toiag de fier răzimă
De umăr de Iudă.
Fiul întrebă:
«Greu îți pare Iudă, greu?»
Iuda 'și cuvântă:
«Ce tu mă pildești,

Nume = anume.
a celui = a înșelă, a seduce.

«Un domn mare ca tine
«Pe un colduș ca mine?
«Ști că 'mi pare greu,
«Greu ca ceru și ca pământu.»
Fiul își cuvântă:
«Și mie, Iudă, îmi păru greu
«Când tu mă vânduși
«In sara de «Joi mari»
«La Iidovi «pogani»
«Că 30 de bani.»
Pe Iuda și'l prindea
Jos și'l ducea
Jos spre scăpătat
La curtea lui Pilat.
Și acolo l-o legat,
La stâlpuț de fier
Cu lanț de oțel.
Și va fi legat
Pân la judecată
Pân s'o judecă
Sufletele toate:
Dela nașterea sa
Pân la moartea sa
Și-ai fi, gazdă, sănătoasă.

24. „Cunună de aur”

auzită dela Crăciun Cheregi din Voivozi.

Cet uncet de'l uncet,
De unde'și bate apa 'ncet.
Dar ficuța gazdăele

Dimineața s'o sculat
Și pe obraz s'o spălat
Și pe cap s'o pieptănat.

Și mai mândru se pletea
 Din cosiță 4 viță.
 Cofă dalbă dapucă;
 Cofa dalbă mâna dreaptă.
 La fântână dalergă,
 La fântână pân grădină
 Și fântâna 'i îngrădită,
 Cu nuele de sânțele
 Și cu pari de mălin verde.
 Apă 'n cofă dapucă
 Sus la nori o aruncă
 Sus mai sus printre dingeri.
 Fica acasă 'și dalergă
 «Vai lele! maica mele!
 «Ciuda mare ce văzui».
 «Ce ai văzut tu, fica mea?»

dîșor = ușor.

25. Altă colindă „a fetei“

auzită dela Crăciun Cheregi din Voivozi.

Dar ficuța gazdăele
 Dimineața s'o sculat
 Și pe obraz s'o spălat.
 Lui Dumnezeu s'o rugat
 Și pe cap s'o cheptănat,
 Și mai mândră se 'npletea
 În cosiță cu 3 viță.
 Cofa dalbă 'și apucă,
 Cofă dalbă în mâna dreaptă;
 La fântână 'și d'alergă
 Și dacolea se 'ntâlneă
 Cu dajune, da lui Crăciun.
 June apucă inelu.
 Adă june irelu,
 Că de greu l'oi blăstămă:
 Și ruginezi ca fieru.
 Mere 'și fica mai nainte
 Și dacolea se 'ntâlneă

La fântână mă 'ntâlni
 Doi ficiori de alăturați,
 Cu pinteni galbeni rânzați.
 Unu'și bate jos pre mare;
 Unu'și bate sus spre soare.
 Cel ce'și bate jos spre mare,
 Noi de greu l'om blăstăma.
 Cel ce'și bate sus spre soare
 Noi *dîșor* l'om blăstăma.
 Și se cunune cu dânsa.
 Cu dânsa, cu fica sa.
 Și'ti fie de cununie
 Mânita de veselie.
 Fire-ai fică norocită
 Corinda noastră-i plătită.

Cu'n «dason» da lui Crăciun.
 June apucă «mărușelu».
 Dadă june mărușelul,
 Că de greu t'oi blăstămă:
 Și putrezești ca măru.
 Mere 'și fica mai nainte
 Și dacolea se 'ntâlneă
 C'un «dasou» da lui Crăciun.
 June apucă cununa.
 Dadă june cununa,
 Că dîșor te-oi blăstămă:
 Și te cununi cu dânsa,
 Cu dânsa, cu fica sa
 Și'ti fie de cununie
 Mânita de veselie.
 Fire-ai fică norocită
 Corinda noastră-i plătită.

26. Colinda „sfereleului“

auzită dela Gavril Châlba din Cuzap.

La fântână între făget,
 Unde'și curge apa încetu
 Hristos-ui Doamne.
 Și se facă un sferedeu

Și se scalde Dumnezeu,
 Hristosu-i Doamne.
 Dumnezeu cu soțul său.
 Iar se scaldă, iar se'ntreabă:

Ce'i mai bun ca boii buni?	Că te duce și te aduce
Că brezdează breazda neagră	Și 'ntrezie și'n beție
Și revarsă grâu roșu.	Și'n <i>pogana</i> de mănie.
Iar se scaldă, iar se 'ntreabă:	Iar se scaldă, iar se 'ntreabă:
Ce'i mai bun ca <i>oai</i> 'i bună?	Ce'i mai bun ca omu'i bun?
Cole vara te 'ndulcește	Face'și casa lângă drum
Cole iarna te 'ncălzește,	De sălașu drumarilor,
Iar se scaldă, iar se 'ntreabă:	De pita săracilor.
Ce'i mai bun ca calu-i bun?	

sferedeu = dela ungurescu feredő-fürdő = baie.

pogan, pogana = mare, grozav.

27. Colinda „Maicei“

auzită dela **Gavril Châlba** din Cuzap.

Colo susu i pângă lună,	Prinde fiu a suspină.
Mândru 'și arde o lumină.	Maica sfântă 'și cuvântă:
Corindye me Doamne	«Taci fiule, taci dragule,
Ba nu zău nu'i lumină	«Că eu ție ce ți'oi da?
Ci e un scaun de hodină,	«Două mere, două pere
Da pe scaun cine șede?	«Și te joci pân rai cu ele,
Șede, șede Maica sfântă	«Pe punțița raiului
C'un fiuț micuț în brață,	«Ca păruțu capului.
Cu păruțu despletitu,	Ș'ai fi gazdă sănătoasă,
Peste fiu slobozitu.	Domnu sfânt Vă alduiască!

Tot la al doilea vers se adaoage: «Corindye me Doamne».

28. Colinda „păstorilor“

auzită dela **Gavril Châlba** din Cuzap.

Intorcu-se întorcu-i Doamne'mi	Apoi o apucă
Doi șoimuți galbeni	Și cu ea sbură.
Imi dai! corindyemi.	Sus în sferghian
Pă susu se 'ntorcu.	La sfânt Sânt Ioan.
Susu în «sferghianu»	Sfânt Ioan grăia:
La sfânt Sânt Ioanu.	«Duceți-o innapoi
Sânt Ioan grăia:	«Că v'ar blăstămă
«Maica ce'și lucrează?»	«Colo'n primăvară,
Firu își firme,	«Sfinții plugărei
Fașe o implăteă.	«Albii văcărei,
<i>Căci</i> o ca găta	«Negrii purcării,
Pe crengi o puneă.	«Rarii pecurari.
Șoimii se alină	

La fiecare al doilea vers se repetează: «Imi dai! corindyemi».

căci = cât ce.

29. Colindă

auzită dela **Gavril Châlba** din Cuzap.

Masă rotilată,
Galbenă, de piatră,
Pomu în pomurată
De poame încărcată.
Soarele lucea
Poamele cocea.
Vânt mare suflă
Poamele pica.

vi li-o = vi le-a.

Noi le culegam.
Cu cine ne întâlneam
Intrebare aveam:
«Cine *vi li-o* datu?»
Noi le-am căpătat
Dela sfântu soare
Cu mare rugare.
Ș'ai fi gazdă sănătoasă.

30. Colinda „patimilor“

auzită dela **Gavril Châlba** din Cuzap.

Intreabă-se întrebă sfinții,
Sfinții la Dumnezeu
Imi dai! corindyemi.
Ce din ce se face?
«Ce mă voi pildîți» sfinți!
Că voi bine știți
Bine! ca și mine.
«Că miru se face:
Din grâu și din vin,
Vița vinului
Spicu grâului
Ce roadă frumoasă.
Jertfa pe pământ.
Pe mine me prinseră
Cei câni de jidovi,
Seara de «Joi mari».
Vineri mă ducea
Josu la scăpătat
In curtea lui Pilat.
Și mie îmi făcea
Cruciță de brad,
De brad «năstrămat».
Și mie 'mi făcea
Cuie de oțel.
In min le bătea.
Pân palme pân tălpe.
Tare le bătea
Sânge «răpușneă».
Și mie îmi făcea
Brău de «ruguț» verde

Camamor = comânac.

Pe mine mă 'ncingeă.
Tare mă strângeă
Pelița rupeă.
La mine își vine
Cel jidov orbu
Cu holca sulîța
Pe mine mă 'npungeă
Pe la țâța dreaptă.
Tare mă 'npungeă,
Sângele răpușneă.
Jidovi îl opreă,
In pahar de amar
Câți 'l ca simțeă
Toți își pomeneă.
Câți îl ca vedeă
Toți își orbeă.
Câți îl ca auzeă
Toți își asurzeă.
Și mie 'mi faceă
«Chamanochu» de spinu.
Pe cap mi'l puneă
Tare 'l apăsă.
Păru galben ciuntă
Domnul nu lăsă
Părul peitoriu
Ce mi'l prefăcu?
Busuioc mănunchiu
Mirosu pe pământ.
Ș'ai fi gazdă sănătoasă,
Domnul sfânt vă alduiască.

31. Colinda „județului“

auzită dela **Gavril Châlba** din Cuzap.

Scris-o Domnu me, ce-o mai scrisu	«Spune Doamne județul».
Corindye me Doamne.	Dumnezeu își cuvântă:
Scris'o masă de mătasă.	«Eu județu nu l-oi spune
Prejur mese sunt scaune.	«Până slujba îți repune
Da pe scaune cine ședu?	«Cu clopotu mic de jelnicu;
Ședu'și călugări bătrâni.	De cu seară vecernie
Călugării prinse a plânge,	Miază noapte vanghelie
Cu mari lacrimi de sânge.	Ziuori ziuă liturghie.
Dumnezeu își cuvântă:	Dumnezeu își cuvântă:
«Ce vi-i, călugări bătrâni?	«Județul mare va fi:
«De ați început a plânge	«In o zi mare de Paști
«Cu așa lacrimi de sânge.	«Dela amiază zi cătră sară».
Călugării își cuvântă,	Fire-ai gazdă sănătoasă
Cătră Prea sfinția sa:	Cu câți ai gazdă în casă.

Intre fiecare păreche de versuri se repetează: «Corindye me Doamne».

32. Colinda „patimilor“

auzită dela **Gavril Châlba** din Cuzap.

Maica sfântă se luară	Intr'o sfântă Joi seara
Ieru'i Doamne.	Spre Vineri dimineața.
Pe drumu drumarilor;	Ei l-or răstignî pe cruce.
Pe calea tâlharilor	Oara acea când soseă
Maica sfântă se 'ntâlneă	Pe Christos îl răstigneă,
Cu trei fete de jidov.	Cu sulița 'l străpungeă
«N'ați văzut un fiu de-a nostru?»	Sânge pe cruce curgeă.
Nu noi Maică n'am văzut,	Și Christos așa a strigat
Noui nu l-am fi cunoscut	Iuda în patru s'a crepat
Maica sfântă 'și cuvântă:	Și pământu a tremuratu
«Fiu meu e cunoscut,	Luna s'a 'nbrăcat în sânge.
Că în spate și în piept	Stelele începură a plânge.
«Scrisă-i luna și soarele».	Plângeți, stele mărunțele,
Incă Maică și razele,	Că vedeți voi chinuri grele.
Că zău Maică că-i așa,	Să fi gazdă sănătoasă.
Că l-o prinsu-l jidovi.	

După fiecare vers se repetează: «Ieru'i Doamne».

33. Colinda „mălaiului“

auzită dela **Gavril Châlba** din Cuzap.

Mălaiu se bujdane	Și la buze is drenboiați
Florile dalbe	Și la nări is fleșcoiați.
Și de pruncii de mocani.	Popa iapa în pinteni strânse.
Că la dinți is rari și mari	După mălaiu fuga înpinse.

«Intoamnă mălai nu te duce
 «Că te-om scăldă în lapte dulce.
 Măcar cât vă veți ruga
 În napoi nu m'oi turna,
 Că în cuptor mă hosboniți
 Cu tăciuni mă îngrădiți,
 Cu pumnii mă strejuiți;
 Apoi de acolo mă scoateți

Ori de's copt, ori de nu's copt.
 Imi puneți nume că's copt.
 Dacă vine omul în casă
 M'aruncați colo sub mese
 Și 'ntoarceți mese pe mine,
 Și mă faceți de rușine.
 Și puneți pita pe mese
 Că de *ace* vi cinste în casă.

ace = aceea.

După fiecare vers se repetează: «Florile dalbe».

MONOGRAFIA ȘCOALEI GRECO-ORIENTALE ROMÂNE DIN TILIȘCA.

III.

Învățătorii cari au servit la școala din Tilișca.

1. Dumitru Lal.

Cel mai vechiu învățător, al școalei din Tilișca a fost Dumitru Lal, care s'a născut în Tilișca la anul 1790.

Fără vre-o pregătire specială, ci numai fiindcă știă ceva ceti și scrie cu litere cirile, a fost angajat ca învățător pela anul 1823, servind până la anul 1831.

Neavând comuna bisericească pe acele timpuri un edificiu de școală propriu, Lal a ținut prelegerile în locuința sa privată, unde se deprindeau băieții și copilele în învățarea cântărilor bisericești și în cetirea cu litere cirile, spre a putea ceti psalmii și apostolul în biserică.

Acest dascăl a compus și o statistică a tuturor primarilor din comuna Tilișca, începând dela anul 1773 până la 1869. Această interesantă statistică a fost continuată de învățătorul de mai târziu și actualul protopop al Agnitei Ioachim Muntean, care la anul 1890 a trimis originalul acestui conspect școalei din Tilișca, în arhiva căreia se păstrează și azi, iar o copie primăriei comunale, rămânând o a doua copie în arhiva parohială din Gurariului. Din anul 1890 se continuă statistica aceasta prin inv. dir. Ioan Bratu.

Dascălul Dumitru Lal a murit în anul 1869.

2. Dumitru Miclăuș.

Dumitru Miclăuș, numit și Miclăușan s'a născut în 26 Octomvrie 1812 din părinți preoți. Tatăl lui, cu numele Dionisie Miclăuș, a murit pe când fiul său Dumitru eră abia de 3 ani. Mamă-sa, văduvă, a vrut cu ori și ce preț să-l vadă preot în locul soțului său. Spre scopul acesta l-a trimis la

școala grănițarească din Orlat, unde a absolvat clasele normale. A continuat apoi în Sibiiu la gimnaziul catolic, absolvând două clase. De aci s'a dus la Oradea-mare, unde un unchiu al său după mamă, cu numele Mihail Muntean, vicar general al diecezei greco-cat., l-a susținut mai departe la gimnaziul de acolo, unde a absolvat 6 clase gimnaziale.

Când a fost de 20 de ani a venit la Sibiiu primit fiind la cursul teologic pe care l-a terminat în anul 1832, venind în acelaș an apoi ca învățător în Tilișca, unde a servit numai un an.

În anul 1836 a fost ales și sfințit preot în Tilișca, unde a servit, până în 1 August la anul 1879, când a trecut la cele eterne.

În revoluția din 1848, a luat parte ca căpitan, fiind sub comanda lui Axente, în lagărul dela Murăș-Uioara. În primăvara anului 1848 a fost trimis din partea scaunului Săliștei, împreună cu Dumitru Răcuciu din Săliște și cu Șerban Jurculeț din Rășinar, cu un memorand la Împăratul contra dijmelor, ce se plăteau celor 7 județe. Nefiind împăratul în Viena, — eră dus la Insbruck — deputația s'a întors la Pesta, și a predat memorandul dietei de acolo. În urma acestui memorand dijele din scaunul Săliștei și al Tălmaciului s'au șters pentru totdeauna. În Pesta, Miclăuș s'a întâlnit cu episcopul Șaguna care cunoscându-l că e din Transilvania și plăcându-i de el, căci eră foarte prezentabil, l-a invitat la masă în casa fratelui său. După mai multe discuții, cari au făcut o bună impresie asupra lui Șaguna, bătându-l pe «popa Dumitru» pe umăr, zise fratelui său: «Vezi astfel de preoți am eu în Ardeal».

Comunele din mărginime au mai purtat proces cu Universitatea săsească pentru dreptul pădurilor, al pescuitului și al vânatului, cari drepturi Sașii ziceau că sunt numai ale lor. În cauza acestor procese tot popa Dumitru Miclăuș a fost de mai multeori, atât la tabla regească în M.-Oșorheiu, cât și la guvernul Ardealului în Cluj, dând advocaților informațiile necesare și apărând drepturile comunelor din Mărginime. Procesul din cheștiune încă s'a rezolvat în favorul nostru.

Orașul Sibiiu, în urma unei legi vechi făcute de cei puternici se curăția în toată Sâmbata prin locuitorii satelor mărginașe, cari erau siliți să curețe stradele, ba chiar și latrinele Sașilor. Aceia, cari nu dădeau ascultare, erau aspru pedepsiți. În contra acestui obicei comunele din scaunul Săliștei au pornit proces, însărcinând cu conducerea pe popa Dumitru Miclăuș din Tilișca, Dumitru și Oprea Borgia, Oprea Milea și Dumitru Ștefla, toți economi fruntași din Săliște, și procesul acesta s'a rezolvat favorabil pentru Români.

3. Ioan Berghezan.

Al treilea învățător, despre care se știe, că a servit la școala noastră, a fost Ioan Berghezan de naștere din Bărghiș, protopopiatul Agnitei.

Neștiind timpul nașterii sale și având lipsă și de alte date biografice am scris preotului de acolo, păr. Emilian Terchilă, care, însă nu mi-a putut comunica nimic pozitiv despre dânsul.

La școala din Tilișca a servit după popa Dumitru, între 1833 și 1836. Aici s'a și căsătorit, luând de soție pe Ioana Bunea, fiica lui Dan Bunea. Mergând odată dimpreună cu soția în comuna sa natală, i-a fost ajuns pe drum o ploaie torențială. Având să treacă riul Hârtibaciu, soția sa a fost luată de valurile acestuia și s'a înecat.

Alte date despre Berghezan nu-mi sunt cunoscute.

4. Ioan Macrea.

S'a născut la 7 Aprilie 1815 în Săcel, protopopiatul Săliștei, unde tatăl său, cu numele Niculae, a fost preot.

După absolvarea alor 2 clase gimnaziale s'a înscris la cursul clerical de 6 luni, sub episcopul Vasile Moga, după absolvirea căruia s'a făcut învățător. În Tilișca a servit în anul 1842. Locuitorii comunei îl numeau «Cefe», din cauza că avea o ceafă groasă. A servit ca învățător și în Săcel, unde s'a ocupat însă mai mult cu economia, făcând bune servicii locuitorilor prin sfaturile sale și prin iscusința cu care își lucra moșiile sale. A murit la 22 August 1876 în comuna sa natală.

5. Ioan Sgură.

Cel mai mare cântăreț dintre dascălii, cari s'au perândat la școala din Tilișca, a fost Ioan Sgură, numit de popor și Onea Boani.

Acesta s'a născut în Tilișca la 28 Sept. 1811. A învățat a scrie și ceti, precum și cântările bisericești, dela primul învățător Dumitru Lal.

Fiind ușor de mână și având atragere cătră măsurit, a învățat această meserie în Săliște, unde s'a deprins și mai mult cu scrisul și cetitul cu litere cirile, așa că întorcându-se iarăși în comuna sa natală, pe lângă meseria învățată, a făcut și servicii de dascăl timp de 12 ani.

Ca salar a avut 30 zloți vechi (cam 24 coroane), pe an. A avut o scrisoare frumoasă, despre cecece m'am convins din «Triodul» vechiu al bisericei noastre, unde am aflat scris de mâna lui, că în anul 1843 au fost trei inși la un singur post de învățător și anume: Ioan Iosof, Niculae Miclăuș și Ioan Sgură, toți trei cu un salar de 60 zloți (48 cor.) Tot în acel Triod am aflat scrise ciasurile dela nașterea lui Christos până în a. 1843, calculate de Ioan Sgură.

Dânsul a fost căsătorit și a avut 5 băieți și o fată, dintre cari mai trăesc și azi doi feciori.

În anul 1848 la începutul revoluției s'a prezentat la el fostul său coleg Niculae Miclăuș, care a avut rol de căpitan, și l-a silit să meargă la Uioara unde se aflau gloatele Românilor mărgineni. În Săliște s'au întâlnit cu un fruntaș al comunei noastre, cu numele Dinu Mihaiu, care s'a întrepus pentru eliberarea lui, spre a nu rămâneă biserica fără dascăl.

În anul următor, 1849, în ziua de 22 August făcându-i-se rău tocmai pe când cântă Cheruvicul, a fost silit să părăsească biserica, iar după două zile, în 24 August, și-a dat sufletul, murind de holera.

Generația veche a locuitorilor de azi amintesc cu laudă numele lui și, când aud în biserică cântând pe cineva frumos, zic: «Numai Onea Boani mai cântă ca D-ta».

6. *Nicolae Miclăuș.*

Fiul preotului cu același nume, s'a născut la 21 Maiu anul 1822 în Tilișca. S'a pregătit pentru cariera preoțească cu scop de a-i urmă tatălui său în parohie. A servit ca învățător din anul 1841 până la 1848 cu unele întreruperi. Dela anul 1851 până la 1854 a fost învățător în Poplaca, lângă Sibiiu.

În anul 1848, în timpul revoluției, a avut rol de căpitan.

În anul 1864 a trecut în România, fără să se mai întoarcă. Acolo s'a ocupat cu economia de oi. N. Miclăuș a răposat în Brăila, la anul 1882.

7. *Ioan Iosof, sen.*

S'a născut în 30 Ianuarie 1816 în Galeș, unde tatăl său, Pavel Iosof a fost preot.

După absolvirea școalei din comuna natală a frecventat clasele 3 și 4 normale, apoi gimnaziul catolic din Sibiiu, terminând 4 clase. În decursul studiilor a fost trecut în condicile gimnaziului ca greco-catolic, nefiindu-le permis elevilor de confesiunea greco-orientală să studieze pe acele vremuri, decât numai dela anul 1848 încoace.

După aceasta a intrat la cursul preoțesc, după terminarea căruia s'a căsătorit cu Ana, fiica preotului Dan Miclăuș, din Tilișca, care în lipsa unui copil propriu pregătit pentru cariera preoțească, l-a designat pe acesta de următor în parohie.

Până să ajungă a fi ales și sfințit preot, socrul său a vrut să-l facă un an învățător, ca să nu stea fără nici o ocupațiune. S'a întâmplat însă că mai erau încă doi reflectanți, pe când post de învățător eră numai unul. Unul din acești reflectanți a fost Nicolae Miclăuș fiul preotului cu acelaș nume, iar cestalalt Ion Sgură, care a mai servit încă mulți ani înainte, fiind — mai ales prin darul cântărei — foarte iubit de popor. Ambii au fost fii ai comunei noastre. Ce eră de făcut? Care din acești trei să funcționeze ca învățător în anul școlar 1843/4, când s'au întâmplat cele enarate mai sus? Fiecare dintre reflectanți își aveă aderenții săi. În cele din urmă — pentruca să nu rămână nici lupul flământ nici oaia cu doi miei — au decis bătrânii satului să funcționeze toți trei, dându-și rând cu săptămâna și având a împărți salariul de 60 zloți (48 cor.) în părți egale. În anul următor a fost ales apoi Ioan Iosof capelan pe lângă socrul său, iar din anul 1850 a servit ca paroh, funcționând ca atare 47 de ani.

Ioan Iosof a răposat în 17 Iulie 1897 în etate de 81 ani. A avut 8 copii. Fiilor săi le-a dat o creștere aleasă, ajungând unul din ei, cu numele Ioan, inspector-revizor la cel mai mare și mai vechiu institut de asigurare din București și anume la «Banca Națională». Acesta încă a răposat

acum vre-o 3 ani, lăsând bisericei și școlai noastre din averea sa frumoasă suma de 8000 lei. Două mii cor. din acestea s'a pus ca bază unui fond al săracilor din comună, din care se împart jumătate interesele cu ocaziunea serbării «Nașterea Domnului».

Un alt fiu al preotului Ioan Iosof, cu numele Dionisie, e azi sub-inspector silvic tot în România.

În anul 1896, când Ioan Iosof a atins etatea de 80 ani, biserica recunoscătoare i-a serbat jubileul, cu care ocaziune comitetul parohial i-a dăruit o evanghelie legată în pluș bordo și cu decorații de metal aurit, pe care jubilandul a donat-o mai târziu bisericei, la a cărei prestol a servit. Tot cu acea ocazie i-a donat corpul învățătoresc un album, care cuprinde numele învățătorilor și a tuturor elevilor de pe atunci. Acest album a fost dăruit de fiul său Dumitru bibliotecii școlare, unde se păstrează ca un obiect de valoare.

Aflând Excelența Sa mitropolitul Miron Romanul despre sărbarea acestui jubileu, apreciind activitatea rodnică a jubilandului, l-a distins cu brâu roșu.

La revoluția din 1848 a luat și el parte activă, ca căpitan, în armata lui Avram Iancu, conducând în mai multe rânduri gloate de soldați pe «Câmpie», unde a stat neîntrerupt 3 luni. În timpul acestei revoluții, venind în mai multe rânduri prin comuna noastră soldați Unguri, spre a prinde pe căpitanii Românilor, s'a întâmplat ca într'o sărbătoare, pe când se celebră sfânta liturgie, intrând iarăș în comună o atare ceată, preotul Iosof a trebuit să se refugieze din biserică dimpreună cu colegul său Dumitru Miclăuș, care încă a fost căpitan pe timpul revoluției, în munții din apropiere, unde au stat până ce Ungurii au fost bătuti de Ruși.

8. *Ioan Sârbu.*

S'a născut la 1827 în Maierii Sibiiului, din părinți țărani.

A urmat la 1849, cursul pedagogic de un an din Orlat, dar n'a ocupat post de învățător până în 1855 când a funcționat la școala din Tilișca.

După aceasta n'a mai funcționat nicăiri ca învățător, ci s'a dedicat economiei, cu deosebire legumăritului, din venitul căruia și-a crescut numeroasa familie.

Fiind un bun cântăreț a ajuns cantor la biserica lui Bădilă din Sibiiu, în care serviciu se află și azi, cu toate că e în etate de 86 de ani.

9. *Ioan Lazar.*

Născut la 10 Aprilie 1830, în comuna Galeș.

În anul 1848 a luat parte în armata lui Avram Iancu, împlinindu-și cu vitejie datorința cătră neam.

Pentru cariera învățătorescă s'a pregătit în preparandia din Orlat.

În anul școlar 1850/51 a funcționat ca învățător la școala din Cacova Sibiiului, iar în anul următor la școala din Tilișca. Aici a servit cu cinste

și cu laudă 14 ani, primind în cei dintâi 6 ani 100 fl. v. a., iar în ceilalți câte 150 fl. salar anual.

La 1865 a fost ales învățător în comuna sa natală, unde a funcționat încă 16 ani, până la 1881.

Ioan Lazar a fost cel dintâi învățător în comuna noastră care a eliminat pe «az buche» din școală și l-a înlocuit cu «a, b, c.»

Până la venirea sa în comuna Tilișca învățătorul eră intitulat de cătră săteni «jupâne dascăle». Prin stăruința sa însă s'a desvâțat poporul de acest obicei, agrăindu-l de aci încolo: «învățătorule!»

Pe cât de harnic s'a dovedit dânsul în școală, pe atât de bun econom a fost în timpul liber și după pensionare, iar în timpul iernei, când nu putea face pe economul, purtă meseria de pieptenar, care-i aducea venite destul de frumoase.

Atât în timpul funcționării, dar mai ales după ce s'a pensionat, a fost un stâlp puternic al comunei Galeș, unde a fost ales, din încrederea poporului, primar, cassar comunal și colector de dare în multe perioade.

În procesele purtate cu comunele învecinate eră aproape fanatic în apărarea teritorului comunal. Folosea, împreună cu notarul A. Acelenescu, pentru câștigarea acestora, toate mijloacele iertate, ba chiar și neiertate.

La stăruința lui Ioan Lazar s'a pus bază, în comuna Galeș, unui fond școlar, pe care dânsul l-a chivernisit până în anul din urmă al etății sale, în calitate de episcop școlar.

În comuna noastră numele său este cu cinste și laudă amintit de locuitori și cu deosebire de foștii săi elevi. A murit, în etate de 80 de ani, la 9 Martie 1910.

10. *Petru Iuga, senior.*

S'a născut în 31 Maiu 1836 din părinții Petru Iuga, preot și soția sa Ana, născută Miclăuș.

Primii ani de școală i-a făcut în comună sub învățătorul Ioan Sgură. A continuat apoi clasele normale catolice și pe urmă în gimnaziul catolic din Sibiiu. După absolvarea alor 4 clase gimn. s'a înscris în anul 1854 la cursul teologic, pe care terminându-l în anul 1857, a fost ales învățător în comuna sa natală Tilișca, unde a servit doi ani și anume 1857/8 și 1858/9, pe lângă un salar anual de 150 fl.

În anul 1859 a fost ales capelan lângă tatăl său și sfințit apoi preot.

Din 1 Octomvrie 1859 până în 5 Noemvrie 1861 a servit ca administrator parohial în Cacova Sibiiului.

Aici a făcut cunoștința notarului comunal Ștefan Millea, pe care l-a sfătuit să vie ca notar în Tilișca, ceeace s'a și întâmplat. Acești doi bărbați au fost apoi sufletul vieții din comună. Dânsii au pus la cale și efecutuit și clădirea edificiului școlar de azi.

Petru Iuga, în armonie cu colegii săi Dumitru Miclăuș și Ioan Iosof sen. a pus bază fondului bisericesc și celui parohial de azi, cari, au ajuns

azi la considerabila sumă de peste 38,000 cor. P. Iuga a purtat oficiul de director al școlii din Tilișca timp de 33 de ani și anume din anul 1866 până în anul 1899, cercetând școala aproape în fiecare săptămână.

Petru Iuga sen. a servit cu vrednicie la altarul Domnului din 1859 până în 1901, când, în urma unei înțelegeri reciproce, a renunțat în favorul fiului său Petru Iuga, jun.

Prin trecerea din viață a fostului protopop al Săliștei Dr. Nicolau Maier, întâmplată în 1898, Veneratul Consistor l-a numit pe Petru Iuga, sen. administrator protopopesec, în care calitate a condus tractul Săliștei din 20 Maiu 1898 până în 27 Februarie 1901, când a fost ales protopop dl Dr. Ioan Stroia.

Pe baza acestor servicii aduse bisericii Excelenția Sa mitropolitul Ioan Meșianu l-a distins cu brâu roșu.

Deși a trăit și trăește și azi în împrejurări grele, viața morală i-a fost totdeauna ca o oglindă.

De prezent duce o viață retrasă, frumoasă, dar — destul de sibu-ciumată.

11. *Simion Gligor.*

S'a născut în 20 Iulie 1832 în Tilișca, din părinți țărani. A absolvat școala poporală din comuna natală, după care a intrat în clasa primă a gimnaziului din Blaj și anume pentru ca să scape de miliție, deoarece pe acele vremuri tinerii de prin școli nu erau asentați.

Ca elev de clasa a II-a s'a îmbolnăvit, și a părăsit școala în etate de 19 ani. Însănătoșindu-se și voind să continue școala, — nefiind primit în o clasă mai superioară — s'a înscris în clasa a III-a dela școala săsească din Sibiu.

În anul 1852 a fost primit la cursul pedagogic de 2 ani din Sibiu, pe care l-a absolvat în anul 1854. În toamna anului 1854 a fost ales învățător la școala din Tilișca, cu un salariu de 100 fl. v. a. Nefuncționând însă decât în semestrul de iarnă, conducătorii de pe atunci ai bisericii i-au detras 50 fl. sub pretext, că primăvara și vara nu a făcut servicii de învățător. Din cauza aceasta a și părăsit cariera învățătorescă, îmbrățișind meseria de compactor, pe care a învățat-o dela tatăl său. Luându-și uneltele necesare la această meserie s'a dus în România, unde petrecea câte o lună două în diferitele orașe, legând cărți și cu deosebire tabele de dare. Astfel a lucrat în orașele Slatina, Caracal, Călărași, Turnu-Măgurele, Râmnic-Vâlcea, Drăgășani și altele.

Tot astfel, a lucrat și în țara noastră, făcând stațiuni în Vințul-de-jos, Aiud, Cunța și altele.

În anul 1863 a fost ales colector de dare. Dânsul e cel dintâi care s'a folosit la acest serviciu de scrisoare. Până aci colectorii semnau sumele pe răvaș, neștiind ceti și scrie. Serviciul de colector l-a purtat doi ani, fără a primi însă vre-o remunerațiune, sub cuvânt, că i-a lipsit la tra-

gerea socotelei din banii colectați suma de 200 fl. Din această cauză a intentat proces comunei, pe care însă l-a pierdut, fiind silit a mai solvi și speșele de alte 200 fl.

În anul 1871 murindu-i soția, după doi ani s'a căsătorit a doua oară cu Ana Milea din Săliște, cu care a trăit 30 de ani, fără a avea copii. Trecând și a doua soție la cele eterne în anul 1903, a predat averea fiului său, de prezent primar al comunei noastre, care îl susține și îngrijește.

12. *Daniil Iosof.*

Fiul preotului Ioan Iosof, s'a născut în 27 August 1839 în Tilișca. După absolvarea școalei din comună și a claselor școalei normale rom.-cat. din Sibiiu, a intrat în gimnaziul catolic, absolvând 3 cl. gimnaziale. S'a înscris apoi la cursul pedagogic din Sibiiu, unde și-a terminat studiile la anul 1860.

După absolvarea cursului pedagogic a funcționat doi ani ca învățător în Vale, protopopiatul Săliștei.

În anul 1862 a fost ales învățător în comuna sa natală, unde a servit până în 1870, când a părăsit această carieră.

Atât în Vale, cât și în Tilișca a beneficiat timp de câțiva ani, de un salariu de 80 fl. pe an, până ce acesta s'a urcat apoi la 120 fl. și în anii cei doi din urmă, la 130 fl.

După părăsirea carierei învățătoresți a intrat în serviciul comunei, ales fiind colector de dare, care oficiu l-a ocupat timp de 9 ani. În anul 1879 a fost ales primar comunal, servind ca atare până la 1884.

Daniil Iosof a fost un primar foarte harnic. Sub dânsul s'au pardosit cu piatră cele mai de frunte străzi ale comunei și s'a clădit un nou drum spre moșiile de munte ale Tilișcanilor, cari au fost și sunt și azi, un însemnat izvor de traiu.

Părăsind și această slujbă s'a ocupat și cu întreprinderi de comerț. A trecut apoi în România, unde a ocupat în Călăraș oficiul de casier la regia tutunurilor de acolo un șir lung de ani.

Ajungând la o etate înaintată, în care nu mai eră apt de serviciu, la vârsta de 67 de ani, s'a reîntors la leagănul copilăriei sale, în Tilișca, unde, după doi ani, a trecut la cele eterne în 27 Noemvrie 1907, în etate de 68 ani.

13. *Candid Bratu.*

S'a născut în 9 Martie 1839 în Tilișca, din părinți țărani.

După ce a cercetat școala din comuna sa și a terminat școala rom.-cat. din Sibiiu, a trecut la gimnaziul de stat tot de acolo, unde a absolvat 2 clase, în anul 1861.

În toamna aceluiaș an s'a înscris la cursul pedagogic, pe care l-a terminat în 1862.

Sistemizându-se încă în toamna anului 1862 al treilea post de învățător la școala din Tilișca și reflectând Candid Bratu la acest post, a fost ales unanim ca învățător, în care calitate a servit 8 ani.

Fiind ales în toamna anului 1871 învățător în Cacova Sibiiului, unde i s'a îmbiat un salariu mai bun, a părăsit Tilișca, și a trecut la școala din Cacova, unde a servit până în anul 1882.

Pentru a putea corăspunde cerințelor, nefiind calificat și pentru studiul limbii maghiare, a făcut în anul 1881 un curs de 5 săptămâni în Cristurul-săcuiesc.

După părăsirea carierei învățătoresci, la 1882, a întreprins negoț de lână și pănură, iar mai târziu, murindu-i soția și-a deschis o prăvălie în comuna Romos, lângă Orăștie, unde trăește și astăzi.

Candid Bratu a fost în toată viața lui un om sărguincios și cruțător, câștigându-și astfel o avere destul de frumoasă.

14. *Dionisie Miclăuș.*

Fiul preotului Dumitru Miclăuș, s'a născut în 15 Februarie 1842, în Tilișca.

Anii primi de școală i-a făcut în comună, iar clasele primare III și IV le-a făcut la școala poporală săsească din Sibiiu, pe care absolvându-o a intrat în gimnaziul evanghelic tot de aci, unde a cercetat numai clasa primă. A continuat apoi clasa a II, III și a IV la gimnaziul din Blaj, iar în anul 1862 a fost primit la cursul preoțesc din Sibiiu, pe care l-a terminat în anul 1865.

După isprăvirea teologiei a fost numit pe anul școlar 1865/6 învățător provizor la școala din Tilișca, instruind pe elevii clasei a II-a (anii 2 și 3) în casa privată a «Românului» de sub Nr. 185, nefiind încă edificiul școlar de azi isprăvit.

Dânsul a funcționat și anul următor, instruind aceeaș clasă, dar acum în noul edificiu școlar, care în toamna anului 1866 s'a predat folosinței publice. Ca colegi a avut pe Daniil Iosof și Candid Bratu cari serviau numai iarna, rămânând el în lunile de primăvară singurul instructor al tuturor elevilor, și aceasta din cauză că băieții mai mărișori erau folosiți în timpul primăverii la economia de oi, singurul izvor de existență pe acel timp.

Salariul anual i-a fost 80 fl.

Ca învățător a servit numai doi ani. Incolo s'a ocupat cu economia de vite și lucrarea pământului, făcând fel de fel de experiențe, așa că în urma lor este și azi foarte des consultat de locuitorii comunei la tot felul de boale, atât la oameni, cât și la vite, și în cele mai multe cazuri cu deplin succes.

În viața lui a fost un om nepăsător, din care cauză a fost silit să sufere multe neajunsuri.

15. Teodor Pop.

S'a născut în 5 Ianuarie 1837 în Bucerdea-vinoasă, tractul Alba-Iulia.

Clasele primare le-a făcut în comuna sa natală. A absolvat 6 clase gimnaziale la gimn. din Blaj, de unde a intrat ca cleric în seminarul din Sibiu, unde după trei ani și-a terminat studiile.

Cariera sa de învățător și-a început-o la 1867, denumit fiind la școala din Tilișca, unde a funcționat numai în anul școlar 1867/8, cu un salariu anual de 250 fl. a.

A instruit elevii cursurilor 4, 5 și 6, făcând un spor deplin mulțumitor. În timpul liber cetia foarte mult, cu deosebire lectură bisericească, așa că puneă în uimire pe preoții și fruntașii din comună prin cunoștințele sale temeinice din sfânta Scriptură.

Din Tilișca s'a dus ca învățător la școala centrală din Bran, unde — ales fiind definitiv — a servit 10 ani neîntrerupt (1868—1878), realizând un spor laudabil, atât în școală cât și în societate. Cu deosebire s'a distins prin pregătirea materialului pentru conferențele învățătoresți lunare din Bran.

Tot în acel timp a compus și un îndreptar alfabetic al sfintei Scripturi.

Examenele de calificare învățătorescă și preotească le-a depus deodată, în August 1875.

În Bran încă a avut în primii ani un salariu de 250 fl., iar în anii din urmă 300 fl.

În anul 1878 a fost ales preot în comuna sa natală, Bucerdea-vinoasă, unde se află și azi.

16. Ioachim Muntean.

S'a născut în 18 Ianuarie 1847 în Tilișca.

Primele clase ale școlii populare le-a făcut în Tilișca, restul la școala rom. cat. din Sibiu. În anul 1861 a intrat în prima clasă a gimnaziului rom. catolic, unde a absolvat în anul 1868 șapte clase.

După absolvarea clasei a VII-a — la dorința părinților — a venit ca învățător în comuna sa natală.

Dânsul a fost cel dintâi învățător, care a făcut o nouă organizație internă a școlii din Tilișca, spre care scop a compus un «*Proiect de regulament școlar*», despre care se face amintire și în partea I. § 11. A mai introdus conferențele didactice de două ori pe lună, și anume în prima a fiecărei luni conferențe de caracter practic-administrativ, iar în 15, de natură didactică, fiind la cea din urmă fiecare învățător obligat să lucreze câte o temă în scris.

Tot Ioachim Muntean a pus bază bibliotecii școlare prin donarea a 15 opuri pe sama acesteia. Spre acest scop a mai aranjat producțiuni festive cu elevii la serbarea hramului școlii și la «*Maialuri*», procurând din venitul acestora și un frumos stindard național tricolor, care eră purtat de un elev în fruntea corpului elevilor, la excursiunile școlare.

Cu ocaziunea serbării hramului școlar a introdus ținerea în școală a unei vorbiri ocazionale, pe lângă cântări și alte producțiuni executate cu elevii, după program, iar la alte diferite sărbători a ținut în biserică mai multe predici de conținut religios-moral și economic. Ioachim Muntean a fost în cei doi ani (1868,9 și 1869.70), cât a petrecut ca învățător în comuna sa natală, de o energie de fier, de un zel extraordinar, ridicând școala și prin aceasta comuna întregă la un nivel, cum nu mai fusese.

În toamna anului 1870 s'a înscris ca elev extern în secțiunea teologică a seminarului «Andreian». Tot în acest an s'a înscris și ca elev extraordinar în clasa a VIII-a gimnaziului de stat din Sibiiu, așa că la finea anului școlar a absolvat, atât cursul prim teologic, cât și clasa a opta, depunând și examenul de maturitate cu succes bun.

Mai târziu, în cursul II și III clerical, a fost primit intern.

În toamna anului 1871, intrând în seminar ca elev ordinar, s'a înscris și la Facultatea de drept din Sibiiu, tot ca ascultător ordinar, mergând când putea la prelegeri după sau printre orele de teologie.

Încordarea peste măsură a puterilor i-a slăbit însă corpul așa de tare, încât a ajuns în primăvara anului 1872 sclavul patului, zăcând timp de 7 săptămâni.

Prin împrejurarea aceasta a fost silit să renunțe la continuarea studiilor juridice, dedicându-se cu atât mai vârtos celor teologice și pedagogice.

Ca membru al societății de lectură «Andreiu Șaguna» încă a contribuit cu câteva lucrări, între cari tractatul «Despre propunerea gramaticii în școala poporală», pe care societatea, la sfatul președintelui Ioan Popescu, profesor sem., a decis să o tipărească în broșură. Din lipsa de mijloace însă s'a publicat numai în foia «Telegrafului Român» Nrii 1—6 din a. 1873.

Pe când eră în cursul ultim al teologiei s'a îmbolnăvit marele mitropolit Andreiu, care nu și-a uitat nici pe patul suferințelor de «fiii săi», de tinerii seminariali. Astfel a dispus ca 12 elevi dintre cei mai buni să se perândeze, doi câte doi, câte 6 ceasuri, și să străjuiască în jurul lui.

Între aceștia eră și Ioachim Muntean, pe care nemuritorul Șaguna îl avea foarte drag. Multe convorbiri au avut împreună. Odată îl surprinde nemuritorul arhieru cu cuvintele: «Să mergi fătul meu în străinătate, să continui studiile la universitate pe cheltuiala mea, că voi să te țin ca pe copilul meu». La obiecțiunea, că părinții săi cu greu se vor învoi la aceasta, fiind ei bătrâni și neputincioși, așteptând dela dânsul tot sprijinul, i-a răspuns: «Fericirea ta, fătul meu, va fi mângăerea lor».

Șaguna n'a putut însă realiza acest lucru, deoarece nu peste mult, în 16/28 Iunie la 6 oare d. a., într'o zi de Sâmbătă, anul 1873, și-a dat nobilul său suflet în mâinile creatorului.

După absolvarea cursurilor clericale, s'a întors în comuna natală firm decis de a-și reocupa postul de învățător avut înainte. Acesta eră însă

ocupat de clericul abs. Ioan Necșia din Bungard, care mai la urmă cât cu voie, cât fără voie, a trebuit să renunțe la postul de învățător lăsându-l lui Muntean.

Acesta, înzestrat cu cunoștințe mult mai largi și mai temeinice, a fost acum a 2-a oară ales învățător în Tilișca în toamna anului 1873 și a instruat cursurile superioare, tot cu salariu de 260 fl. Zelul dezvoltat în acest an, atât în școală, cât și afară, a pus în uimire pe frunțașii din comună. Pe lângă ținerea mai multor predici în biserică, a aranjat în 2/14 Februarie 1874 o producțiune școlară, cu un program foarte bogat și interesant, la care au luat parte — pe lângă frunțașii din comună — aproape întreaga inteligență de pe atunci din Săliște, în frunte cu decedatul jude reg. cercual Ioan Maxim. Impresia făcută asupra publicului a fost puternică.

Comuna Săliște, deși avea învățători destul de harnici, nici unul nu se putea asemăna cu Muntean, așa că s'a născut în frunțașii comunei dorința, de a-l avea dânsii ca învățător. După o serioasă cugetare, cu toate că Tilișcanii pentru a-l avea și pe mai departe i-au promis urcarea salariului la 300 fl., acesta totuși a primit ofertul Săliștenilor, după ce i s'a asigurat aci un salariu cu 150 fl., mai mult ca în Tilișca, așa că în toamna anului 1874 a fost ales și instituit în Săliște ca învățător definitiv. Aci a dezvoltat Muntean o muncă și mai rodnică, având un teren mult mai larg ca în Tilișca. A ținut adevărate prelegeri populare prin multele și desele predici din biserică cea mare din Săliște. A aranjat cu elevii școlai producțiuni școlare menite de a dezvoltă în popor iubirea și spiritul de jertfă față de școală.

A funcționat aci timp de trei ani, când a fost ales capelan pe lângă bătrânul Ioan Arsenie, paroh în Gurariului.

În Gurariului a conlucrat alături cu ceilalți factori, cu fapta, sfatul și indemnul la ridicarea pomposului edificiu școlar, care s'a sfințit prin I. P. S. Sa actualul Arhiepiscop și Mitropolit Ioan Meșianu cu deosebită solemnitate.

În anul 1906 a fost numit de către Venerabilul Consistor arhidiecezan, protopresbiter al tractului Agnita, în care oficiu se află și azi.

I. Muntean s'a manifestat și pe teren literar, compunând mai multe predici de conținut religios-moral. Unele din ele s'au publicat în «Telegraful Român».

A compus «*Monografia comunei Gurariu*», care a fost premiată de comitetul reuniunii agricole din Sibiu. A colaborat la mai multe ziare, ca: «Telegraful Român», «Tribuna», «Școala practică» etc.¹

¹ Dar lucrarea cea mai importantă este auto-biografia sa, care se extinde pe 470 coale. Din aceasta am extras și eu datele biografice.

17. Ioan Necșia.

S'a născut în 27 August 1850 în Bungard, unde tatăl său a fost preot.

După terminarea claselor normale evanghelice din Sibiiu, a intrat în gimnaziul luteran tot de aici, unde a absolvat 4 clase. S'a înscris apoi la cursul teologic din Sibiiu, pe care l-a terminat în anul 1870. După aceasta a fost numit învățător în Tilișca, unde a stat 3 ani. Anul al patrulea l-a servit în Avrig, de unde a venit iarăși în Tilișca, servind neîntrerupt alți 6 ani.

Dupăce a servit timp de 9 ani, a fost silit să părăsească comuna, spre a face loc unui fiu al acesteia, clericului absolut Vasilie Iosof, iar dânsul s'a retras în comuna natală.

Ajungând tatăl dânsului, Teodor Necșia, la vârsta înaintată, și-a cerut în anul 1893 capelan, în care post a fost ales Ioan Necșia, fiul său. N'a avut însă parte de a servi ca paroh la altarul Domnului, deoarece în anul 1901, a adormit în domnul.

În cei 9 ani, cât a servit în Tilișca, a instruat elevii claselor superioare III—VI, pe lângă un salariu de 300 fl. iar în anii mai din urmă de 350 florini.

Ioan Necșia a dezvoltat în timpul cât a fost învățător o activitate rodnică, ca puținii alții. Înzestrat dela fire cu un remarcabil talent pedagogic, cu o voință și cu un zel extraordinar, a susținut școala din Tilișca la nivelul, la care o ridicase antecesorul său, prestând în unele direcțiuni progrese și mai mulțumitoare, așa că după rezultatul examenelor și după expresiunile inspectorilor confesionali, dânsul a fost unul dintre cei mai activi și mai zeloși învățători din protopopiatul Sibiiului, de care protopopiat se ținea Tilișca pe acele vremuri.

Necșia a dat festivităților aranjate cu ocaziunea hramului școlar un colorit și mai sărbătoresc, introducând așa numitele «transparente», cari conțineau, pe lângă anumite sentințe biblice și culturale, și cuvintele de bineventare «Bine ați venit». Aceste transparente, făcute din hârtie tricoloră, erau așezate în ferestrele din fund ale salei festive, având în dosul lor șease lumini, spre a se putea ceti cât mai bine inscripția de pe ele. Păreții școlii erau, la astfel de ocaziuni, împodobiți cu zeci de stegulețe, și cu lanțuri din hârtie tricoloră. Ce deosebire între timpurile de atunci și cele de azi.

Ioan Necșia a aranjat prima excursiune de studii la Sibiiu cu elevii cursului VI. A înființat un cor de elevi în 2 voci, ca și care pe atunci nu eră un al doilea în tot protopopiatul. Acest cor delectă publicul în Dumineci și sărbători în biserică, la producțiunile școlare și la examenele anuale și semestrale în școală, iar la excursiunile școlare făcute în apropierea comunei, pe stradele ei.

Dacă autorul acestei scrieri se pleacă cu venerație înaintea memoriei învățătorului Ioan Necșia și stropește cu lacrimi sincere țărâna sub care

se odihnește el, o face din considerație, că dânsului are să-i mulțumească în mare parte existența sa de azi.

Regret mult, că n'a lăsat după sine nici o fotografie, spre a arăta aci și chipul său.

18. *Dumitru Iosof.*

Fiul preotului Ioan Iosof, s'a născut în anul 1842, în Tilișca.

După terminarea școlii din comună și a școlii rom. cat. din Sibiu, a urmat patru clase la gimnaziul catolic de acolo. A intrat apoi la 1865 în cursul clerical din Sibiu, terminând la 1868. Îndată după absolvire a fost numit învățător provizor la școala capitală din Săliște, unde a servit și anul următor școlar 1869/70.

În anul 1870 abdicând toți trei învățătorii din Tilișca și reducându-se numărul posturilor dela trei la două, a fost ales, la unul dintre aceste, Dumitru Iosof în mod definitiv, servind de atunci neîntrerupt timp de 29 de ani la această școală.

În anul următor 1871 s'a căsătorit cu Paraschiva, fiica fruntașului țăran Avram Florea din Tilișca. Soarta însă n'a voit ca acești doi soți să trăiască mult timp laolaltă. După o vieață fericită de un an, i-a murit soția, lăsând după sine o fetiță de abia 14 zile. Această întâmplare i-a stricat lui Iosof toate planurile pentru viitor, silindu-l să renunțe la cariera preoțească, pentru care s'a pregătit. Pentru a nu fi silit să trăiască în fărădelegi și să întâmpine prea multe și prea mari greutăți, în anul următor s'a căsătorit a doua oară, luându-și de soție pe Maria, fiica notarului comunal Zaharie Ioanovici, cu care a trăit 14 ani.

Fiind silit să renunțe la preoție, s'a dedicat cu atât mai mare devotament carierei învățătoarești. Ca învățător a fost totdeauna la culmea chemării sale. Cu deosebire s'a dovedit a fi o bună putere didactică la elevii începători, de cari a avut parte în tot timpul de 29 de ani, cât a funcționat în Tilișca.

Dumitru Iosof n'a avut un spirit de inițiativă în chestiunile vieții publice, dar în schimb și-a dat concursul la toate lucrurile bune și de folos obștesc.

În cei dintâi 4 ani a avut un salariu de 200 floreni. În anul 1874/5 un salariu de 225, iar din anul 1875/6—1883/4 250 fl. În acest an apoi s'a urcat salariul la 600 cor. până în anul 1897, când a mai primit și un relut de cvartir de 100 coroane.

Iosof a avut de altfel și un însemnat spirit de întreprindere. El și-a deschis și o prăvălie, care îi aducea la 600 cor. venit anual.

A murit în etate de 55 ani, după un serviciu de 31 de ani. La moartea sa a lăsat în favorul bisericii suma de 200 cor.

19. Vasile Iosof.

Fiul mai mic al preotului Ioan Iosof, s'a născut în 30 Ianuarie 1855.

După absolvirea claselor populare a urmat patru clase la liceul catolic din Sibiiu, de unde a trecut la gimnaziul din Blaj, pe care l-a terminat la 1877, când a făcut și examenul de maturitate.

Voind tatăl său să-i urmeze în parohie fiul său, l-a înscris pe Vasile în secțiunea teologică a Seminarului din Sibiiu. După terminarea cursului clerical (1880) a depus în acelaș an examenul de cvalificație preoțească și învățătoarească.

Devenind prin abzicerea lui Ioan Necșia postul prim vacant, a fost ales în toamna anului 1880 învățător definitiv, în care calitate a funcționat timp de nouă ani.

Deși om robust și de o construcție uriașe, viermele distrugător a intrat în corpul său de pe când eră pe băncile școalei. Cu toate că eră atacat de tuberculoză, n'a putut rezistă ispitei de a se căsători cu aleasa inimei sale, care și ea a avut cunoștință despre boala iubitului ei.

În 18 Ianuarie 1881 a legat deci căsătorie cu Neaga, fiica lui Ioan Roșca din Săliște, cu care însă n'a avut nici un copil. Numai traiului regulat și dietei stricte, dar mai ales buneii îngrijiri a soției sale, se poate atribui că Vasile Iosof a mai trăit după căsătorie aproape 9 ani.

Ales fiind în anul 1883 capelan pe lângă tatăl său, a fost sfințit întru diacon în toamna aceluiaș an, iar preot în ziua de Florii a anului 1884.

Ca învățător a fost destul de conștientios. Fiind condamnat a petrece timpul mai mult numai acasă, l-a folosit pentru câștigarea a tot felul de cunoștințe, cu deosebire din sfera pedagogiei și a economiei.

Cunoștințele câștigate nu le-a predat numai între cei patru păreți, ci le-a folosit și afară de școală. A desvoltat o activitate extra-școlară însemnată, cu deosebire pe teren economic. Mai ales ramul pomăritului sub dânsul a luat un avânt puternic. Neavând școala pe atunci grădina sa proprie, și-a cumpărat din al său propriu o grădină în intravilan, în care făcea deprinderile necesare cu elevii, instruindu-i în nobilitarea pomilor și cultura legumelor. În această grădină a înființat o școală de altoi, pe cari îi vindeă locuitorilor din comună și jur în număr de câte 100—200 bucăți pe an.

Tot Vasile Iosof are meritul de a fi înființat și organizat *Reuniunea pompierilor* din Tilișca, la început voluntară, iar mai târziu obligată, al cărei comandant a fost timp de doi ani.

La moartea sa, întâmplată în 10 Martie 1889, a lăsat bisericei din Tilișca suma de 200 coroane.

20. Toma Dragomir.

S'a născut în 17 Februarie 1861 în Porcești, (comit. Sibiiu), din părinți preoți.

După absolvirea alor patru clase la gimnaziul de stat din Sibiiu, s'a înscris în 1880, la cursul ordinar pedagogic al Seminarului Andreian, pe

care l-a absolvat în anul 1883, făcând tot atunci și examenul de calificare învățătoarească pentru școlile capitale.

Primul an în cariera învățătoarească 1883/4 l-a făcut la școala din Tilișca, ca învățător provizor. În toamna aceluiaș an a fost ales definitiv, dar n'a mai putut ocupa acest post din cauză, că în aceeaș lună a lui Septembrie, a încetat din viață tatăl său, fiind astfel silit a rămâne învățător în comuna sa natală.

Prin moartea tatălui său, preot în Porcești, devenind parohia vacantă, la dorința consătenilor săi s'a înscris cu începutul anului școlar 1885/6, la cursul teologic ordinar din Sibiiu, pe care l-a absolvat cu finea lui Iunie 1888, când a depus și examenul de calificare preoțească.

Parohienii comunei Porcești n'au cerut întregirea parohiei până n'a terminat fiul fostului lor preot cursurile teologice, când apoi, în toamna anului 1888 a fost ales acesta preot.

Trăește și astăzi.

21. *Manasie Iar.*

S'a născut în Râpaș, comit. Hunedoarei, la 1 Martie 1862, din părinți țărani.

Manasie Iar a învățat mai întâi carte dela un servitor al lor, din o bucoavnă veche cu litere cirile.

Văzând părinții săi, că are atragere către carte, l-au dus în toamna anului 1869 la colegiul reformat din Orăștie. Aci a stat 12 ani, până la examenul de maturitate, în anul 1881. După aceasta s'a înscris la cursul clerical din Sibiiu, unde în anul prim a întâmpinat greutăți mari, din cauza necunoașterii limbii române. N'avea idee de gramatică și statistică românească, cu atât mai puțin de literatură.

După absolvarea cursurilor clericale a fost numit învățător în Tilișca.

În anii 1885/6 și 1886/7 Iar a servit ca învățător în comuna Simeria, iar după aceasta a fost ales preot în comuna Dâncul mic, unde a stat până la moartea tatălui său, după care și-a schimbat parohia, mutându-se în Tăuția-mare (lângă Simeria), unde își are moșia de peste 80 jughere, loc de clasa primă.

22. *Ioan Moga.*

S'a născut în 21 Septembrie 1862 în Sebeșul săsesc, din părinți țărani.

Clasele primare le-a făcut la școala română confesională din locul natal, precum și un an la cea evanghelică-luterană, de unde a trecut la gimnaziul catolic din Alba-Iulia, unde a terminat șase clase.

În anul 1882 s'a înscris la cursul teologic din Sibiiu. După absolvarea căruia a fost numit în Tilișca învățător pe anul școlar 1885/6.

Ca învățător nu s'a manifestat așa după cum ar fi putut. Avea cunoștințe destul de frumoase, dar eră cam comod și îi plăcea a se ocupa mai mult cu lucruri afară din sfera școliei.

În următorul an școlar după ce a depus examenul de calificare învățătoarească a fost ales ca învățător definitiv la școala primară din Sebeș, unde a funcționat și în anul 1887/8.

În urma vieții neregulate pe care a dus-o acolo, viermele morții s'a, vârit în trupul său, doborându-l la pământ în 5 August 1888, în etate de abia 26 ani. A fost un om cu inimă nobile, care dacă ar fi intrat în viața conjugală, ar fi putut deveni folositor societății și neamului său. Durere traiul neregulat și abuziv al multor învățători precum și a altor intelectuali de ai noștri, seceră multe vieți în cea mai fragedă etate.

Învățătorul Ioan Moga a fost un strănepot al episcopului Vasilie Moga.

23. *George Stăneasă.*

S'a născut în 23 Februarie 1864 în Gușterița, lângă Sibiiu, unde tatăl său a fost preot.

După cercetarea claselor primare din comuna sa și a'celor dela școala catolică din Sibiiu, a urmat patru clase la gimnaziul de stat tot de acolo. În 1882 s'a înscris la cursul pedagogic din Seminarul Andreian, pe care l-a absolvat în anul 1885.

Anul prim de învățător l-a făcut la școala din Cristian, lângă Sibiiu. Obținând în anul 1886 diploma de învățător, a competat la al 3-lea post dela școala din Tilișca, dar nefăcându-se alegere, comitetul parohial a cerut ca Ven. Consistor să-l numească în mod provizor.

În Tilișca a propus în clasa primă și în școala de repetiție.

În primăvara anului 1887, în înțelegere cu învățătorii Ilie Iosof și Pompiliu Predovici din Galeș, au aranjat un maiial în «Bărcul Junilor», la care au luat parte aproape toți frunțașii ambelor comune.

În anul școlar 1887/8, a funcționat la școala din Avrigh, iar în toamna anului 1888 a fost ales învățător definitiv, în comuna sa natală Gușterița, unde a funcționat până la anul 1901, când la sfatul medicilor, și-a cerut pensionarea.

De prezent e un harnic econom în comuna sa natală, unde poartă economie rațională, fiind în acelaș timp și epitrop al bisericei.

24. *Nicolau Șoldea.*

Nicolau Șoldea a servit un an ca învățător provizor la școala din Tilișca.

O fire pururea pesimistă, își inspiră o deplină neîncredere din cea dintâi clipă în care îl întâlneai. În urma acestei firi a lui, n'a avut nici un prietin; trăia numai pentru sine cu ideile sale egoiste și unilaterale.

S'a născut în 25 Aprilie 1858 în Boița, comitatul Sibiiului. A absolvat 4 clase la gimnaziul de stat din Sibiiu; a trecut apoi în România, la o moșie. Întors în Transilvania, a intrat ca scriitor în cancelaria preturei cercuale din Mercurea. Aci, făcând cunoștință cu protopopul tractual Ioan Droc, la propunerea acestuia a fost numit în anul școlar 1879/80 învățător în comuna Ludoș, cu un salariu de 300 fl. În anii următori 1880/1, 1881/2

și 1882/3 a servit în Poiana Sibiului pe lângă un salariu tot de 300 fl. Anul următor 1883/4 l-a petrecut în Cacova, 1884/5 în Rășinari, 1885/6 și 1886/7 în Făgăraș, iar anul 1887/8 în Tilișca. Anii 1888/9 și 1889/90 i-a servit în Sighișoara. Aici a fost ales definitiv, alegerea însă n'a fost aprobată de Ven. Consistor. Împotriva acestei hotărâri, Șoldea a făcut arătare la dl ministru de culte, prin cecece s'a făcut însă de răs și imposibil înaintea Românilor. Astfel a fost silit să părăsească deocamdată cariera învățătoarească și să se aplice ca scriitor în cancelaria avocatului B. Harșian din Sibiu, iar mai târziu la eforia școalelor medii din Brașov. În acest an, 1891/2, fiind bolnav învățătorul Dobrea de la școala elementară din Brașov și neavând cine să-l substituie, eforia școalelor i-a încredințat lui Șoldea clasa acestuia, pe care el a condus-o până la finea aceluia an școlar.

În anul 1893, devenind vacant un post de învățător în comuna sa natală Boița, a fost ales aici în mod definitiv, unde e aservit până în 1 Oct. 1910, când a fost trecut la pensie din oficiu, beneficiind azi de o pensie anuală de 1080 cor.

25. Ioan Bratu.

M'am născut în 27 Septembrie 1864 din părinți economi.

La etatea de 6 ani am fost trimis de părinți la școala din sat, unde în anul prim mi-a fost învățător Candid Bratu, iar în al 2-lea Dumitru Iosof.

Anii următori școlari i-am urmat la învă. Ioan Necșia. Acesta văzând atragerea ce aveam către carte, a îndemnat pe tatăl meu să mă dea «la școală la Sibiu». Părinții mei nu aveau de cuget a face acest lucru deoarece știau, că cu un copil la oraș sunt cheltueli mari.

Cu toate acestea cuvântul dascălului meu a biruit. În curând am fost înscris în clasa a III-a normală a școlii evanghelice din Sibiu.

Absolvând clasele normale, am intrat în gimnaziul săsesc unde am urmat 4 clase.

În tot timpul cât am studiat în școala primară și în gimnaziu, am fost provăzut cu mâncare de acasă. În toată săptămâna îmi trimetea maică-mea câte o pâine, slănină, brânză, carne de porc afumată, făină de cucuruz și din când în când câte o oală cu varză. Când se întâmplă, de nu venea nimenea cu căruța de la Tilișca, aveam bani lăsați în grija gazdei, cu cari îmi cumpăram cele absolut necesare. Bine înțeles că nu mă întindeam nici odată la mâncări scumpe ci mergeam într'o casă unde se da cost, aproape de locuința noastră, și mâncam o supă cu 6 cr. sau câte o păreche de cârnați cu hrean, cu cari consumam de multeori două sau trei porții de pâine. Deși trăiam neregulat și mai mult cu bucate reci, totuși timpul acela a fost plin de fericire, și de multeori mă gândesc și acum la el cu drag.

În acest timp, la 4 Iulie 1883 când eram elev al clasei a IV-a s'a întâmplat de a răposat tatăl meu. Eu aș fi dorit să continuu studiile gimnaziale, maică-mea însă nu mai avea putere să mă mai țină multă vreme la școală. Astfel la sfatul unor binevoitori am intrat în toamna anului

1884 în secțiunea pedagogică a Seminarului Andreian. Pentru mâncare, ameaza și cina, pentru cuartir și instrucțiune plăteam pe acel timp 60 fl. v. a. pe an. În cursul II, am dobândit un stipendiu de 60 fl. v. a., ceea ce mi-a ușurat mult greutatea.

Absolvând în anul 1887 pedagogia am fost numit pe anul școlar 1887/8 învățător provizor la școala din Gurariului, unde am instruit elevii anului prim de școală.

În Iunie 1888 am depus examenul de calificare învățătorescă.

Deschizându-se în vara anului 1888 concurs la postul vacant de învățător în comuna mea natală, am concurat și eu și am fost ales cu totalitatea voturilor. În chipul acesta am intrat în noul oficiu, la 1 Octombrie 1888.

În anul 1890 luna August am urmat în Seminarul Andreian cursul pentru lucrul manual condus de profesorul George Moian, și anume: împletitul cu paie și nuiele.

Din anul 1888 servesc neconținut în Tilișca ca învățător, instruind în cei dintâi 12 ani — cu excepțiunea anului 1892/3 — elevii cursurilor IV—VI, 4 ani elevii cursurilor II și III, iar 9 ani elevii anului prim.

Ca învățător mi-am dat totdeauna silița de a satisface tuturor așteptărilor.

În anul 1910, sub Nr. 7199 școl. Prea Ven. Consistor arhidiecezan, m'a lăudat pentru activitatea mea școlară și extrașcolară.

În primul an de dascălie am avut salariu de 250 floreni. În următorii 4 ani câte 300 fl., iar în 8 ani câte 350 fl. Începând cu anul 1901 am primit un salariu de 450 fl., iar din anul 1906 până 1908 un salariu de 1400 cor., când s'a urcat, conform art. de lege XXVII din 1907, la 1800 coroane anual, plus rețutul de lemne și grădina în sumă de 50 cor.

Ca învățător am reintrodus în al doilea an de serviciu, vechiul obicei, care timp de 9 ani a fost părăsit, de a aranja festivități școlare cu prilejul hramului școlii.

Încă din primii ani de funcțiune am fost ales membru în diferitele corporațiuni comunale și parohiale.

Așa, de 18 ani ocup neîntrerupt serviciul de notar al comitetului parohial în mod gratuit. Până la ocuparea acestui serviciu concluzele reprezentanței bisericești din Tilișca erau luate pe coale de hârtie singuratece, dintre cari multe s'au nimicit. Eu le-am trecut într'un protocol legat, spre a se putea păstra și pentru timpurile viitoare.

Îndată după alegerea mea ca învățător definitiv am fost ales și comandant al pompierilor din comună, pe cari i-am condus până în anul 1911 când, din cauze sanitare, mi-am dat demisiunea.

Încă în anul prim de funcțiune, am înființat un cor de băieți, cu care mă produceam la producțiunile școlare, la maialuri și mai cu seamă în biserică. Pe timpul acela, în frunțașă comună Săliște, nu eră nici un învățător apt de a instrui și conduce un cor. «Reuniunea meseriașilor»

de acolo, în dorul de a progresa și pe terenul muzical, voind a înființa un cor, a apelat la mine în această cauză. Eu le-am satisfăcut cu drag dorința, înființând înainte cu 19 ani primul cor al reuniunii meseriașilor din Săliște. În acelaș an am fost invitat, din mai multe părți, atât verbal cât și în scris, să părăsesc Tilișca și să mă așez în Săliște ca învățator. N'am satisfăcut acestei invitații din cauza întinsei legături de neamuri din comună, cari m'au îndemnat a rămâne acî, dar și din cauza micei proprietăți moștenită dela părinți, pe care nu o puteam conduce din Săliște cu aceeaș ușurință.

26. Valeriu Millea.

Fiul fostului notar din Tilișca Stefan Millea, s'a născut în Cacova Sibiiului la 22 Martie 1864.

La vârsta de 5 ani a început să cerceteze școala din comuna Tilișca unde ajunsese tatăl său notar, în anul 1865. După doi ani a intrat în clasa a doua a școlii evanghelice din Sibiiu, după terminarea căreia s'a înscris în gimnaziul săsesc tot de acî, terminând 4 clase. Pentru a învăța și limba maghiară, care începuse a deveni tot mai necesară, a trecut apoi la gimnaziul reformat din Aiud, unde a urmat clasa V și a VI-a. Clasa a VII și a VIII-a a urmat-o la gimnaziul din Blaj, unde a depus și examenul de maturitate. După aceasta a intrat la teologie în Sibiiu, pe care a terminat-o în anul 1888, depunând tot atunci și examenul de calificare învățătorească.

Aplicându se pe cariera învățătorească a fost numit în anul școlar 1888/9 învățator în comuna învecinată Rod, iar în anul următor în Tilișca, în locul răposatului capelan și învățator Vasile Iosof.

Ca învățator în Rod, a instruat elevii din cl. III—VI, iar în Tilișca a instruat elevii anului prim de școală.

Deși în timpul liber ajută tatălui său, făcând în chipul acesta și practică de notar, totuș a făcut ca învățator un spor deplin mulțumitor, dovădindu-se a fi o bună putere didactică. A pus mare preț și pe partea estetică a lucrărilor scripturistice. Și azi «Cronica» și «Protocolul de clasificățiuni și absenții» scrise de dânsul, sunt cele mai frumoase din câte se află în arhiva școlii.

Văzând că cariera învățătorească este cu mult prea grea în asemănare cu beneficiul legat de acest post, a părăsit-o dedicându-se carierei notariale. În anul 1891 și-a dat censura de notar, întrând în acelaș timp ca ajutor notarial pe lângă tatăl său. Acesta abdicând în anul 1894 de oficiu, reprezentanța comunală l-a ales pe fiul său Valeriu unanim de notar comunal, încă în acelaș an.

Funcționează și azi în aceeași calitate.

27. *Dionisie Iuga.*

Fiul preotului Petru Iuga sen. S'a născut în 10 Aprilie 1866 în Tilișca. A cercetat școala din Tilișca sub inv. Dumitru Iosof și Ioan Necșa timp de 3 ani; începând cu cl. III-a, școala săsească din Sibiiu, pe care absolvându-o, a intrat în gimnaziul evanghelic tot de acolo, unde a terminat 5 clase. Cele 3 clase următoare le-a făcut la gimnaziul român din Brașov, unde a depus și examenul de maturitate în anul 1887.

În toamna aceluiași an s'a înscris apoi la teologie în Sibiiu pe care a terminat-o la 1890, în care an a depus și examenul de calificațiune învățătoarească pentru care s'a pregătit în mod privat.

Fiind postul al III-lea dela școala din Tilișca vacant a fost ales în toamna aceluiași an (1890) învățător definitiv, în care calitate a servit 2 ani.

În anul prim de învățător a instruat elevii clasei prime, iar în al doilea elevii anului II și III de școală.

În toamna anului 1892 s'a înscris la facultatea de drept din Dobrițin unde a urmat numai primul semestru.

În anul 1893, îmbrățișând cariera notarială, a făcut în comuna Sacul din Bănat practica de notar, iar după depunerea examenului notarial, a intrat în cancelaria «Tatei Ivan» din Gurariului, unde a stat aproape doi ani, când apoi în anul 1896 a fost ales notar în comuna Rod, în care serviciu se află și azi.

Atât ca învățător cât și ca notar, a fost și este și azi un om la locul său, câștigându-și merite însemnate în ambele cariere. Cel mai însemnat merit și l-a câștigat prin clădirea pomposului edificiu școlar din Rod, înainte cu 6 ani.

28. *Petru Iuga junior.*

Acesta e și el fiul preotului Petru Iuga sen., și s'a născut în Tilișca la 13 Octomvrie 1868. Primii doi ani de școală i-a făcut în Tilișca. La etatea de 8 ani a intrat în clasa a 2-a primară a școalei evanghelice din Sibiiu, după absolvarea căreia a trecut în gimnaziul săsesc, unde a absolvat 4 clase. Gimnaziul superior l-a făcut la gimnaziul român din Brașov, unde a depus și examenul de maturitate în anul 1889.

În Septemvrie, același an, a intrat în seminarul Andreian din Sibiiu, ca cleric ordinar. În anul 1892, absolvând cursurile teologice, a depus și examenul de calificație preoțesc după care a fost numit de învățător în Tilișca în locul fratelui său Dionisie, care părăsise cariera învățătoarească.

A funcționat ca învățător în Tilișca timp de 4 ani, instruind anul prim elevii cursurilor IV, V și VI, iar în ceialalți ani pe cei din cursurile II și III.

La 1896 a fost sfințit de preot, capelan pe lângă tatăl său în care calitate a servit până în anul 1901, când renunțând tatăl său la parohie în favorul fiului său din cauza congruei, a urmat acesta în locu-i ca paroh. Acest post îl ocupă și azi.

29. Ioan Iosof junior.

Acesta e fiul lui Danil Iosof, fost învățător și primar comunal. S'a născut în 7 August 1868.

În anul 1887 s'a înscris în secția pedagogică a seminarului Andreian, pe care a absolvat-o în anul 1890, depunând imediat după terminarea acesteia, examenul de calificațiune învățătorescă.

La stăruința moșului său, a preotului Ioan Iosof sen., care din cei doi fii anume pregătiți pentru cariera preoțască, n'a avut parte nici unul să-i urmeze în parohie, — a fost primit în anul 1891 la cursul clerical ordinar dela seminarul din Sibiiu, pe care l-a absolvat în anul 1894.

Timp de trei ani a gustat și dânsul din pânea dascălească.

În anul prim după absolvare a fost numit din partea Veneratului Consistor pe anul școlar 1894/5 învățător provizor în comuna Gârbova, protopopiatul Mercurei. În anul 1895/6 a funcționat la școala din Sibiiel; iar anul următor școlar, fiind în comuna s'a natală un post vacant, — l-a ocupat dânsul pe acesta, tot în mod provizor.

Tot în anul 1896 a fost ales capelan pe lângă neputinciosul său moș, Ioan Iosof sen., sfințit fiind ca preot în 5 Decembrie, acelaș an. După moartea moșului său întâmplată în anul următor, 1897, i-a urmat dânsul în parohie. În această calitate funcționează și azi.

BCU Cluj / Central Library Cluj

30. George Pop Păcurariu.

S'a născut în 10 Iulie 1866 în comuna Șard, comitatul Albei inferioare, din părinți țărani.

Murind tatăl său, pe când eră dânsul în etate de 7 ani, a fost dus din partea unui frate, pe atunci teolog în Budapesta, iar de prezent preot în Tiur, — în Lăpușul român, comitatul Solnoc-Dobăca, la un unchiu al său, care eră preot acolo. Acesta l-a dat la școala poporală din loc; dar trecând unchiul său ca preot la penitențiarul statului din Gherla, l-a înscris la școala primară de acolo, unde a stat timp de 4 ani, terminând cu succes școala primară și clasele I și II gimnazială dela gimnaziul de stat.

Ajungând fratele său Ioan Păcurar profesor gimnazial, în Blaj, a fost adus de acesta aci, unde a absolvat clasa a III-a și a IV-a gimnazială susținut fiind de fratele său amintit.

Cu începutul anului școlar 1884/5 s'a înscris ca elev ordinar la pedagogia gr. cat. rom. din Blaj, pe care cu finea anului școlar 1886/7 a absolvat-o, iar după un ʼan de praxă ca învățător în comuna Bucerdea grânoasă, protopopiatul Blajului, cu un salariu de 360 coroane a depus cu deplin succes examenul de calificațiune învățătorescă, ales fiind în toamna anului 1888 învățător definitiv în comuna Tăuni, protop. Blaj, pe lângă un salariu anual de 400 coroane din repartiițe.

Văzând cu ce neajunsuri materiale e osândit a se luptă învățătorul, cu începutul anului școlar următor a trecut în România, unde s'a înscris ca elev ordinar la școala centrală de agronomie dela Herăstrău, (lângă

București) unde a stat un an, dar la sfatul și insistința unui alt frate al său, Cornel Pop Păcurariu, fost redactor la «Tribuna» din Sibiu, — a părăsit această școală, și a venit iarăș înapoi, spre a-și continua cariera învățătorescă.

După sosirea sa din București s'a căsătorit în comuna Tilișca cu văduva Ana Poiană născ, Gligor, cu care a avut 7 copii.

Dorind a fi aproape de comuna, în care s'a căsătorit, și văzând că acest scop și-l poate ajunge numai trecând la confesiune gr. orient. (fiind el de confesiunea gr.-cat.) a trecut în anul 1890 la biserică greco-orientală, în urma cărui fapt a fost numit, cu începerea anului școlar 1890/91, învățător în comuna Galeș, cu un salariu de 450 coroane. Aci a funcționat trei ani alături de colegul său Ioan Răchișan.

Cassându-se un post de învățător în Galeș, cu începutul anului școlar 1893/4 a fost numit învățător în comuna Poplaca, protop. Sibiiului, unde a funcționat numai un an, deși i s'a îmbiat catedra definitiv și postul de director școlar.

Pe anul școlar 1894/5 a fost numit învățător în comuna Daia română, protopopiatul Sebeșului, unde după un an, a fost ales definitiv. Aici a servit 3 ani. Devenind vacant într'aceea un post de învățător în Tilișca, pe baza concursului, a fost ales unanim învățător aci, unde funcționează de la începutul anului școlar 1897/8 până astăzi.

31. *Terențiu Popoviciu.*

S'a născut în 19 Octomvrie 1874 în Ghimbav, lângă Brașov, unde tatăl său a fost învățător.

Cele dintâi 3 clase populare le-a făcut în comună, iar cl. a IV-a la școala normală-capitală română din Brașov. A trecut apoi în gimnaziul român de acolo, pe care în anul 1895 l-a absolvat, depunând în acelaș an și examenul de maturitate.

S'a înscris apoi ca cleric ordinar al Seminarului Andreian, unde a absolvat la 1898, depunând în acelaș an și examenul de calificare preoțască.

După absolvare a fost numit din partea Ven. Consistor, învățător provizor la școala confesională din Codlea, tractul Brașovului, servind aci anul școlar 1898/9.

În anul școlar, 1899/900, a fost numit, tot în mod provizor, la școala din Tilișca, unde a servit și anul școlar 1900/1 instruând în primul an elevii clasei prime, iar în anul al 2-lea, elevii din clasa a II-a și a III-a.

În primul an de serviciu din Tilișca a instruit și elevii și elevele școlii de repetiție.

În anul 1901 a fost ales preot în comuna Jacul român, tractul Sighișoarei, unde funcționează și azi.

32. Nicolau Comanici.

S'a născut în 16 Octomvrie 1878 în Veneția de jos, tractul Făgărașului.

Clasele primare le-a făcut în comuna sa natală. În anul 1890 a intrat în gimnaziul român din Brașov, unde a absolvat 5 clase, făcând clasa a 6-a la gimnaziul catolic din Odorheiul săcuesc în anul 1895/6. În 1896 s'a înscris la cursul teologic din Sibiiu, pe care l-a absolvat în 1899. Paralel cu cursurile teologice a făcut și cele pedagogice în mod privat, depunând la finea fiecărui an examenul prescrist.

După absolvarea ambelor cursuri a fost numit în anul școlar 1899/900 învățător în Boița, unde a instruit elevii claselor IV—VI.

Anul următor școlar 1900/901 a servit, tot ca învățător provizor, în Poiana Mărului, protopopiatul Branului, instruind elevii anului prim de școală. În anul 1901/902 a fost numit apoi învățător provizor în Tilișca, unde a funcționat și anul următor școlar.

Depunând în anul 1902 examenul de calificare învățătoarească a fost ales în acelaș an definitiv la școala din Tilișca.

Acordându-i-se un concediu pe anul 1903/4 școlar, s'a înscris ca student de clasa a VII la gimnaziul din Năsăud, unde, cu permisiunea ministrului de culte, a făcut în acelaș an și clasa a VIII-a, depunând la finea anului, pe lângă examenul de clasă și cel de maturitate.

Reocupându-și după aceasta postul de învățător, în timpul liber a făcut în cancelaria comunală din Tilișca practică de notar. Tot în acel an a început a face a doua oară, în mod privat, cursurile clericale.

În anul 1905/6, primind un nou concediu, a ascultat cursul administrativ din Cluj, întorcându-se în anul următor 1906/7 iarăși la oficiul său de învățător.

În 1907 a depus examenul de calificare preoțească cu succes eminent. În Iulie, acelaș an, a fost ales unanim notar al doilea în comuna Gurariului, în care calitate funcționează și azi.

În Tilișca în toți patru anii, cât a funcționat, a instruit elevii claselor IV—VI.

33. Eva Negrilă.

Singura învățătoare la școala din Tilișca a fost dșoara Eva Negrilă. S'a născut în 10 Maiu 1883 în Sibiiu, unde tatăl său a fost învățător până bine de curând.

A cercetat școala confesională din suburbiul de jos, apoi școala «Reuniunii femeilor» și pe urmă școala civilă a «Asociațiunei», toate din Sibiiu, pe care a absolvat-o în anul 1899.

Studiile pedagogice le-a făcut în mod privat, depunând examenul de calificare în anul 1902.

A funcționat ca învățătoare din anul 1899 în comunele: Pianul de jos, Cacovița, Cărpiniș și Ludoșul mare, iar în Tilișca a servit în anii școlari 1903/4 și 1907/8, substituind pe învățătorul Nicolae Comanici, care eră în concediu.

De prezent funcționează în Apoldul mic, tractul Mercurei, unde în toamna anului 1910 a fost aleasă definitiv.

La școala din Tilișca a instruat în amândoi anii elevii și elevele cursului II și III, precum și elevele claselor din urmă în lucrul de mână, aranjând în al 2-lea an și o mică expoziție cu lucrurile făcute de eleve.

A conlucrat împreună cu colegii săi întru buna reușită a producțiilor școlare, jucând câte un rol principal din piesele teatrale.

34. *Cornel Schiau.*

S'a născut la 16 Iulie 1885 în Topârcea, protopopiatul Săliștei, unde tatăl său a fost notar comunal.

Clasele primare le-a făcut la școala de stat din Sibiiu, iar gimnaziul inferior tot aci, la gimn. de stat, pe care l-a absolvat în anul 1901.

A cercetat și clasa a cincia, dar rămânând repetent s'a înscris în toamna anului 1902 la cursul ordinar pedagogic din Seminarul Andreian, pe care l-a absolvat în anul 1905.

În toamna aceluiaș an a fost numit învățător provizor la școala noastră din Tilișca, unde și-a făcut anul de practică.

La 1906 si-a dat examenul de calificățiune.

Devenind vacant unul din cele 2 posturi din comuna sa natală, a concurat și dânsul și a fost ales învățător definitiv, în care calitate servește și astăzi.

35. *Daniil Săroiu.*

Cel mai tânăr învățător la școala din Tilișca.

S'a născut în comuna Sibiiel, lângă Săliște, în 17 Aprilie 1886, din părinți economi de oi.

Dupăce a cercetat școala din comuna sa natală, s'a înscris în toamna anului 1897 la școala din Săliște.

În toamna anului următor a trecut la gimnaziul de stat din Sibiiu, unde a cercetat trei clase.

În anul 1902 s'a înscris la cursul pedagogic din Seminarul Andreian pe care l-a absolvat în anul 1905.

După terminarea cursurilor pedagogice în anul 1905, a fost numit învățător în comuna Leșnic, tractul Deveii, cu un salariu de 600 cor. din repartiție.

În primăvara anului 1906, Săroiu a depus examenul de calificățiune numit fiind pe anul școlar 1906/7 învățător în comuna sa natală, Sibiiel, iar în anul școlar 1907/8 în Gurariului.

În toamna anului 1907, a fost ales învățător definitiv în Tilișca. Postul nu și l-a ocupat însă decât în toamna anului 1908 și aceasta pe baza unei decizii consistoriale.

Aci funcționează și de prezent.

* * *

De prezent funcționează la școala din Tilișca învățătorii: Daniil Săroiu, George Păcurar și Ioan Bratu, cel din urmă purtând și oficiul de director școlar.

ACTE ȘI DOCUMENTE

culese și publicate de **Dr. Virgil Cioban** și **Dr. Silviu Dragomir**.

I.

17 Septemvrie 1789.

Raportul cancelariei aulice ungare despre foaia săptămânală, care are să se tipărească în Sibiiu, începând cu 1 Ianuarie 1790, sub titlul de «Foaia română pentru econom» (Wallachische Zeitung für den Landmann) și hotărîrea împăratului Iosif II, în aceasta privință.¹

Der siebenbürg. Gouverneur Graf von Banffy hatte einberichtet, dass sich eine Gesellschaft dargestellt habe, welche die Herausgabe dieses Blattes auf sich nehmen wolle: Der erste unmittelbare Zweck dieses Blattes solle dieser seyn, die Walachische Geistlichkeit, und durch diese das Walachische Volk selbst auf verschiedene ihr noch unbekannt Vorthelle in ihrer Oekonomie aufmerksam, und nach der Verbesserung ihres Hausstandes durch Betriebsamkeit im Fleiss lüsten zu machen; ökonomische Artikel würden also die Grundlage dieser Wochenschrift seyn, dann solle sie auch enthalten gesunde Morai, kleine Geschichten zur Unterhaltung des Landmannes, Kriegsnachrichten, Beförderungen bei dem königl. Gubernium und den untergeordneten Stellen, andere merkwürdige und nützliche Ereignisse, Belehrungen: wer und wo die vorgesetzte Instanz des Unterthans sey, wohin er sich um Hilfe zu wenden habe, und wie er selbe suchen müsse, Vorschläge für den Ackerbau, die Bienen, und Schaafzucht, in Beispielen der Nachbarn dargestellt, endlich auch allerhöchste und Gubernial Verordnungen. Wenn diese Wochenschrift einst allgemein würde gelesen werden, glaube man, dass die Regierung neue Mittel dadurch erlange, den Geist des Volkes, wenn seine Geistlichkeit mehr Kenntnisse, und mehr moralische Bildung werde erlangt haben, auf eine dem Staate zuträgliche Art umzuändern.

Die Gesellschaft gedenke jedes Blatt eine Woche vor seiner Erscheinung im deutschen, und auch in der walachischen Übersetzung (welche der in Hermannstadt angestellte Vorsteher der Walachischen National-Schulen Eustathievich besorgen werde) der zu bestimmenden Censur vorzulegen.

Dieses Blatt solle unter obgedachtem Titel vom 1. Jänner 1790 wöchentlich alle Donnerstag gegen halbjährige Vorausbezahlung eines Kaisergulden erscheinen.

Nur werde gebetten, dass dem Hermannstädter Buchdrucker Martin Hochmeister, als Verleger desselben, ein Privilegium über die ausflüssige Auflage, denn zur Erziehung des möglichst niedrigen Preises die Postfreiheit für die Absendung an die Abnehmer ertheilet werden möchte.

¹ Arhival imperial din Viena Nr. 3106 ex 1789. Note explicative asupra acestor documente se vor da în revista noastră, după ce se va sfârși publicarea acestei serii de documente.

Der Gewinn, so sich über die verfallenden Kösten ergeben möge, soll auf Prämien für verbesserte oeconomiezweige, für ausgezeichnete gute Handlungen, und für die Emporbringung nützlicher Industrie im Lande bestimmt seyn.

Der Gouverneur, welcher bei der Herausgabe dieses Blattes kein Bedenken findet, glaubet, dass wegen Zensurirung desselben sich eben so, wie mit jener der Hermannstädter deutschen Zeitung, zu verhalten wäre.

Die Kanzlei, vermeinet, dass dieses Blatt unter dem walachischen Volke nützliche Kenntnisse verbreiten dürfte und der Plan desselben daher zu begnehmigen wäre; auch dürfte ihres Ermessens, nach dem Einrathen des Gouverneurs die postfreie Versendung desselben an die Abnehmer in Ungarn, Siebenbürgen, Banat und Bucovina auf 3 Jahre gestattet werden; die Bestimmung des etwa ausfallenden Gewinns sei lobenswerth, die Ertheilung eines Privilegiums aber sei bei dem bestehenden Verbotte des Nachdruckes der erbländischen Schriften überflüssig.

den 23-ten. Ich bin mit dem Einrathen der Hofkanzley in allen Punkten, um desto mehr verstanden, als dem Staat die Bildung des rohen, und unwissenden walachischen Volks, wie auch dessen Cleri, nicht gleichgiltig seyn kann.

Izdenczy m. p.

den 23-ten. So wie die ganze Unternehmung lediglich auf privat Spekalazion geht, so kann, meines Ermessens, die angetragene postfreye Versendung nicht statt finden, wohl aber die Gesellschaft etwass auf eine billige Pauschsumme behandelt werden: im übrigen bin ich mit dem Einrathen verstanden.

Eger m. p.

den 24. ich trette dem ersten Voto bey.

Reischach m. p.

Subducta nach St. R.

Eger:

Resol:

Ich begnehmige das Einrathen der Kanzlei, *doch kann die angetragene postfreye Versendung nicht stattfinden, wohl aber die Gesellschaft auf eine billige Pauschsumme behandelt werden.*

Hetzendorf d. 26. 7bris 1789.

II.

1 April 1791.

Nota contelui Teleki, prezidentul cancelariei aulice transilvane despre suplica întregii naţiunii româneşti din Ardeal, care cere să fie declarată de naţiune regnicolară şi să i se restituie drepturile cetăţeneşti, cari le-a avut mai înainte. Suplica aceasta i-a dat-o Contelui Teleki Arhiducele Francisc. Opinia nefavorabilă a Contelui Teleki pentru suplica Românilor, o aprobă toţi consilierii cancelariei transilvane, precum şi Contele Kaunitz şi în sensul propunerii lor decide şi Impăratul Leopold II.¹

Nach Vorausschickung einer kurzen Geschichte von dem Ursprunge, und dem Alterthume der Wallachen in Siebenbürgen, und wie sie unter die Bothmässigkeit der Hungarn gekommen sind, bemerket Graf Teleki: *Imo* dass sich weder in der Geschichte, noch in den Gesetzen eine Spur entdecken lasse, dass die Wallachen in Siebenbürgen, mit den übrigen dortigen Natzionen über ihre Zusammentretung in eine bürgerliche Gesellschaft, oder über die gemeinschaftl. bürgerliche Rechte einen Gesellschafts Vertrag, oder ein Pactum Societatis, et Communionis jurium errichtet hätten. *2do* da in Siebenbürgen, so wie in jedem Staate, solche politische, und bürgerliche Gesetze bestehen,

¹ Nr. 1286 ex 1791.

nach welchen die Gerechtsamen, und Rechte der verschiedenen Natzionen im Lande abgemessen, und beurtheilet werden müssen, so finde Graf Teleki sich überzeugt, dass die Gleichheit der wallachischen Natzion mit den übrigen 3en in Siebenbürgen gesetzmässig sistemisirten Natzionen in Ansehn der bürgerlichen Vorzüge, und Gerechtsamen aus den Landesgesetzen nicht behauptet werden könne, vielmehr beweisen selbst die in der Bittschrift der Natzion *Approbatæ Constitutiones part: 1. tit: 8: art: 1. ib: tit: 9: art: 1. part: 3. tit: 1: art. 1. ib: tit: 53: art: 1:* und der immerwährende *Usus* das Gegentheil.¹ 3tio Obgleich die Wallachen in Siebenbürgen vermöge der Landesverfassung, und Gesetze mit den übrigen daselbst recipirten Natzionen auf diese Gleichheit keinen gegründeten Anspruch machen, folglich in concreto als Natzion keinen Mitstand vorstellen können, weil sie im Corpore kein besonderes Territorium und keine *Privilegia* für sich haben; so wurde doch sowohl ihre bürgerliche Existenz, als auch ihre Religionsfreyheit durch Gesetze, und k. Verordnungen gesichert.

Sie werden nach ihrem Stande den übrigen Landes Einwohnern gleich behandelt, sie sind possessionsfähig, können zu öffentlichen Ämtern gelangen, und werden nach Verdiensten auch in Adelstand erhoben. Hiervon werden in der Bittschrift selbst aus ältern, und neueren Zeiten viele Beispiele angeführt, welches auch der anno 744 errichtete 6te Diaetal Artikel zu Gunsten der wallachischen Natzion bestätigetete. 4to Obschon der griech. unirte Clerus mit Ausschliessung des nichtunirten durch die in Religionsangelegenheiten ertheilten Privilegien, und k. Verordnungen begünstiget wird, so sey doch um so schwerer dem Nichtunirten Clerus diejenigen Vorzüge, und Vortheile einzuräumen, in deren Besitz sich der kathol. Clerus befindet, als derselben auch die Geistlichkeit der anderen 3 recipirten Religionen entbehren müsse. 5to Übrigens machen weder die Gesetze, noch die Urbarialverordnungen einen Unterschied zwischen hungar. und wallachischen Unterthanen, Sie werden beiderseits ohne Unterschied der Natzion auf gleiche Art, und den nämlichen Regulativpunkten behandelt. Die in der Bittschrift erwähnte Vertreibung der wallachischen Inwohner aus einigen sächsischen freyen Ortschaften, welche sich das Eigenthumsrecht ex *Privilegio andreamo* anmassten, trug sich vor einigen Jahren im hermannstädter Stuhle zu, damit man an deren Stelle jungverheiratete sächsische Wirthe ansiedeln könne; dieses eigenmächtige Verfahren wurde aber auf den Befehl geahndet, und die Vertriebenen erhielten ihre Entschädigung.

Was die 5 Gesuchpunkte der bittstellenden Natzion betrifft, da erachtet Graf Teleki *ad 1: 2: et 3:* welche sich auf die gebetene Allerhöchste Erklärung der Wallachen als eine regnicolar Natzion, Erhebung derselben zu einem neuen Mitstande, und Gleichhaltung im Genusse der bürgerl. Vortheile, und Religionsfreyheit ohne Unterschied des Ritus mit den übrigen in Siebenbürgen gesetzmässig sistemisirten Natzionen beziehen, dass es in Ansehn der damit verknüpften Schwierigkeiten, und Folgen sehr bedenklich wäre, die Zahl der sistemisirten Natzionen in Siebenbürgen zu vermehren, und auf die Repräsentazion eines neuen Mitstandes beim Landtage mit Vertilgung der bestehenden Grundgesetze anzutragen; Dieser Antrag könnte um so weniger, stattfinden, als nach klarem Inhalte der Gesetze; die Wallachen per *adeptionem bonorum, et Nobilitationem* zu derjenigen von den 3 Natzionen gerechnet werden, unter welche sie wohnen, und Güter besitzen *art: 6: anni 1744:* Eine diesfällige Abänderung im wechselseitigen Verhältnisse der sistemisirten Natzionen würde also die Gemüther ganz sicher in neue Bewegung bringen, den Natzial Hass vermehren, und die Landesverfassung zu einer Zeit erschüttern, wo leider mehrere aus Privatabsichten, und Leidenschaften das allgemeine Wohl des Vaterlandes, und die reinsten Absichten verkennen; Es dürfte daher das bestehende, und nicht nur der Landesverfassung sondern auch der Staatsklugheit in vielen Rücksichten angemessene Gesetz zum Grunde gelegt, und etwa den ver-

¹ „Es sey zwar wahr, dass die Walachen die ältesten Inwohner Siebenbürgens seyen, allein die Hungarn hätten sich derselben mit gewaffneter Hand bemächtiget, und sie hätten sich dem Willen des Überwinders unterwerfen müssen.“

sammelten Ständen aufgetragen wurden, den Sinn dieses Gesetzes gemäs die wesentlichen ihnen im Auszuge mitzutheilenden Beschwerden der wallach. Natzion zu be-
 richtigigen, und nach reifer Überlegung diejenigen Mittel vorzuschlagen, wodurch diesen
 Landesinwohnern der Genuss der ihnen zukommenden bürgerlichen Vortheile, und
 Religiosfreyheit, ohne Unterschied des Ritus, und der Natzion nebst dem Unterhalte
 ihrer Geistlichkeit gesichert, und zugleich eine wohlthätige Aufklärung unter dem ge-
 meinen Volke verbreitet werden könnte.

ad 4ten Wegen der gebetenen Anstellung und Verwendung der Wallachen bei
 öffentlichen Bedienstungen, dann Hof- und Länder Dikasterien bemerkt Graf Teleki,
 dass nach eben gedachtem Artikel de Anno 744 die zu öffentlichen Ämtern geeigneten
 Wallachen nach Maass ihrer Fähigkeiten ohne Anstand bei den Dikasterien angestellt
 werden können, da sie per adeptionem Bonorum, et nobilitationem der nämlichen Rechte,
 und Begünstigungen theilhaftig werden, deren andere Natzionen, unter den sie wohnen,
 geniessen; Die Wallachen in Siebenbürgen waren von öffentlichen Ämtern nie aus-
 geschlossen, und stehen auch dermal bei Hof- und Landesstellen in ansehnlichen Be-
 dienstungen, nur könne ihre Anzahl wegen Mangel anfähigen Individuen nicht so gross
 als bey andern Natzionen seyn.

ad 5tum findet Graf Teleki die in diesem Punkte enthaltene Forderung: dass
 jene Komitate, Sedien, Distrikte, und bürgerl. Kommunitäten, in welchen die Wallachen
 den übrigen Natzionen an der Zahl überlegen sind, den Namen von Wallachen haben,
 in jenen Komitaten, aber, wo die anderen Natzionen zahlreicher sind, den Namen ent-
 weder von diesen letzteren führen, oder aber gemischerweise, nämlich: *hungar-wal-*
lachisch oder *sächsisch-wallachisch* benamset werden sollen, sehr überspannt, und so
 beschaffen zu seyn, dass deren Erfüllung die übrigen Natzionen mehr kränken, als den
 Wallachen nutzen würde; sie käme zum Beweise dienen, dass die Einführung einer
 4ten Natzion in das 7bürgisch politische Sistem eine unübersehbare Menge neuer For-
 derungen nach sich ziehen dürfte. Dem schlüsslich geäusserten Wunsche der wall:
 Natzion: einen Natzial Kongress in Siebenbürgen, nach dem Beispiele der Illyrischen
 in Hungarn halten zu dürfen, könnte nach Meinung des Grafen Teleki um so weniger
 willfahret werden, als die Wallachen in Siebenbürgen weder nach der Landes Consti-
 tution gleich den übrigen Natzionen, noch ex Privilegio wie die Illyrier in Hungarn
 einen selbstständigen sistemisirten politischen Körper ausmachen, auch keinen besonderen
 Distrikt, Stuhl, und kein besonderes Komitat inne haben, sondern unter den übrigen
 Natzionen zerstreut, und (die geadelten ausgenommen) alle auf Grundherrschaftlichen
 oder königl. Grunde wohnen.

Überhaupt aber werden die begüterten Wallachen vermöge art. 6. 744 zu der-
 jenigen von den 3 recipirten Natzionen gerechnet, unter welcher sie wohnhaft sind,
 und Güter besitzen; sie können daher keine besondere und in corpore selbstständige
 Natzion bilden. Sie verdienen zwar als eine *zahlreiche* Natzion allerdings Begünstigung
 und billige Rücksicht, allein eben weil sie so zahlreich sind, fordert ihre *politische*
Leitung um so mehr Vorsicht, und Aufmerksamkeit, als das rauhe, unaufgeklärte Volk
 noch immer *mit blinden Gehorsam von einer Geistlichkeit abhängt*, welche selbst einer
 bessern moralischen Bildung bedarf, und mittelst des Einflusses einer *auswärtigen* mit
 dem politischen Kabinete verbundenen geistlichen *Regierung* durch fremde Impulsionen
 leicht nach fremden Absichten gelenkt werden kann.

den 5ten. Ich trage kein Bedenken dem Einrathen des Grafen v. Teleky beyzutreten,
 vermög welchem das Schicksall der Walachen im Grossfürstenthums Siebenbürgen
 begünstigt werden dürfte, ohne dass es nothwendig sey, aus selben eine Vierte Nation
 zu errichten, welches ohnehin, besonders bey jetzigen Umständen unmöglich durch-
 gesetzt werden könnte.

Similiter Eger m. p.

Izdeczy m. p.

Similiter Graf Hatzfeld m. p.

Aus den Wallachen eine Vierte Natzion zu errichten ist bey den gegenwärtigen Umständen ganz untunlich, und wenn es auch thunlich wäre, an sich selbst in mehrfachen wichtigen Anbetracht keineswegs rätlich. Ich bin daher mit dem Einrathen der Siebenbürgischen Kanzley und mit vorstehenden Votis vollkommen verstanden.

Kaunitz R. m. p.

Resol. aug.

Ich beangenehme vollkommen ihr Einrathen.

Leopold m. p.

Florenz 7. May 1791.

III.

9 April 1791.

Raportul cancelariei aulice transilvane despre cererea clerului greco-catolic din dieceza Făgăraşului, de a se întări diplomele date în favoarea Românilor uniţi. Raportul favorabil e aprobat şi primit de Impăratul Leopold II.¹

Der Griechisch katholische Clerus der Fogarasser Dioeces bittet in Verfolge der schon bestehenden Diplomen den versammelten 7bürg. Ständen die Weisung zugehen zu lassen, womit sowohl der Clerus als das Wallachische Volk, welche der griechisch unirten Religion zugethan sind, nicht nur in Ansehung der Religion, sondern auch in Ansehung der Nazione aller vaterländischer Rechte und Wohlthaten gleich den übrigen Unterthanen theilhaftig gemacht werden möchten.

Zu Unterstützung ihrer Bitte beziehen sie noch auf die Diplome König Leopolds vom Jahre 1699 und 1701, Joseph I, Karl des VI und Maria Theresia vom Jahre 1740, vermög welchen ihnen nicht nur diese Wohlthaten zugesagt werden, sondern noch im Jahre 1743 von der Kaiserin Königin Mar. Theresia die Erfüllung und Beschleunigung dieser Diplome mit dem Beisatz anbefohlen wurde, dass der Klerus und das Volk unter keinem Vorwand in seinen Prärogativen und Rechten beeinträchtigt, oder diesen Privilegien entgegengehandelt werden solle.

Übrigens hoffen sie die Gewährung dieser Bitte um so mehr, als sie sowohl zur königl. Kontribuzion, und den öffentlichen Lasten beitragen, die Kultur des Salzes und der Bergwerke befördern, und auch beim Militär Proben ihrer Tapferkeit und Treue abgelegt haben. Ungeachtet aller bestehenden Diplome aber konnten sie des wohlthätigen Einflusses der Toleranz, die ihnen in Bezug auf die Religion in Kraft dieser Diplomen zugesichert wurde, nicht theilhaftig werden, weil man sie in Bezug auf die Nazione als nicht tolerirt ansähe.

Da dieses billige Gesuch sich auch in dem 6ten Art. vom Jahre 1744 Grundet, so erachtet die Kanzlei, dass solches durch den königl. Kommissär den versammelten Ständen mit dem Beisatz zugefertigt werden könnte, dass, da dieses Gesuch in der Billigkeit gegründet, auch mit dem 6ten Art. vom Jahre 1744 ganz übereinstimmend ist, es E. M. angenehm wäre, um allen künftigen vorzubeugen, wenn in Ansehung des gegenwärtigen Gefühls ein eigner Artikel noch während des gegenwärtigen Landtages, zur höchsten Bestätigung vorgelegt wurde.

dx 20ten. Ich bin mit dem gründlichen Einrathen der Hofkanzley um desto mehr einverstanden, als auch der 7te Novellar Artikel vom Jahr 1744 den Griechisch katholischen sehr günstig ist, und also lautet: *Considerantis porrò nihil pro Bono Patriae exoptatius evenire posse, quam ut sublatò penitus Partium Studio omnis Discordiae, et Querimoniarum ansa exadicaretur, aequum proindè putavimus, ut sicuti in praecedenti 6o Artlo 3 Nationum, et receptorum hic quatuor Religionum in Generali prospectum est, tresque à Romano Catholica Religione diversae, plena, et omnimoda Libertate, nullisque*

¹ No. 1550 ex 1791.

circumscripse Legibus exempti ita non disputatur Aetate Nostra nec disputabitur successivis quibusvis Posteritatum quoque Nostrarum temporibus Episcopatus Romano Catholici, et Capituli, Canonorumque, restitutio iuxta Resolutiones hactenus emanatas, cum illi Assensu Statuum, et Ordinum sunt introducti et acceptati. Ordo verò Patrum Societatis Iesu Episcopatus Fogarassiensis Graeci Ritus Religioni Romano-Catholicae verè Unitorum realiter admissi, in Fundorum Bonorum, et Beneficiorum quae habent, Possessione confirmati vivunt, delictis illis, qui in contrarium seu generaliter, seu specialiter, vel particulariter faciunt Articulis. Approbatis, vel Compillatis, Constitutionibus insertis, aut alibi existentibus, in quantum Religioni Romano-Catholicae, absque Laesione aliarum Religionum praëjudicant Episcopum excludent, Canonicos a Cura, et Custodia Archivorum Albensis videlicet, et Kolos-Monostorensis ascent, Ecclesias, Collegia, Monasteria, et Residentias Religiosorum in hac Patria existentium ad certa duntaxat Loca restringunt, liberum Exercitum vetant, et immunitati Ecclesiasticae quoquomodo adversantur.

Similiter Eger m. p.

Izdenczy m. p.

Similiter Reischach m. p.

Resol. angl.

Opinionem Cancellariae approbo.

Leopold m. p.

Mantua ddo 18 Maj 1791.

IV.

23 Iulie 1791.

Raportul cancelariei aulice transilvane despre cererea națiunei române din Transilvania, de a se aplică mai mulți indivizi aparținători acelei națiuni la oficiile dicasteriale și în special să se ia în considerare și națiunea română la împlinirea celor două locuri vacante de consilieri aulici. Raportul, altfel nefavorabil pentru suplicanți, propune amânarea decisiunii, până ce se va cere și opinia staturilor ardelene. Impăratul Leopold aprobă în sensul acesta.

Dieses Gesuch, welches E. M. der Kanzley mittelst allhsten Handbillet vom 21-ten d. M. zu dem Ende zugeschickt haben, damit sie solches seines sehr wichtigen Inhalts wegen in genaue Überlegung nehmen, und sonach das weitere Gutachten darüber erstatten sollte, wird hauptsächlich auf das Verhältniss der überwiegenden Volksmenge der wallachischen Nazion, und auf die Rücksicht gegründet, dass die Erziehung der wallachischen Jugend, die Kirchliche disziplin, und Hierarchie dieser Nazion nur nach dem Geiste der orientalischen Kirche geleitet werden könne, steht aber übrigens mit zwey anderen im Namen der wallachischen Nazion und des griechisch nicht unirten Clerus in Siebenbürgen allhsten Orts eingereichten Gesuchen in Verbindung welche in Folge der Zeüge Prum 1286 und 1550 den versammelten siebenbürgischen Landesständen mit dem Auftrag zugefertigt worden sind, dass sie nach reifer Überlegung der darin vorkommenden Punkte eine der Billigkeit und dem System von Siebenbürgen angemessenen Plan, wie die Wallachen in den Genuss der Conciviltaet und der freyen Religionsübung gesetzt, ihr Clerus bestens besorgt, und das gemeine Volk mehr gebildet werden könne, verfassen, und solchen E. M. zur allhsten Schlussfassung vorlegen solle.

Die Kanzley gedenket demnach die hierüber abverlangte Aeusserung der Landesstände abzuwarten, um über das gegenwärtige wiederholte Gesuch der wallachischen Nazion ein gründliches Gutachten erstatten zu können, glaubet aber, dass es inzwischen bey den diesfalls bestehenden Gesezen, und bereits getroffenen Verfügungen um so mehr sein Bewenden haben dürfte, als das gegenwärtige Gesuch der wallachischen

Nazion nichts neues enthalte, und diese Nazion wegen ihrer Ausschliessung von öffentlichen Bedienstungen sich nicht wohl beschweren könnte, weil nicht nur mehrere wallachische Nazonialisten bey dem siebenbürgischen Gubernium, der königl. Tafel und Kanzley wirklich angestellt seyen, sondern auch kein dienstfähiges Individuum von dieser Nazion bekannt wäre, welches nicht bereits angestellt, oder wegen der Nazonalität vom Dienste ausgeschlossen seye.

Übrigens seye ihr Kanzley zwar dermalen keine erledigte Hofrathsstelle bekannt, werde sich aber bey jeder Gelegenheit zur Pflicht halten, auf die vorzügliche Verdienste, und Fähigkeiten der vorzuschlagenden Individuen ohne Unterschied der Nazion Rücksicht zu nehmen.

Schlüsslich führt die Kanzley noch an, dass das Gesuch der wallachischen Nazion die Individuen nach dem Verhältniss des Populazionsstandes der verschiedenen Nazonen anzustellen, nicht wohl stattfinden könne, weil bey Verleihung der öffentlichen Aemter nicht der Populazionsstand, und die Menge des gemeinen Volks, sondern die persönliche und gesezmässige Eigenschaften, der anzustellenden Individuen zum Massstabe genommen werden müsten, und die Wallachen in Siebenbürgen auf dieses auch sonst in keinem Lande übliche Verhältniss um so weniger Anspruch machen könnten als sie vermög der Landes-Verfassung und Geseze in Concreto als Nazion, keinen Mitstand ausmachen, sondern vermög des 6ten Novellar Artikels vom Jahre 744 per adeptionem Bonorum et Nobilitationem der nämlichen Rechte und Begünstigungen Theilhaftig würden, deren die 3 recipirten Nazonen, unter welchen sie wohnen, genössen, auch es überhaupt sehr bedenklich wäre, eine oder die andere Nazion so zu begünstigen, dass da durch die festgesetzten Rechte der anderen Nazion geschmalert, oder das gesezmässige politische Verhältniss der verschiedenen Bestandtheile des systemisirten Staatskörpers gestört würde.

Das gründliche Einrathen der siebenbürgischen Hofkanzley dürfte des höchsten Beyfalls würdig geachtet werden.

Izdenczy m. p.

Nach Einlangung der von den Landesständen abgeforderten Äusserung erwarten E. M. den weiteren Vortrag der Kanzlei; inzwischen hat es allerdings bei den bestehenden Gesetzen und Verfügungen zu bewenden.

Eger m. p.

mit dem Einrathen der Hofkanzley vollkommen verstanden.

Similiter Hatzfeld m. p.

Reischach m. p.

August Similiter Franz m. p.

Resol.

Ich genehmige das Einrathen der Kanzley wornach also bey Einlangung der von den Landesständen abgeforderten Aeusserung Mir der weitere Vortrag zu erstatten seyn wird.

Hatzfeld m. p.

Leopold m. p.

den 3n Aug. 1791.

V.

7 Decemvrie 1791.

Raportul cancelariei aulice transilvane despre rugarea episcopului ortodox din Transilvania, de-a i se da voie să plece la Viena ca deputatul întregii națiunii românești. Cancelaria propune, că dupăce ambilor episcopi români li s'a dat voie să meargă la Viena, ei să fie ascultați acolo, nicidecum însă ca reprezentanți ai națiunii românești din Ardeal. Impăratul Leopold decide în acest sens.¹

¹ No 5630 ex 1791.

Das siebenbürg. Gubernium berichtete, dass, als der Vicarius und die Protopopen der griechisch nicht unirten Religion sich in dem Wohnsitz ihres Bischofes zu Hermannstadt zur Ablegung des Homagialredes versammelten, selbe unter anderen Berathschlagungen auch den Entschluss gefasst hatten, eine Deputation in der Person des siebenbürg. griechisch nicht unirten Bischofes Gerasimus Adamovics nebst mehr anderen Individuen im Namen der ganzen nicht unirten Wallachischen Nation an E. Maj. zur Bewirkung der für selbe gebetteten Concivilitas abzuschicken, und dass der Bischof auch bereits die Erlaubniss bei ihm Gubernio hiezu angesuchet habe.

Gedachtes Gubernium glaubet, dass die Absendung dieser Deputazion nicht zu gestatten wäre, weil die Stände bereits dargestellt haben, dass die Walachische Nation keinen besonderen Grund und Boden hat, sondern vermischet unter den anderen Nationen wohnt, folglich nach den Fundamental Landesgesetzen auch keinen besonderen politischen Körper ausmachen kann; dann dass zu besorgen, dass die Walachische Nation unter dem Vorwand der für sie auszuwirkende besonderen Gerechtsamen den höchsten Hof belästigen würde.

Die siebenbürg. Hofkanzlei bemerket, diese Deputation scheinne jene Bittschrift zu ihrem Gegenstande zu haben, welche wegen gebetteter Concivilität, und gleicher Behandlung sämmtlicher siebenbürgischer Valachen mit den übrigen siebenbürg. Nationen Euer Maj. überreicht worden, und worüber sich der siebenbürg. Hofkanzler, ehe sie noch den Ständen zugeschickt worden geäußert habe. (P. 1286).

Die Gesinnungen der Stände gehe dahin, dass die Walachen in Siebenbürgen keine systemisirte Nation ausmache, sondern nach dem Sinne des 6. Art. vom Jahre 1744 per adeptionem Bonorum et Nobilitatio, wenn zur denjenigen von den 3 Nationen gerechnet werden sollen, unter welchen sie wohnen, und Güter besitzen, sie werden auch auf die nämliche Art ohne Unterschied behandelt, wie die Inwohner von den übrigen Nationen; jedoch können sie sich inconcreto die Vorrechte der übrigen gesetzmässig systemisirten und recipirten Nationen nicht anmassen.

Sie Kanzlei erachtet daher, dass die Walachische Nation, da sie keine systemisirte Nation sei und keinen besondern Mitstand ausmache, in dieser Eigenschaft auch nicht durch eine Deputation repräsentiert werden könne, mithin die zusammenberufenen Vikar und Protopopen nicht befugt gewesen seien, zur Auswahl der National deputirten zu schreiben; und dürften demnach auch ihres Ermessens die beiden siebenbürg. griechischen Bischöfe, welchen vermög eines an den Hofkanzler ergangenen höchsten Handschreibens ddo 23te Okt. d. J. die Erlaubniss zur Hieher Reise ertheilet worden sei, bei ihrer Ankunft keineswegs als National deputirte angesehen werden.

Das Einrathen der Hofkanzlei dürfte die höchste Genehmigung zu erwarten haben.

Izdenczy m. p.

Da die Erhebung der Wallachen in Siebenbürgen zu einer 4ten Nation bei dermaligen Umständen durchzusetzen unmöglich vielleicht aber auch nicht einmal rätlich seyn würde, so können auch die 2 Bischöfe, bei ihrer Ankunft in Wien nicht als national Deputirte angesehen werden.

Eger m. p.

ich bin mit dem Einrathen der Hof-Kanzley vollkommen verstanden

Similiter Hatzfeld m. p.

Reischach m. p.

Similiter Franz m. p.

Res. aug.

Ich genehmige vollkommen das Einrathen der Kanzlei.

Hatzfeld m. p.

Leopold m. p.

d. 22n Xb 1791.

VI.

24 Decemvrie 1791.

Raportul cancelariei aulice transilvane despre petiția episcopului Adamovici din Ardeal, care se rugă să i se îngăduie a reprezenta înaintea împăratului afacerile națiunii ca deputat al ei. Cancelaria propune și împăratul aprobă să i se dea voie episcopului de a merge la Viena, nu însă ca deputat al națiunii, ci ca suplicant particular.¹

Über dieses der Kanzley mittelst allhchsten Handbildet vom 18-ten dieses zur vergütung zugeschickte Gesuch ist bereits Zeuge Prius 5630 ein Vortrag erstattet, und hierin eingerathen worden: dass, nachdem die beiden siebenbürgischen griechischen Bischöfe in Folge allhst Handbillets vom 22-ten October dieses Jahres bereits die Weisung erhalten hatten, nach Wien kommen zu dürfen, sie bey ihrer Ankunft aus den angeführten Gründen, zwar nicht als Nazional Repräsentanten, wohl aber als privat Bittwerber angesehen, und allgst angehoret werden dürften.

Da nun E. M. dieses Einrathen zu genehmigen geruhet haben, so glaubet die Kanzley, dass hiernach auch dem bittstellenden Bischof der Bescheid dahin ertheilt werden dürfte, dass er seine Reise in Folge der ihm bedeuteten obangeführten allsten Entschliessung ohne Anstand hierher nach Wien antreten könne.

Dieses Einrathen ist zur höchsten Genehmigung allerdings geeignet.

Einverstanden.

Izdenczy m. p.

Eger m. p. Reischach m. p. Similiter Graf Hatzfeld m. p. Similiter Franz m. p.

Resol. aug.

Dem supplicirenden Bischof ist auf die von der Kanzlei angetragene Art der Bescheid zu ertheilen.

Gr. Hatzfeld m. p.

Leopold m. p.

den 2. Jänner 1792.

VII.

10 Martie și 2 Aprilie 1792.

Raportul cancelariei aulice transilvane despre postulatele națiunii române din Ardeal, înaintate de cei doi episcopi români, când petreceau la Viena.²

Das Gesuch der Wallachischen Nazion geht dahin:

I-mo Womit sie für eine gesetzmässige angenommene Nazion erkläret, und in den Genuss aller bürgerlichen Rechte wieder eingesetzt werden möchten.

Die Stände erinnern hierüber, dass die Angabe der Bittsteller in Ansehung derjenigen, welche entweder in den Komitaten, oder in den Seklerstuhlen wohnen, und sich zu einer aus den 4 recipirten Religionen bekennen, nicht gegründet sey, da der Wallachische Edelmann, so wie der Hungar: oder der Seklerische die nämlichen Freyheiten, und adeliche Vorrechte genisst; der freye Bauer, von welcher Nazion er immer seyn möge, sich der nämlichen Freyheit erfreuet, und in Tragung der Gemeindlasten die nämliche Verbindlichkeit auf sich habe, und die Unterthanen den nämlichen, und keinen grösseren Abgaben unterworfen sind. Die einzige Wallachische Adelschaft sey in den spätern Zeiten gleich den Bauern zur Entrichtung der Kontribuzion, und Tragung der

¹ No 5776 ex 1791.

² No 1603 ex. 1792.

Gemeindlasten angehalten worden. Hierinnfalls könne ihren Beschwerden nicht anderst abgeholfen werden, als wenn E. M. den von den Ständen wegen Befreyung der Armalisten, und der unius sessionis Edelleute, entworfenen Artikel zu bestätigen geruhen werden, wodurch den Bittstellern geholfen, E. M. Willensmeinung aber erfüllet würde, dass in Folge des 6t Artickels vom Jahr 1744, die griechisch-katolische Adelschaft und Geistlichkeit ohne eine vierte Nazion zu constituiren, dort wo sie ihren Sitz haben werden, einer der drey recipirten Nazonen einverleibt werden sollen. Es sey aber auch eigentlich nie der Wille der Wallachen gewesen eine vierte Nazion zu constituiren, sondern er gieng eigentlich nur dahin, dass sie in dem Mittel jener Nazion, wo sie ihren Sitz hatten, gleiche Beneficien und Vorzüge mit den Einwohnern jener Nazion geniessen können, und da sie die in den Komitaten und Sekler Stühlen wohnende Wallachen auch bisher genossen haben, so sähen sie Stände nicht ein, wie den Bittstellern ein anderes Bürgerrecht zugestanden werden könnte, ohne eine vierte Nazion zu errichten. Endlich haben sich die Sächsischen Deputirten erklärt, dass das Bürgerrecht den Wallachen erst im Jahre 1781 zugestanden worden sey; nachdem aber durch das allgemeine restitutorische Reskript vom 28-ten Jänner 1790 alles wieder auf den Fuss vom Jahre 1780 zurückgesetzt worden, so sey auch das Bürgerricht der Walachen wieder erloschen. Indessen erklären sich die sächsischen Deputierten, dass sie nicht entgegen wären ihnen das Bürgerrecht *ohne Verwirrung des Systems* auch unter der sächsischen Nazion zuzugestehen, doch bitten sie diese Sache bis zum künftigen Landtage in suspenso zu belassen, wo sie sich unterdessen mit ihren betreffenden Gemeinden darüber berathschlagen werden.

Da in Ansehung dieses Punktes schon durch den 6t Artikel vom Jahre 1744 vorgesehen worden, so glaubt die Kanzlei, dass hierunter kein neues Gesetz nothwendig sey, nur wäre in Ansehung jener Wallachen, die sich zu der griechisch, nicht unirten Religion bekennen, und auf welche sich der erst bemelte Artikel nicht erstreckt, durch ein so öffentliches Gesetz die nöthige Fürsorge zu treffen.

2-do. Bitten sie, womit sie ihre Religion ohne Unterschied des Ritus ausüben dürfen.

Die Stände bemerken hierüber, es sey in Ansehung der griechisch-katholischen Religion, welche durch den 6t und 7t Artikel vom Jahre 1744 der römisch-katholischen Religion einverleibt worden ist, für ihre Rechte hinlänglich gesorgt worden; mit der nicht unirten Religion verhalte es sich aber ganz anders; damit nun nicht mit Verwirrung des Systems 7bürgens noch die 5-te Religion auch angenommen werde, so wäre es am füglichsten, wenn sich die griechisch nicht unirten Religion ebenfalls einer der vier recipirten Religionen einverleiben möchte. Um inzwischen diese Religion an ihrer freyen Ausübung nicht zu stören, sey bereits für sie durch einen eigenen Artikel gesorgt, und dieser der höchsten Bestätigung bereits unterzogen worden.

Bei diesem Punkte erinnert die Kanzlei, es hätten die Stände demselben durch den 157t Diätal-artikel Genüge geleistet; und wenn E. M. selben genehmigen: so wird dadurch für die freye Ausübung der griechisch nicht unirten Religion hinlänglich gesorgt sein, ohne die Zahl der gesetzmässig angenommenen Religionen zu vermehren. Da aber in diesem vorgeschlagenen Artikel von dem Bürgerrechte der griechisch nichtunirten nichts enthalten ist, auch die von den Ständen vorgeschlagene Ort, wie die nichtunirten Walachen das Bürgerricht erlangen können weder möglich noch rätlich ist, endlich die Stände von der Anstellung der Wallachen zu öffentlichen Bedienstungen keine Erwähnung machen, so wäre den Ständen auf dem künftigen Landtag im höchsten Namen aufzutragen, die zu Gunsten der griechisch-katholischen Wallachen in Ansehung der Concivität getroffene Verfügung des 6-ten Artikels vom Jahre 1744 auch auf die griechisch nicht unirte Wallachen auszudehnen. Endlich wäre auch den Ständen zu bedeuten, dass Euer Maj. auch die griechisch nicht unirten Walachen, wenn sie die nöthigen Eigenschaften besitzen, zu allen jenen Bedienstungen welche durch die Gesetze nicht auf die 4 recipirten Religionen beschränkt sind, anzustellen geruhen werden,

3-tio. Wegen Unterhalt der Geistlichkeit beiderlei Ritus.

Hier bemerken die Stände, dass, als die Religionsgüter zu Zeiten der Königin Isabella secularisirt, und mit Einverständniss der Stände für Ihren und ihres Sohns Unterhalt bestimmt worden sind, seit dieser Zeit jede Religion selbst für den Unterhalt ihrer Geistlichkeit gesorget habe, bis Folge der Zeit die Mittel zu ihrem Unterhalt sich vermehret haben.

Es hätten daher für den Unterhalt der griechisch unirten und nicht unirten Geistlichkeit, jene zu sorgen, die disen Religionen zugethan sind. Endlich hätte auch der griechisch-katholische Bischof einen Anspruch auf die Zehenden in fundo regio gemacht, er sey aber mit diesem Anspruch ad viam juris verwiesen worden.

Die Kanzlei tritt in diesem Punkt ganz dem Antrage der Stände Bei.

4-to. Wegen besserer Bildung des rohen walachischen Volkes.

Die Stände erwägen, dass hierinnfalls vorzüglich, bei der Geistlichkeit der Anfang gemacht werden müsse; sie Stände hätten daher der in ecclesiasticis aufgestellten Regnicolar Deputation aufgetragen hierüber einen Plan zu entwerfen, welchen sie sodann E. M. vorlegen werden.

Die Kanzlei ist auch in diesem Punkt ganz mit dem Antrage der Stände einverstanden.

Ist mit dem *Diaetal Artlkl 157*, auf welchen sich dieser Vortrag bezieht, zu reproduciren.

Similiter Eger m. p.

Izdenczy m. p.

Similiter Reischach m. p.

Ad 1-mo. Verdient das gründliche Einrathen der Hofkanzlei die höchste Genehmigung und er ist ohne hin schon durch mehrere höchste Resolutionen bestimmt worden, dass die in Sächsischen Stühlen, und Distrikten wohnenden Wallachen mit den Sachsen quoad Libertatem paris Conditionis sind, und dass die sächsische Nation sich nicht unterfangen soll, den fundum Regium, welchen sie als ein Peculium Regium bewohnt für ihr Eigenthum cum Summo praejudicio Fiscii anzumassen, und die in eodem Fundo Regio angesiedelten Wallachen als ihre Unterthanen anzusehen, und zu behandeln. Der Reschinaer Prozess liefert hievon die Bewiese, wie auch das *decretum 7-um Uladislai 2-di* folgenden Inhalts, §. 9-us Item in Transylvania Saxones Regii, omnes Fodinae, et Camerae salium, et Loca earundem Fodinarum, cum civitate Kolosvárenzi *Art: 3-tio de Bonis, et Proventibus ad Coronam Regiam pertinentibus*. Die übrigen Resolution, so hierwegen bestehen, und von Zeit zu Zeit erflossen sind, erachtete ich für überflüssig in einer so klar, und unwiederleglichen Sache anzuführen. *Sole Splendente Supervacanea est Lux, quam Fax accensa in tenebris ministrare debet.*

Ad 2-um. Wird dieser Gegenstand durch den vor der Kanzley vorgeschlagenen 157-ten Artlkl, der Euer M. höchsten Entscheidung unter einem vorgelegt wird, und jenes, was die Kanzley per Rescriptum an die Stände zu erlassen gedenkt, nach meinem Ermessen Salvis Legibus Fundamentalibus, wie auch zur Beruhigung der nicht unirten Wallachen, nach der höchsten Absicht berichtigt.

Ad 3-um et 4-um. Bin ich mit der sibenb. Hofkanzley ganz gleicher Meinung.

Izdenczy m. p.

Gehet in Verbindung mit No 1805 zur gemeinschaftlichen Konferenz.

Similiter Reischach m. p.

Eger m. p.

Gegenwärtiges Circulandum erhielt seine Erledigung durch die auf das staatsrätliche Concertations-Protokoll vom 10-ten April No 2488. d. J. ertheilte höchste Resolution.

VIII.

10 Martie 1792.

Raportul contelui Samuil Teleky și a consilierului Andreiu Semsey, despre postulatele națiunii românești din Ardeal și propunerile, cari le-au făcut în această chestiune împăratului Leopold II.¹

Euer Majestät!

Unter dem Laufe des in Siebenbürgen jüngst abgehaltenen Landtages, sind von Seiten der Walachischen Nation zwey Bittschriften Euer Majestät eingereicht worden: mittels der ersteren bat die gesammte Walachische Nation, um für eine gesetzmässige angenommene Nation erklärt, und in den Genuss aller bürgerlichen Rechte, deren sie bloss durch widrige Schicksale, und Zeitumstände beraubt worden zu seyn, vorstellte, wieder eingesetzt zu werden; mittels der anderen aber bat die Fogarascher Griechisch-Katholische Geistlichkeit insbesondere; damit sie nicht als tolerirt angesehen, sondern vermög die ihr ertheilten Diplomen behandelt, und gleich den übrigen Landes Bürgern der allgemeinen Beneficien theilhaft gemacht werden möge.

Beide diese Bittschriften sind nach der von dieser treuehorsamsten Hofstelle darüber geäußerten, und von Euer Majestät allergnädigst begnehmigten Wohlmeynung den versammelt gewesenen Landes Ständen mittels Rescripte von 18-ten May und 28-ten Juny d. J. zu dem Ende mitgetheilt worden, damit sie in Gemässheit der Anordnung des 6-ten Artikels vom Jahre 1744 die vorgestellten Beschwerden, und Wünsche der Bittsteller in reife Überlegung nehmen, und zweckmässige Mittel in Vorschlag bringen sollen, wie zum Besten des Allgemeinen den Beschwerden der Bittsteller auf eine billige und der Landesverfassung angemessene Art abgeholfen, denselben das Bürgerrecht, samt der freyen Ausübung ihrer Religion, ohne Unterschied des Ritus für die Zukunft durch ein öffentliches Gesetz zugestanden, für den Unterhalt der Geistlichkeit beyderlei Ritus gehörig gesorge, die bessere Bildung des rohen Walachischen Pöbels erzielet und beförderet werden könnte?

Zufolge dieser höchsten Anordnungen haben die Landes Stände sich über diese Sache berathschlaget und darüber ihre Wohlmeynung mittels des in der Anlage enthaltenen Berichts in folgenden erstattet: und zwar

Itens. In Hinsicht auf das von den Bittstellern gebettene Landes-Bürgerrecht:

Der gesetzmässige und diplomatisch gebildete Staats-Körper und das System Siebenbürgens bestehe aus den 3 daselbst recipirten Nationen, als der Hungarischen, welche in den Komitaten der Szeklerischen, welche in den Szekler dann der Sächsischen, welche in den sächsischen Stühlen ihren besonderen Grund, und Boden bewohnen; diesen drey Nationen seye nebst anderen Einwohnern von verschiedenen Nationen, auch die Walachen untermischt, welche jedoch keineswegs, wie Bittsteller anführen, ihren Ursprung von den alten Römern hätten, sondern meistens Abkömmlinge der aus den angränzenden walachischen Provinzen eingewanderten Leute wären.

a) Was die in den Komitaten wohnende Hungarn anbetrifft, diese seyn, sowie auch die unter ihnen befindlichen Walachen entweder Edelleute, oder freye Bauern, oder aber Unterthanen. Die Adelschaft ohne Unterschied ob sie hungarischer oder walachischen Herrkommens seye, genieße die nemlichen Vorrechte, und Freyheiten, wenn sie sich nur zu einer von den 4. recipirten Religionen bekennet, und sobald einer von den Walachen in dem Adelstand erhoben wird, so seye derselbe weder von dem Besitze adelicher Güter, noch von der Begleitung öffentlicher Ämter, wenn sie dazu die erforderliche Eigenschatten haben, ausgeschlossen; so wie solches Bittsteller selbst dadurch erkennen, dass sie in ihrer Bittschrift die Graf Kendeffische, Baron Josikaische, Baron Huszärische und Baron Nalätzische Familien, samt der Adelschaft in dem Hunyader Komitat, und Fogarascher Distrikte walachischen Ursprungs zu seyn anführen, von welchen obangeführten Familien gegenwärtig auch zweye Ober-Gespansstellen,

¹ No 1603 ex 1792.

und von der Hunyad und Fogarascher Adelschaft zweye Gubernialrathsstellen begleiten; ausserdem seyen in dem Gubernial Subalternat Personal Stand mehrere walachische Leute angestellt.

Die freyen Bauern, sie mögen nun Hungarn oder Walachen seyn, haben die nemliche Freyheit, und die nemliche Verbindlichkeit auf sich, sowohl in Entrichtung der Contribution, als auch in Tragung der Lasten der Gemeinden, in deren Mittel sie wohnen.

Die Unterthanen endlich, ob sie zum Hungarn, oder Walachen seyen, müssen nebst Entrichtung der Contribution, und Tragung der Gemeindelasten gleich den freyen Bauern für ihre Grundherrschaften auch Robotten-Dienste leisten.

b) Bellangend die Szekler diese sey gleichwie die Hungarn entweder Edelleute (welche zwar in drey Klassen getheilet werden, nemlich in jene der Magnaten, oder *Primorum Primipillarum* et *Pixidariorum*, demnach aber die nemliche Freyheiten, und adeliche Vorrechte geniessen) oder freye Bauern oder aber Unterthanen. Diesen Szeklern sind nebst andern Einwohnern hie und da auch einige Walachen untermischt, alle aber Unterthanen, welche nicht minder als selbst die obbenannten Szekler Unterthanen ausser dem dass alle öffentliche Lasten zu tragen haben, auch Robotten-Dienste für ihre Grundherrschaften zu leisten verbunden sind.

Aus diesem erhelle es nun, dass die Angabe der Bittsteller als wären sie vom dem Usu der gemeinen Beneficien, und des Bürgerrechtes ausgeschlossen, in Ansehen derjenigen, welche entweder in den Komitaten, oder in den Seklerstühlen wohnen, und sich zu einer aus den 4. recipirten Religionen bekennen, nicht gegründet seye, nachdem der walachische Edelmann so wie der hungarische, oder der Secklerische die nemlichen Freyheiten, und adeliche Vorrechte geniesset; der freye Bauer von welcher Nation er immer seyn möge, sich der nemlichen Freyheit erfreue und in Tragung der Gemein Lasten die nemliche Verbindlichkeit auf sich habe; und die Unterthanen ebenfalls die nemlichen, und keinen grösseren Abgaben, oder Frohndienstleistungen unterworfen seyn: die einzige walachische Adelschaft hätte Ursache gehabt, sich darüber zu beklagen, dass sie in den späteren Zeiten gleich den Bauern sowohl zur Entrichtung der Contribution als zur Tragung der Gemeindelasten angehalten worden seye. Aber dieses niedrige Schicksal haben auch mehrere von den hungarischen, und Seklerischen Adelschaft getroffen: und könne den diesfälligen Beschwerden der Bittsteller nicht anders abgeholfen werden, als wenn Euer Majestät den von den Landesständen zu Folge *Puncti 7mi* der Königl. Propositionen wegen Befreyung der Armatisten, und der *Unius Sessionis* Edelleute von Einrichtung der Contribution abgefassten Artikel huldreichst zu bestätigen geruhen werden: Wodurch gleichwie einerseits den Beschwerden der Bittsteller abgeholfen, ebenso andererseits Euer Majestät allerhöchster Willensmeynung Genüge geleistet werden könnte; nachdem Euer Majestät allergnädigst anzuordnen geruhet hätten, dass die Beschwerden der Bittsteller in Gemässheit des 6ten Artikels vom Jahre 1744 in Erwägung genommen werden sollen, die Anordnung des berührten *Articuli* aber wäre jene: dass die Griechisch-Katholische Adelschaft und Geistlichkeit ohne eine vierte Nation zu constituiren, wo sie ihren Sitz haben werden, einer der drey recipirten Nationen einverleibt werden sollen.

Es sey aber nach der von dem Griechisch-katholischen Wallachischen Bischöfe in der Landtagssitzung öffentlich gemachten Erklärung auch nie der Wille der Walachen gewesen: dass sie eine vierte Nation constituiren sollen, sondern dass sie in dem Mittel jener Nation, wo sie ihren Sitz hätten, gleiche Beneficien, und Vorzüge mit den Einwohnern jener Nation gemessen können, welche nachdem die in den Komitaten, und Seckler Stühlen wohnende Walachen auch bisher genossen haben, könnten sie Stände einsehen, auf was Art, und Weise Bittstellern ein weiteres Bürgerrecht zugestanden werden könnte, ohne eine vierte Nation zu errichten; welches so wie eines Theils den Gesetzen, und der Landes Verfassung zuwider wäre, so eben anderen Theils Euer Majestät allerhöchster Willensmeinung nicht angemessen zu seyn scheine.

c) Was endlich die sächsische Nation anbelanget: befinde sich auch im Mittel derselben mehrere Walachen, in Ansehung deren sich die sächsischen Deputirten dahin erklärt hätten: dass sie entweder aus den angränzenden Provinzen angekommene Leute, oder von ihren Grundherrschaften durch gegangene Unterthanen wären, und dass selben Kraft der besonderen Privilegien, und Constitutionen der Sachsen unter ihnen nicht ehender als nachdeme Anno 1781, von dem höchstseligen Kaiser Iosepf das allgemeine Bürgerrecht auch bey der sächsischen Nation eingeführt worden ist, das Bürgerrecht zugestanden worden sey, nachdem aber durch das allgemeine Restitutorische Rescript vom 28-ten Jäner 1790, alles wieder auf den Fuss vom Jahre 1780, zurückgesetzt worden wäre, und somit die Privilegien, und Constitutionen der Sachsen neuerdings ihre Gültigkeit erhalten hätten, sey auch das Bürgerrecht in Hinsicht auf die Walachen unter ihnen erloschen. Inzwieschen da Euer Majestät mittels obangezogener allerhöchsten Rescripte anzuordnen geruhet haben, dass die Stände zweckmässige Mittel in Hinsicht auf das von den Bittstellern gebettene Bürgerrecht in Vorschlag bringen sollen, um dieser allerhöchsten Willensmeynung Euer Mayestät nachzuleben, hätten sich die sächsischen Deputirten ferner erklärt: Sie wären zwar gar nicht dagegen, dass der Zustand der Walachen verbessert, und ihnen das Bürgerrecht ohne Verwirrung des Systems und der innerlichen Constitutionen der Sachsen auch unter der sächsischen Nation zugestanden werden möge; nachdem jedoch sie in einer so wichtigen mit der innerlichen Verfassung der sächsischen Nation so eng-zusammen hangenden Sache, ohne vorläufig sich darüber mit den Stuhls und städtischen Gemeinden von denen sie gesandt worden, zu berathschlagen, ihre Meynung nicht äusseren dürften, hätten sie gebetten, dass die Sache der in ihrem Mittel wohnenden Walachen bis zu den künftigen Landtage in suspenso belassen werden möchte, und sich anheischig gemacht, dass sie sich unterdessen über gegenwärtige Bitte mit ihren betreffenden Gemeinden berathschlagen, und in Gemässheit der erhaltenden Instructionen zweckmässige Mittel in Vorschlag bringen werden, damit den Beschwerden der Walachen abgeholfen, und Euer Majestät allerhöchster Willensmeynung Genüge geleistet werden möge.

2tens. Auf die zweyte Bitte der Walachen wegen der freyen Ausübung ihrer Religion ohne Unterschied des Ritus; was die Griechisch-Katholische Religion anbelanget, nachdem diese Kraft art. 6i et 7mi vom Jahre 1744 *der Römisch-Katholischen Religion einverleibt worden ist*, wäre für ihre Rechte und Beneficien hinlänglich gesorget worden, dergestalt, dass sie es nicht einsehen könnten, wie die Griechisch-Katholische Geistlichkeit hierwegen neuerdings Beschwerden habe führen können. Mit der nicht unirten Religion verhielt es sich aber ganz anders, denn nach dem das System Siebenbürgens von 3. gesetzmässig recipirten Nationen, und 4 Religionen bestehet, würde durch die Vermehrung der Zahl der Religionen die Gesetze, und die Fundamental Verfassung des Landes vernichtet, dem sowohl Euer Majestät glorreichste Verfahren, als auch die Stände Siebenbürgens stätts sorgfältig vorzubringen gesucht hätten. Von wannen es dann auch geschehen wäre: dass die höchstwillige Kaiserin Königin Maria Theresia vermög des obangezogenen 6n Artikel vom Jahre 1744 die Griechisch-Katholische Religion der Römisch-Katholischen einverleiben liess und auf diese Weise ihr die freye Ausübung gestattete, dass ferner die Walachischen Edelleute derjenigen Nation, in deren Mitte sie durch Ankauf oder sonstige Erlangung adelicher Güter ihre Wohnsitze aufgeschlagen haben, ebenfalls einverleiben liess, damit nemlich durch Vervielfältigung der Nationen und Religionen das System Siebenbürgens nicht vernichtet und die 3 Nationen, und 4 Religionen in ihren Rechten, Freyheiten und Gerechtsamen nicht benachtheiligt werden mögen. Und da Euer Majestät selbst auch anzubefehlen geruhet haben, dass den Bittstellern in Gemässheit der Anordnung des mehrbesagten 6n Artikels vom Jahre 1744 und auf eine der Landes-Verfassung angemessene Art geholfen werde, wäre es am füglichsten, dass so wie die Griechisch-Katholische Religion sich der Römisch-Katholischen beygesellet hat, die Griechisch nicht Unirte Religion sich ebenfalls einer der 4 recipirten Religionen einverleiben möchte, damit nicht mit Verwirrung des Systems

Siebenbürgens noch die fünfte Religion auch angenommen werde. Inzwischen gleich wie bisber auch diese Religion in der freyen Ausübung nicht gestöhret worden, damit sie künftighin auch darum nicht gestöhret werde, seye dafür, ohne sie jedoch für eine gesezmässige recipirte Religion zu erklären, durch einen besonderen Artikel gesorgt und dieser samt den übrigen Euer Majestät zur allerhöchsten Bestätigung unterbreitet worden.

3tens. Wegen Unterhalt der Geistlichkeit beyderley Ritus. Da die Religions-Güter zu Zeiten der Königin Isabella secularisirt und mit gemeinschaftlichen Einverständnisse der Stände für Ihren, und Ihres Sohns Unterhalt bestimmt worden sind, habe seit der Zeit jede Religion selbst für den Unterhalt ihrer Geistlichkeit gesorgt, bis in Folge der Zeit durch die Freygebigkeit der Fürsten, und Privaten die Mittel zu ihrem Unterhalte sich vermehrt, und gebessert hätten; daher erachten die Stände, dass für den Unterhalt der Griechisch-Unirten sowohl als nicht Unirten Geistlichkeit die diesen Religionen zugethanen gehörig zu sorgen hätten.

Der Griechisch-Katholische Bischof hätte zwar bey dieser Gelegenheit in Ansehung der in den sächsischen Stühlen befindlichen wallachischen Geistlichkeit die Forderung gemacht, dass gleichwie den sächsischen Pfarrern von den Einwohnern jener Ortschaften, welchen sie vorstehen, zu ihrem Unterhalte, die Zehend gezahlt wird, eben so auch den Walachischen Pfarrern von ihren Zuhörern in dem Fundo Regio die Zehenden gezahlet werden möchten. Nachdem jedoch die Deputirten der sächsischen Nation sämtliche diese Zehende, Kraft ihrer Privilegien sowohl, als gerichtlichen Ausspruchen einzig und allein ihren Pastoren zu gebühren sich geäußert hätten, wäre der besagte Bischof mit dieser seiner Forderung ad viam juris verwiesen worden.

4tens. Betreffend die Bessere Bildung des rohen walachischen Pöbels: nachdem dazu kein anderes Mittel vorhanden seye, als dass vor allem für die Bildung der Geistlichkeit selbst gesorgt werde, damit diese hernach dem Pöbel gesündere Grundsätze beybringen und selben über seine Pflichten gegen Gott, den Landesfürsten, und seine Nebenmenschen gehörig belehren könne, hätten sie Stände der in Ecclesiasticis aufgestellten Regnicolar Deputation aufgetragen, damit selbe, auf was Art für die gehörige Erziehung der Walachischen Geistlichkeit beyderley Ritus gesorgt werden könne, Mittel ausfindig machen, und darüber einen Plan entwerfen solle, welchen sie Stände nach ihrer vorläufig anzustellenden Beratschlagung Euer Majestät zur allerhöchsten Einsicht vorzulegen nicht ermangeln werden.

Gutachten.

Aus den, bey den 1ten und 2-ten Punkt von den Ständen angeführten Bemerkungen ist es ersichtlich, dass in Siebenbürgen zwey Klassen von Walachen seyn, einige von ihnen sind griechisch-katholisch, oder bekennen sich zu einer der 4. recipirten Religionen, die anderen aber sind griechisch Nicht Unirte.

Die walachischen freyen Bauern, und Unterthanen ohne Unterschied der Religion werden in ganz Siebenbürgen auf die nämliche art wie die übrigen Contribuenten aller Nationen, und Religionen behandelt, und haben sowohl in Entrichtung der Contribution, als auch in Tragung anderer öffentlicher Lasten, und herrschaftlichen Frohdienstleistungen ein gleiches Schicksal mit denselben.

Was die walachischen Edelleute betrifft; jene von diesen, welche Griechisch- und Römisch-Katholisch sind, oder sich zu einer anderen von den 4. recipirten Religionen bekennen, da selbe Kraft des 6n Artikels vom Jahre 1744 zu derjenigen, von den 3. in Siebenbürgen gesezmässig angenommenen Nationen, in dessen Mittel sie durch Erlangung adlicher Güter ihren Sitz aufzuschlagen haben ohne eine vierte Nation zu constituiren gerechnet werden, geniessen die nemlichen Vorrechte mit dem Adel der 3. angenommenen Nationen, und ist daher in Ansehung derselben, da das obangezogene Gesetz einmal besteht, und solches auch immer beobachtet worden ist, kein neues Gesetz nothwendig. Es wäre demnach nur wegen der Concivität, Anstellung und Re-

ligionstreyheit jener Walachen, die sich zu der Griechisch-Nicht-Unirten Religion bekennen, und auf welche die Anordnung des mehr berührten Artikels sich nicht erstreckt, zu Folge Euer Majestät Königl. Propositionen durch ein öffentliches Gesetz die nöthige Fürsorge zu treffen. Belangend die freye Ausübung der Griechisch nicht Unirten Religion; so haben die Stände hierin falls in dem 157n Diaetal Artikel, der allerhöchsten Willensmeynung Genüge geleistet; und wenn Euer Majestät den erwähnten Artikel mit der von dieser treuehorsamsten Hofkanzley in der Reihe der übrigen zur allerhöchsten Ratiification unterlegten Landtags-Artikeln vorgeschlagenen Modification allergnädigst zu bestätigen geruhen werden; so wird dadurch für die freye Ausübung der Griechisch nicht Unirten Religion hinlänglich gesorgt seyn, ohne die Zahl der gesetzmässig recipirten Religionen gegen das Siebenbürgische System vermehren.

Da aber in dem von den Ständen diesfalls vorgeschlagenen Artikel von dem Bürgerrechte der Griechisch Nicht Unirten nichts enthalten ist, auch die in der gegenwärtigen Vorstellung der Stände vorgeschlagene Art, wie die Nicht-Unirten Walachen das Bürgerrecht erlangen könnten, in vielen Rücksichten weder möglich, noch räthlich zu seyn scheint; überdies die Stände von der Anstellung der Walachen zu öffentlichen Bedienstungen keine Erwähnung machen, so machet diese treuehorsamste Königl. Siebenbürg. Hof-Kanzley, dass den Ständen auf den künftigen Landtag per Propositionem Regiam in Allerhöchsten Nahmen aufzutragen wäre: die zu Gunsten der Griechisch-Katholischen Wallachen in Ansehung der Concivität getroffene Verfügung des mehr besagten 6n Artikels vom Jahre 1744 auch auf die Griechisch-Nicht-Unirten Walachen auszudehnen.

In Hinsicht auf ihre Anstellung zu öffentlichen Bedienstungen aber, glaubt man unmaassgeblich, dass in dem an die Stände zu erlassenden höchsten Rescripte denselben zu bedeuten wäre, dass Euer Majestät auch die Griechisch-Nicht-Unirten Wallachen, wenn sie sonst die nöthigen Eigenschaften besitzen, zu allen jenen Bedienstungen, welche durch die Gesetze nicht auf die 4. recipirten Religionen beschränkt sind anzustellen geruhen werden. Auf diese Art dürften auch die Bittstellenden Walachen, ohne den übrigen Nationen und Religionen zu nahe zu treten, consolirt werden.

Nach dieser über den 1n und 2ten Punkt in Zusammenhang mit dem bey dem Article 157 über die freye Ausübung der Griechisch Nicht Unirten Religion erstatteten Gutachten, geäußerten unterthänigsten Wohlmeinung erachtet man

Ad 3m. dass für den Unterhalt der walachischen Geistlichkeit des einen und des anderen Ritus nicht anders; als auf die von den Ständen vorgeschlagene Art gesorgt werden könne gleich wie in jeder andern Religion, die Religions-Verwandte selbst, für den Unterhalt ihrer Geistlichkeit sorgen müssen; auch findet man wider die von den Ständen dem Griechisch-Katholischen Bischofe ganz recht ertheilte Weisung, dass er seinen auf die Lehenden in Fundo Regio zu machenden Anspruch in via juris erweisen solle, nichts einzuwenden.

Ad 4tum pflichtet diese treuehorsamste Hof-Stelle der Meynung der Stände ebenfalls bey und glaubt, dass der, wegen Besseren Bildung des rohen walachischen Pöbels und seiner Geistlichkeit von der Deputatione in Ecclesiasticis zu entwerfende, und von den Ständen seiner Zeit Euer Majestät vorzulegende Plan abzuwarten wäre. Es beruhet jedoch sämmtliches etc.

Wienn den 10n März 1792.

Samuel Graf Teleky m. p.

2073 Rel. 26n May 1792.

*Andr. v. Semsey m. p.
cott.*

Erlediget ad Nr. 2062 und 2072 d. J.

Allerunterthänigster Vortrag.

Der Treuehorsamsten Königl. Siebenbürgischen Hof-Kanzley.

Über die Postulata der Walachischen Nation in Siebenbürgen, und die von den Ständen darüber erstattete Wohlmeinung.

ÎNSEMNĂRI.

Notițe floristice din România. În vara anului 1912 am avut ocazia de mult dorită să fac câteva excursiuni botanice prin unele locuri încântătoare ale Țării-românești, adunând un bogat material de plante interesante, depus în Muzeul de istorie naturală din Blaj.

Din rezultatul acestor cercetări țin să public aici lista plantelor aflate în munții Buzăului pe muntele Zăgan, aproape de frontiera ardeleană, corespunzând la Săcelele Brașovului. O fac asta cu atât mai vârtos, cu cât în literatura botanică nu se găsec deloc date privitoare la vegetația acestor munți, precum pare a fi necercetată întreaga vale a Teleajenului, care izvoarește din acești munți. (Vezi D. Grecescu: *Conspectul Florei României* 1898, și Grecescu: *Supliment la Conspectul Florei României* 1909).

Plecând în 20 Iulie dela Vălenii de munte în tovărășia colegilor Dr. Al. Nicolescu și Dr. E. Precup, trecând pela mănăstirea Susana (de unde sunt publicate câteva plante în *Supl. la Consp.*) am sosit în câteva ore la cătunul și mănăstirea Cheia, așezate într'o deschizătură largă a văilor, la poalele munților hotarnici cu Transilvania: Ciucașul, Balabanul, muntele Roș și Zăganul. Livezile din jurul mănăstirii sunt un bogat covor de flori și ierburi, cari tocmai așteaptă tăișul coasei. Iată câteva plante cari intră în compoziția acestei livezi montane

Gladiolus imbricatus L.
Colchicum autumnale L.
Trollius europaeus L.
Hypericum perforatum L.
Dianthus superbus L.
Stachys officinalis (L.) Trevis.
Scabiosa ochroleuca L.
Campanula patula L., *glomerata* L.
Centaurea pseudophrygia C. A. Mey.

Prin locuri mai apătoase am găsit pe lângă plante mai comune:

Parnassia palustris L.
Epipactis palustris (L.) Cr.

Noaptea o petrecem în arhondăria primitoarei mănăstiri. Dimineața am plecat la Zăgan (1957 m.) prin pădurea de fag ne-

spus de săracă în vegetație fanerogană. În umbra deasă a pădurii abia dăinuiesc

Cardamine impatiens L.
Epilobium montanum L.
Oxalis acetosella L.
Impatiens nolitangere L.
Brunella vulgaris L.
Hieracium transsilvanicum Heuff.

Eșind la stâna încunjurată de plantele ruderales obișnuite apucăm o potecă prin bogata pășune de munte, unde totul eră mântcat, numai stergoiaia — *Veratrum album* L. var. *Lobelianum* Bernh. — și scaiul *Cirsium erisithales* (L) Scop. își mai țin sus capul, mutilat de oile păscătoare.

Din pășunea aceasta subalpină se ridică stâncării urieșe și fantastice de conglomerat, care formează masivul acestor munți. În laturea nordvestică și apuseană găsim câteva exemplare frumoase de zadă (*Larix sibirica* Led.) care formează împreună cu molidul o zonă coniferă îngustă deasupra fagului. Elementele pajștei la altitudinea de cca 1500—1700 m. sunt:

Botrychium lunaria (L) Sw.
Phleum alpinum L.
Sesleria rigida Heuff.
Iris caespitosa Pall.
Helianthemum chamaecystus Mill.
Polygonum bistorta L.
Trifolium alpestre L.
Anthyllis vulneraria L.
Gentiana cruciata L.
Campanula sibirica L. și *divergens* Willd.
Hypochoeris maculata L.
Leontodon autumnalis L.
Hieracium aurantiacum L., *H. pilosella* L. și *H. pilosella* x *aurantiacum*.

Celea mai interesante plante le găsim însă pe culmile pietroase și ierboase:

Juniperus communis L.
Poa badensis Haenke
Iris caespitosa Pall. In *Grec. Consp.* p. 552 și *Supl.* 158 sub numirea *I. ruthenica* Dryand.
Orchis globosa L.
Polygonum bistorta L.
P. viviparum L.
Silene viridiflora L.
Gypsophila transsilvanica Spreng.

Dianthus tennifolius Schur.

Stellaria graminea L. b. *Barthiana* Schur.

Cerastium lanatum Lam., împreună cu forma *litigiosum* mihi nova f. Differt colore glauca a typo. Caudiculi decumbentes viscosissimi. Floribus 3-9 dichotomo cymosis, pedicellis calycibusque viscoso-glandulosis. (= *C. Soleirolii* Ser. plurimorum auct. transs. et Grec. Consp. p. 116; *C. alpinum* L. d. *squalidum* Ram. în Grec. Supl. p. 31.)

Cerastium triviale Link.

C. longirostre Wich. După legile nomenclaturii numirea aceasta are prioritatea față de sinonimele: *C. pauciflorum* Kit., *C. vulgatum* L. var. *majus* Borb. Planta aceasta are pedunculii neglanduloși ca și exemplarele originale văzute de mine în Herb. Univ. din Breslau. — *C. macrocarpum* Schur a autorilor transilvani este glanduloasă, și o numesc pentru încunjurarea confuziunilor nomenclatorice: *C. longirostre* Wich. var. *Schurii* mihi nova var. (Varietas pedunculis calycibusque glanduliferis.)

Alsine verna Bartl.

Ranunculus alpestris L.

Biscutella laevigata L.

Arabis petrogena Kern.

Erysimum Baumgartenianum Schur. Grecescu publică în Consp. p. 62 și Supl. p. 17 planta aceasta din alte localități ale României sub numirea de *E. Wittmanni* Zaw. Tot așa face și Pax în Grundzüge der Pflanzenverbreitung in den Karpathen v. II. p. 234. — *Jávorka* S. arată însă în studiul său mai recent din Magy. Bot. Lapok 1912 (XI) p. 20-35 deosebirea între aceste specii înrudite.

Sedum annuum L.

Saxifraga luteoviridis Schott et K.

S. aizoon Jacqu. *brevifolia* Sternb.

Cotoneaster nigra Whlbg

Potentilla palustris (L) Scop.

P. chrysocraspeda Lehm.

Dryas octopetala L.

Onobrychis transsilvanica Simk.

În Grec. Consp. p. 183 și Supl. p. 50 sub *O. montana* DC.

Polygala vulgaris L. g. *pseudoalpestris* Godr.

Hypericum alpinum Vill. (*H. audrosaemi*—

folium Vill. la Grec. Consp. p. 134 și Supl. p. 35.)

Helianthemum chamaecystus Mill

Viola declinata W. K.

V. alpina L.

Pimpinella alpestris Spr.

Rhododendron Kotschyi Simk.

Vaccinium vitis idaea L.

Primula lencophylla Pax. O plantă care nu s'a găsit încă în Muntenia.

Adrosace lactea L.

Gentiana utriculosa L.

Eritrichium Iankae Simk.

Satureja Baumgarteni (Simk) I. Wagu.

Thymus transsilvanicus Schur. (= *comosus* Heuff. ?)

Pedicularis verticillata L.

Galium vernum Schult. b. *alpinum* Schur.

Asperula cynanchica L. a *supina* (M. B.) Grec.

A. capitata Kit.

Scabiosa banatica W. K.

Phyteuma orbiculare L.

Leontopodium alpinum (L.) Cass.

Antennaria dioica (L) Gärtn.

Achillea Schurii Schultz.

Centaurea pinnatifida (Schur) Pax.

Schur a descris-o ca varietate la *C. mollis*, iar Grecescu în Consp. p. 342 și Supl. p. 97 o pune la *C. axillaris* Willd. — I. Wagner greșește când spune în opul său *Centaureae Hungariae* p. 65, că planta aceasta n'a fost găsită în România.

Scorzonera purpurea L.

Dela Cheia am mai făcut o mică excursiune prin admirabila strămoare pela fierăstrău în sus la trecătoarea Bratocea în granița Transilvaniei. Însir aci câteva plante mai interesante dintre celea găsite pe lângă alvia râului ori între stâncile de conglomerat :

Asplenium viride Huds.,

A. trichomanes L.

A. septemtrionale L.

Saxifraga cuneata L.

Cortusa Matthioli L.

Chrysanthemum subalpinum Schur.

Hieracium transsilvanicum Heuff.

Telekia speciosa Baumg.

Blaj 1912.

Alexandru Borza.

Partea oficială.

Ședința I, a comitetului central, ținută la 4 Ianuarie 1913.

Prezident: *Andrei Bârseanu*. Notar: *Oct. C. Tăslăuanu*. Membri prezenți: *I. Agârbiceanu, Dr. V. Bologa, Ars. Bunea, P. Cosma, O. Goga, N. Ivan, Dr. I. Lupaș, I. F. Negruțiu, Dr. Il. Pușcariu, Dr. O. Russu, R. Simu, N. Togan* și casierul *I. Banciu*.

Cooperative sătești: (2 Nr. 42—1913). În urma concursului publicat pentru ocuparea postului de conferențiar cooperativ au intrat cereri dela dnii: 1. Ioan Bota, învățător pens. din Cetea, 2. Iuliu Crișan, învățător în Săliște și 3. George Stoica, absolvent al școlii comerciale din Brașov și publicist. Prezidiul punând la vot secret alegerea conferențiarului cooperativ, dl George Stoica e ales cu unanimitate de zece voturi în calitate de conferențiar cooperativ al Asociațiunii, provizor pe un an, cu începere dela 1 Ianuarie 1913, dându-i-se retribuția fixată în concurs și invitându-se ca în proxima ședință să-și prezinte un amănunțit program de lucru. Dl Stoica va fi obligat a observă orele la birou ca și ceilalți funcționari.

Fundațiuni: 3—6, 8 Nrii 2043—1912, 1955—1912, 2006—1912, 1905—1912, 2025—1912). Din *Fundațiunea Dr. Ioan Nichita* s'au împărțit următoarele ajutoare: bisericii din Zelau K 400, bis. din Hotoan K 200, bis. din Sân-Craiu K 125, bis. din Socaciu K 125, bis. din Supurul de sus K 125, bis. din Bârsău K 125, bis. din Vârșolț K 100. Total K 1200. — Judecătoria cercuală din Sibiu a decis ca *lăsământul Dr. Grigorie Sândeanu*, în valoare totală de K 132,362-83, cu o sarcină de K 10,430, să se predea Asociațiunii, iar uzufructul văduvei Dr. Gr Sândeau. — Se autorizează vād. Simeon Stoica să achite în contul *fundațiunii Simeon Stoica*, cheltuelile și onorarul notarului public și taxa pentru inventar. — Institutul «Agricola» din Sebeș trimite testamentul lui Simeon Balomiri, din care rezultă, că din legatul de K 4000 are să se creeze o fundațiune cu numele «Fundațiunea Balomiriană». Suma de K 4000 să se capitalizeze până va crește la K 40,000, când din interesele anuale de cel puțin K 2,000 se vor împărți stipendii pentru tinerimea română fără deosebire de confesiune. Dintre concurenți, rudele fundatorului vor fi preferite. — Bursierilor Asociațiunii, Vasile Văleanu și Ciril Morariu, elevi la școala pentru industria lemnului în Câmpulungul Bucovinei li se urcă bursele dela 400 la 500 K pe an.

Despărțăminte: (9 Nr. 1901—1912). *Aiud-Teiuș*. I se dăruiesc cărți pentru 5 biblioteci populare.

- (21 Nr. 34—1912). *Caransebeș*. Despărțământul nefuncționând se roagă P. S. Sa episcopul Dr. Miron Cristea să recomande o persoană potrivită ca să-l reorganizeze.
- (11 Nr. 2033—1912). *Chior*. Adunarea de constituire a noului despărțământ s'a ținut la 2 Decembrie 1912 în Șomcuta-mare. Director s'a ales dl Ioan Serb, protopop.
- (12 Nr. 2031—1912). *Deva*. Cu ocazia adunării cercuale din comuna Nevoeș, dl Dr. Eugeniu Tătar, adv. a ținut o prelegere: «Cum să-ți aperi dreptul». Intre popor s'au împărțit mai multe broșuri populare (*adun. cerc. din 14 Iulie 1912*).
- (10 Nr. 2026—1912). *Panciova*. S'a hotărât înființarea unui despărțământ în Alibunar. Cu înființarea lui se încredințează dl Nic. Popovici, preot gr-cat. în Alibunar. Preotului Valeriu Periu din Glogon i s'a dat un premiu de K 30 pentru că a instruit copiii din Iabuca în limba română (*șed. comit. cerc. din 8 Noembrie 1912*).
- (20 Nr. 33—1913). *Pecica-română*. Dl Dr. Teodor Roșiu, adv. propune înființarea unui nou desp. în Pecica-rom. Cu înființarea desp. se încredințează dl Sava Tămășdan, preot.
- (13 Nr. 13—1913). *Sânmiclăușul-mare*. Înaintează prelegerea dlui Teod. Bucurescu, inv., despre «Folosul și altoirea pomilor» spre a se publica în Biblioteca poporală a Asociațiunii. Se dă spre cenzurare conferențiarului agronomic.

- (14 Nr. 1973—1912). *Sătmar*. Dl Ludovic Mărcuș, protopop, raportează că pretorul din Ardeu a oprit ținerea adunării de constituire a noului desp. Sătmar. Dl protopop Mărcuș e rugat să convoace o nouă adunare în primăvara acestui an.
- (15 Nr. 2042—1913). *Seini*. Adunarea de constituire a noului despărțământ s'a ținut la 28 Noembrie 1912 sub conducerea dlui preot Alexiu Berinde din Seini. Director al desp. s'a ales dl George Șuta, protopop.
- (16 Nr. 1963—1912). *Timișoara*. Adunarea cercuală s'a ținut la 11 Decembrie 1912 în Timișoara.
- (17 Nr. 2007—1912). *Vișeu-Iza*. Cu ocazia adunării cercuale, ținute la Dragomirești, Dl Dr. Vasile Meșter, adv., a ținut o prelegere despre «Mijloacele de înaintare și folosul învățării». Noul despărțământ a desfășurat o activitate exemplară (*adun. cerc. din 1 Decembrie 1912*).

Agenturi: (18 și 19 Nrii 2048 și 2005—1912). S'au înființat: în Cuzdioara (desp. Dej) și în Ligid (desp. Timișoara), ambelor li s'au dăruit cărți pentru înființarea câte unei biblioteci populare.

Școala civilă de fete (22—23 Nr. 2034—2054—1912.) Inspectorul a rămas mulțumit cu mersul școalei, a excepționat însă clasele de învățământ din casa Nr. 8. Direcțiunea face propunerea să se zidească un local corăspunzător pentru clasele de învățământ și cere să se tipărească manualul a «Magyar nemzet története» de Farkas-Herczeg, tradus de dl Dr. Vasile Bologa și dșoara Dr. El. Lemény. Comitetul central nu găsește timpul oportun pentru clădirea unei aripi a școalei, ci invită direcțiunea să raporteze dacă clasele actuale de învățământ nu s'ar putea adapta, ca să fie pe deplin corăspunzătoare. Tipărirea manualului pomenit se va face după ce secția istorică se va pronunța asupra lui.

Muzeu: (24 Nr. 43—1913). Secretarul Oct. C. Tăslăuanu face următoarele propuneri: 1. să fie încredințat și mai departe cu îngrijirea Muzeului, având libertate deplină în lucrările ce le face pentru dezvoltarea lui, adică: a) să aibă libertate a face călătorii pentru a adăna obiecte, după cum a hotărât adunarea generală din Dej. Pentru aceste călătorii să i se plătească numai cheltuielile efective; b) să aibă libertate a cumpăra obiecte pe seama Muzeului și a comandă mobilierul necesar, observând limitele bugetului și fiind obligat să prezinte numai la sfârșitul anului socotelile și raportul despre lucrările ce le-a făcut. 2. Comitetul central să angajeze dela 1 Ianuarie 1913 un custode, care să fie obligat a lucra în Muzeu ca și ceilalți funcționari ai biroului. 3. Să i se restituie suma de 160 cor. ce a plătit-o personal pe lunile Noembrie și Decembrie persoanei ajutătoare la Muzeu. 4. Să i se pună la dispoziție toate sumele ce le-a avut până acum pentru înzestrarea Muzeului. În caz când comitetul central nu primește aceste propuneri, se roagă să fie absolvat de postul de conducător al Muzeului.

Comitetul central invită pe dl Oct. C. Tăslăuanu să lucreze și mai departe pentru Muzeu și decide: a) să i se restituie suma de K 160 ce a cheltuit-o cu angajarea unei persoane pe lunile Noembrie și Decembrie 1912; b) autorizează pe dl Tăslăuanu să angajeze o persoană ajutătoare pentru lucrările din Muzeu cu leafă de K 60 pe lună, având obligația să lucreze în Muzeu, în fiecare zi dela 8—12 a. m.

Abecedarul pentru analfabeți: (27 Nr. 1290—1909). Secretarul adm. propune să se tipărească Abecedarul pentru analfabeți de N. Iosif, premiat de Asociațiune, în 15,000 ex. cari ar costa K. 2800 Un exemplar să se vândă cu 20 bani despărțământelor și cu 30 de bani prin librării. Din cauza lipsei de mijloace materiale propunerea nu se primește.

Asociațiunea membru onorar: (34 Nr. 35—1912). Reuniunea învățătorilor dela școalele confesionale gr.-or. române din protopopiatele Timișoara, Belinț, Banat-Comloș și Lipova a ales Asociațiunea membru onorar al ei.

Membrii noi: (41 Nr. 54—1913). Cassierul Asociațiunii raportează că s'au înscris următorii membrii:

- I. Membri pe viață:* 1. Dr. Hariton Pralea, avocat în Șercaia; Dr. Victor Fodor, medic în Șercaia; 3. Dr. Iuliu Popescu, avocat, Turda; 4. Victor Mandea, inginer în Mediaș; 5. Dr. Iulian Chitul, medic în Beclean; 6. Dr. Vasile Meșter, avocat în Vișeu de sus; 7. Ioan Cărcu, înv. în pensiune în Beclean, cari toți 7 au achitat întreagă taxa de câte K 200 și 8. Ioan Urs de Margina în Sibiu, care a achitat I rată de K 100.
- II. Membri ordinari:* 1. Cornelia Langa; 2. Dr. Iuliu Decian, adv.; 3. Dr. Const. Moldovan, adv.; 4. Dr. N. Boeriu, cand. de adv.; 5. Dumitru Frâncu, viconotar; 6. Alexandru Boboia, iurist; 7. Dumitru Solomon, cancelist; 8. Iuliu Nemeș, croitor; 9. Luca Prună, econom; 10. Novac Gruia, învățător; — toți 10 din comuna Șercaia și din desp. cu același nume. 11. George Urs, notar; 12. Oct. Pop, învățător; 13. George Cosma, înv. în p.; 14. George Bunea, comerciant; 15. Tămaș Pop, contabil, — toți 5 din comuna Vad (desp. Șercaia). 16. Dr. Eugen Bolfa, medic; 17. George Moldovan, înv.; 18. Ioan Pop, înv. în pensie; 19. Gavril Bălan, econom; 20. George Sasu, ec.; 21. Ioan Fătu, învățător; 22. Ioan Bârsan, ec.; 23. Ieronim Morariu, econ.; 24. Agaton Popa, econ.; 25. Iacob Bălan, ec.; 26. Sergiu Bârsan, econ.; 27. Filimon Bălan, ec.; 28. Eustachiu Crișan, înv.; 29. Nicolae Boeriu, înv.; 30. Iosif Bârsan, econom; 31. George Oltean, vigil silv.; — toți 16 din Șinca-veche (despărț. Șercaia). 32. David Chiușdea, preot; 33. Valer Langa, notar; 34. Victor Tunsoiu — toți 3 din Șinca-nouă (desp. Șercaia). 35. Ioan Crișan, paroh în Ohaba (desp. Șercaia). 36. Mihail Ganea, paroh în Veneția de jos (despărț. Șercaia). 37. George Halmaghi, notar în pensiune (desp. Șercaia). 38. Stefan Halmaghi, paroh (desp. Șercaia). 39. Ioan Popa, învățător; 40. Cornel Langa, învățător — cești 4 din urmă din Comăna de jos (desp. Șercaia). 41. Ermil Roșală, înv. în Cuculata (desp. Șercaia). 42. Petru Bărbaț, notar, Șercăița (desp. Șercaia). 43. Ieronim Preda, librar în Făgăraș; 44. Dr. Iuliu Vlaicu, avocat în Borgoprund; 45. Dr. Ioan Stanciu, paroh în Luduș (desp. Mercurea). 46. Andreiu Ludu, protopop; 47. Dr. Titus Ciortea, avocat — ambii în Lăpușul unguresc; 48. Alexandru Mihalca, preot în Cernești (desp. Lăpușul ung.); 49. Alexandru Pop jun., proprietar, Cernești (desp. Lăpușul unguresc). 50. Emanuil Caba, oficer; 51. Vasiliu Pop, preot, Sârbi; 52. Ioan Păcașiu, preot, Soconzăl; 53. Dr. Augustin Mircea, avocat, Ardud; 54. Petru Tămâian, profesor în Oradea mare; 55. George Golya, preot, Valăcut; 56. Petru Herzeg, preot, Fărcaș; 57. Dr. Ștefan Cărăban, avocat, Sătmar; 58. Artemiu Caba, avocat, în Seini; 59. Dr. Elie Barbul, avocat în Sătmar; 60. Comuna bisericească Galeș (desp. Săliște); 61. Dr. Cornel Dărămuș, medic în Alba-Iulia; 62. Dr. Zaharie Muntean, avocat, Alba-Iulia; 63. Petru Circo, preot în Ighin; 64. Basiliu Andrea, preot în Ighiu; 65. Iuliu Montani, not. în Zlatna; 66. Ioan Ganea, not. în Ighiel; 67. Adrian Deseanu, prot. în Beiuș; 68. Internatul gr.-or. din Beiuș; 69. Ioan Pop, rector în Beiuș; 70. George Băruța, comerc. în Vășcău; 71. Valeriu Coroiu, propr. în Vășcău; 72. Maxin Non, propr. în Vășcău; 73. Mihaiu Popa, cand. de adv., Vășcău (desp. Beiuș); 74. Petru Mihályi, preot în Mănăstirea Moiseiului; 75. Ioan Coman, preot în Vișeu de jos; 76. Mihail Rednic, preot în Leordina; 77. Vasilie Vlad, preot în Săliște; 78. Vasilie Ilniczki, preot în Strâmtura; 79. Stefan Pop, preot în Glod; 80. Gavrilă Kőmüves, conducător de cărți funduare în Halmi; 81. George Mihalea, comerciant în Pătrova; — toți acești 8 din urmă aparținători desp. Vișeu-Iza; 82. Valer Folea, contabil în Mărghita; 83. Mihaiu Mărcuț, preot. Ciutelec; 84. Gavril Hoblea, înv. în Dijir; 85. Petru Tămaș, înv. în Almaș, — toți 4 în desp. Mărghita; 86. Ioan Handa, preot în Oarda de jos; 87. Vasile Șandru, învățător în Oarda de jos, — ambii în despărțământul Alba-Iulia; 88. Aurel Popa, notar în Vintiri; 89. Ioan Filip, adj. notarial în Vintiri; 90. Florian Pinte, învățător în Calea mare; 91. Ioan Glițe, notar pensionat în Hidișelnan, — toți

4 aparținători despărțământului Ceica; 92. Iuliu Popoviciu, comerciant în Hațeg; 93. Ioan Baciu, comerciant în Hațeg; 94. Iuliu Enescu, funcționar la «Albina», Sibiu; 95. Ilie Hociotă, preot militar în Brașov; 96. Dr. Ioan Popoviciu, avocat în Hunedoara; 97. Ioan Russu, preot în Firminiș; 98. Ioan Talos, preot în Poptelec; 99. Iuliu Berția, librar în Jibou; 100. Vasiliu Mihalca, învățător în Domnii; 101. Ioan C. Micu, învățător în Lupoia; 102. Vasiliu Csatoș, învățător în Inău; 103. Dionisiu Moldovan, preot în Brusturi; 104. Alexandru Manu, preot în Șoimuș; 105. Vasiliu Murășan, cassar în Jibou; 106. Samuil Urian, contabil în Jibou; 107. Vasiliu Pop, funcționar în Jibou; 108. Florian Meteș, învățător în Cuceu; 109. Ioan Vodă, inv. în Borza; 110. Ioan Cioban, preot în Ciglean; 111. Teodor Ponorariu, învățător; 112. Anania Popoviciu, învățător în Someșodorheiu; 113. Nicolae Canciu, învățător în Var; 114. Ioan Pop, preot în Bălan și 115. Ioan Bucșa, inv. în Dobrin, — toți 19 aparținători desp. Jibou.

Extras din procesul verbal al ședinței.

Oct. C. Tăslăuanu,
secretar.

Ședința a II-a a comitetului central, ținută la 8 Februarie 1913.

Prezident: *Andrieu Bârseanu*. Notar: *Oct. C. Tăslăuanu*. Membri prezenți: *Dr. V. Bologa, P. Cosma, Dr. I. Lupaș, I. F. Negruțiu, G. Precup, Dr. Il. Pușcariu, R. Simu, N. Togan*, cassierul *I. Banciu* și conf. cooperativ *Gh. Stoica*.

Bibliotecile populare: (46 Nr. 218—1912). Dl V. Stroescu propune Asociațiunii tipărirea poeziilor populare culese de Vasile Alecsandri pentru a se împărți gratuit. Comitetul central însărcinează biroul să înainteze dlui Stroescu: *a)* un memoriu despre organizația actuală a bibliotecilor sătești dela noi, stărind în special asupra muncii desfășurate de Asociațiune în această direcție; *b)* un plan despre organizarea și înzestrarea sistematică a bibliotecilor sătești în toate comunele locuite de Români, cu ajutorul cărților cumpărate sau editate de Asociațiune; *c)* un proiect privitor la înființarea unei edituri a Asociațiunii, care să tipărească cărți potrivite pentru popor, pentru tinerime și pentru înzestrarea an de an a bibliotecilor sătești. Primul volum publicat de această editură să fie poeziile populare culese de V. Alecsandri.

Fundațiuni: (47—49 Nr. 296, 329 și 175—1913). Se stabilește textul literelor fundaționale pentru fundațiunea Dr. Gheorghe Anca și soția Ana nasc. Stepan și pentru fundațiunea Balomiriană. Fundațiunea Dr. Ioan Nichita cu sfârșitul anului 1912 arată un sald de K 2948 în contul curent la institutul «Silvania». — Depunerea G. Filepp la acelaș institut, arată o stare de K 63,449-95.

Cooperativele sătești: (50 Nr. 323—1913). Conferențiarul cooperativ prezintă un proiect de statute tip. pentru băncile populare, instrucții pentru înființarea băncilor sătești și celelalte formulare necesare la înființarea lor; apoi proiecte de statute tip pentru lăptării și pentru grădinile de zarzavat. Comitetul central decide ca statutele tip pentru înființarea băncilor sătești să se deie la tipar și să se trimită membrilor secției economice, membrilor comitetului central, dlor Adrian Oțoiu și Iuliu Enescu, cerându-le, să-și deie părerea asupra acestor statute. Pentru stabilirea definitivă a textului statutelor, biroul să convoace, în cursul lunii Februarie, la o consfătuire pe următorii specialiști: I. F. Negruțiu, I. I. Lăpădatu, V. C. Osvadă, Victor Tordășianu, R. Simu, Adrian Oțoiu și I. Enescu. Conferențiarul cooperativ e învitat să prezinte un program amănunțit despre activitatea ce are de gând să o desfășure.

Despărțăminte: (52 Nr. 171—1913). *Becicherecul mare*. Cu ocazia adunării cercuale din Toracul mare, dl Teodor Stoianovici, învățător, a ținut o prelegere «Creșterea și îngrijirea copiilor» (*adun. cerc. din 15 Decembrie 1912*).

— (53 Nr. 39—1913). *Beclean*. În 4 comune s'au ținut cursuri de analfabeți. I se dăruiesc câte 2 ex. din toate publicațiunile populare de cari dispune Asociațiunea (*șed. comit. cerc. din 14 Dec. 1912*).

- (54 Nr. 144—1913). *Blaj*. In Blaj s'a inaugurat o «Academie populară» (*șed. comit. cerc. din 30 Dec. 1913*).
- (55 Nr. 181—1913). *Brașov*. In Brașov s'au ținut 4 conferințe și Pe Tocile și în Satulung în total 5 prelegeri populare (*șed. comit. cerc. din 2 Noemvrie 1912 și 4 Ianuarie 1913*).
- (56 Nr. 216—1913). *Ceica*. Fondul cultural al despărțământului s'a urcat la suma de K 200 (*șed. comit. cerc. din 18 Dec. 1912*).
- (58 Nr. 249—1913). *Gherla*. S'au înființat trei agenturi și s'au ținut 9 prelegeri în 4 comune. I se dăruiesc câte 5 ex. din toate publicațiunile populare (*șed. comit. din 30 Ian. 1913*).
- (59—60 Nr. 261 și 259—1913). *Jibou*. Comitetul cercual s'a constituit și a luat dispoziții pentru activitatea despărțământului. Propune înființarea unui nou despărțământ în Zălau (*șed. comit. cerc. din 25 Ian. 1913*).
- (61 Nr. 231—1913). *Mercurea*. Cu ocazia adunării cercuale din Apoldul-mic, dl Ioan Preda, învățător, a ținut o prelegere despre meserii (*adun. cerc. din 17 Nov. 1912*).
- (62 Nr. 243—1913). *Oravița*. Cu ocazia adunării cercuale din Ticvanul mare, dl Traian V. Țăran a ținut o prelegere despre cooperative. S'a ales un nou comitet, în frunte cu dl I. E. Țăran, ca director al despărțământului (*adun. cerc. din 25 August 1912*).
- (64 Nr. 111—1913). *Șercaia*. I s'au trimis câte 17 ex. din toate publicațiunile populare de cari dispune Asociațiunea pentru înființarea bibliotecilor populare și 100 abecedare de I. Bota pentru instrucția analfabeților.
- (65 Nr. 150—1913). *Șimleu*. Cu ocazia adunării cercuale din Șimleu s'a reconstituit comitetul cercual (*șed. comit. cerc. din 28 Noemvrie și 5 Decemvrie 1912, adunarea cerc. din 14 Dec. 1912*).
- (66 Nr. 98—1913). *Vârșeț*. Cu ocazia adunării cercuale din Rătișor s'au ținut trei prelegeri populare. I s'au trimis cărți pentru înființarea bibliotecilor populare și abecedare pentru instrucția analfabeților (*adun. cerc. din 21 Octomvrie 1912*).

Biblioteca: (51 Nr. 282—1913). Se stabilește textul «Regulamentului pentru folosirea bibliotecii și a salei de lectură a Asociațiunii», care se va înainta spre aprobare adunării generale.

Școala civilă de fete: (74—77 Nrii 268, 211, 130 și 269—1913). S'au clasificat elevele pe sem. I al anului școlar. Se aprobă cheltuelile particulare pe anul școlar 1911/12 cu intrate de K 14,352.98 și eșite de K 14,048.33. Saldul de K 304.61 se adaugă la fondul neatacabil al școlaei. Manualul «Istoria națiunii maghiare» a fost recensat de dl Dr. I. Lupaș. Traducătorii sunt invitați să ceară pentru traducere și tipărire un ajutor dela Minister. Manualul «Aritmetica pentru școala civilă de fete», trad. de dna Tordășianu a fost aprobat de Minister.

Muzeu: (79—81 N-rii 176, 258 și 226—1913). Colecțiile Muzeului s'au înmulțit în următoarele obiecte: 2 tablouri lucrate de Aurel Pop, învățător în Murăș-Ludoș; 9 monede vechi de argint și una de aramă dăruite de dl George Baiescu, preot în Comăna-de-sus; un ban de argint din 1668, dăruit de dl I. Giurea, preot în Colun.

Cărți dăruite: (83—96, 105 Nr. 304, 162, 252, 267, 290, 225, 236, 233, 120, 72, 142, 220, 199, 119 și 121—1913). Desp. Tinca, agenturii din Borgomijloceni, bibl. pop. din Lăpușnic (desp. Dobra), biblioteca desp. Morlaca al învățătorilor gr.-cat. din arhidieceza de Alba-Iulia și Făgăraș, agenturilor din Iladia, din Gârbova, Marcoveț (desp. Vârșeț), Boz, Măieruș, Săcalul-de-câmpie, Murăș-oarba, societății de lectură Inocențiu-Micu-Clain din Blaj, preotului Emanuil Beșa din Zlatna, preotului, Aron Meșianu din Nocrichiu și batalionului 23 de vânători din Panciova.

Cărți cumpărate: (72 Nr. 248—1913). Se cumpără 70 ex. din «Schite și nuvele inedite» de Ioan Russu-Șirianu în preț de K 100.

Membri noi: (104 Nr. 251—1913). Cassierul «Asociațiunii» raportează că s'au înscris următorii membri noi:

- I. Membri fondatori:* 1. Mihaiu Ardelean, comerciant în Timișoara, achitând întreagă taxa de K. 400; 2. Dr. Ioan Moșoiu, avocat în Brașov, achitând prima rată de K. 100.
- II. Membri pe viață:* 1. Dr. Lucian Borcia, avocat în Sibiiu, achitând întreagă taxa de K. 200; 2. Dr. Emil Precup, profesor în Sibiiu, achitând I rată de K. 25.
- III. Membri ordinari:* 1. David Voniga, preot în Ghiroc; 2. Ioan Plavosin, preot în Timișoara-Mehala; 3. Ștefan Bancu, învățător în Utvin; 4. Paraschiva Murgu, Utvin, — toți patru aparținători desp. Timișoara; 5. Nicolae Drăgan, notar în Bungard; 6. Toma Modran, preot în Bungard; 7. George Poponea, conducătorul tipografiei arhidiecezane în Sibiiu, — toți trei aparținători desp. Sibiiu; 8. Nicolae Cristian, proprietar, Beius; 9. Aurel Păușian, oficial, Ocna-de-fer, — despărțământul Bocșa; 10. George Tăban, învățător, Brașov-Stupini; 11. Aurelia Hossu, soție de avocat în Deva; 12. Simion Curciac, preot, Banpotoc, desp. Deva; 13. Lucian Sepeșian, preot în Chisetău; 14. Alexandru Péteri, preot în Hideaga; 15. Ioan Petrișor, preot, în Remeși; 16. Iuliu Leményi, preot în Remetea; 17. Alexandru Florian, preot în Buteasa; 18. Paul Fetti, preot în Jadară; 19. Isidor B. Hangea, preot în Buciumi; 20. Augustin Mândruș, preot în Mireșul-mare; 21. Rachila Pavelea, învățătoare în Șomcuta-mare; 22. George Rădocea, contabil, Șomcuta-mare; 23. Teodor Blaga, învățător în Șomcuta-mare; 24. Ioan Serb, protopop, în Șomcuta-mare; 25. George Medan, învățător în Coaș; 26. Ioan Koza, preot în Pribilești; 27. Ioan Bohățiel, preot în Hășmaș-Lăpuș; 28. Ioan Coste, preot în Hosufalău; 29. Ion Tibil, cand. de avocat în Șomcuta-mare, — toți acești 16 din urmă aparținători desp. Chior.

Extras din procesul verbal al ședinței.

Oct. C. Tăslăuanu,
secretar.

Ședința a III-a a comitetului central, ținută în 15 Martie 1913.

Prezident: *Andrieu Bărseanu*. Notar: *Oct. C. Tăslăuanu*. Membri prezenți: *Dr. I. Beu, Dr. V. Bologa, Dr. L. Borcia, A. Bunea, O. Goga, I. F. Negruțiu, G. Precup, Dr. Il. Pușcariu, R. Simu, Dr. V. Suciu, N. Togan*, cassierul *I. Banciu*, conf. agron. *Aurel Cosciuc* și conf. cooperativ *Gh. Stoica*.

Cooperativele sătești: (107 Nr. 620—1913). Comitetul central stabilește textul statutului tip și îndrumărilor pentru înființarea băncilor populare, revizuite de comisiunea exmisă în ședința trecută și decide să se tipărească în trei mii de exemplare; aprobă programul de activitate al conferențiarului cooperativ și numește o comisiune cooperativă permanentă alcătuită din următoarele persoane: *I. F. Negruțiu, I. I. Lăpedatu, Dr. Lucian Borcia, Victor Tordășianu, V. C. Osvadă, N. Iancu, Iuliu Enescu, Oct. C. Tăslăuanu și R. Simu*. Comisiunea aceasta va discuta de câteori va cere trebuința chestiunile ce se vor ivi în mersul acțiunii cooperative și conferențiarul cooperativei îi va prezenta raportul lunar asupra activității sale și dela ea va primi îndrumările pentru viitoarea activitate. Se încredințează biroul să informeze pe dl Stroescu despre demersurile de până acum ale «Asociațiunii» în chestiunea cooperativă.

Fundațiuni: (108—110 Nrii 595, 624 și 480—1913). Se stabilește textul literilor fundamentale pentru fundațiunea *Sidonia Munteanu* și fundațiunea *Dr. Grigore Sândeanu*. Fericitul *Nicolae Rus* și soția sa *Cornelia născută Man* și-au lăsat întreaga avere pentru o fundațiune, din al cărei venit să se împartă burse elevilor școalelor medii și studenților universitari. Administrația fundațiunii s'a încredințat Asociațiunii, care a primit-o.

Despărțăminte: (113 Nr. 607—1913). *Băsești*. Adunarea de constituire a noului despărțământ s'a ținut în Oarța de jos, la 2 Martie a. c. Director al desp. s'a ales d-l Vasile Pop, protopop.

- (114 Nr. 444—1913). *Beiuș*. În Beiuș, în trei Dumineci s'au ținut conferințe împreunate cu declamațiuni. I se trimit colecțiile revistei «Transilvania» de cari dispune Asociațiunea (*șed. comit. cerc. din 16 Februarie a. c.*)
- (115 Nr. 459—1913). *Bran*. I se dăruște câte un ex. din toate publicațiunile populare ale Asociațiunii.
- (116 Nr. 544—1913). *Chior*. Adunarea de constituire s'a ținut în Șomcuta mare, la 3 Ianuarie 1913. Director al desp. s'a ales Ioan Serb, protopop.
- 117—118 Nrii 485 și 487—1913). *Cluj*. Comitetul central aprobă cererea despărțământului ca chitanțele știpeștiilor Asociațiunii din fundațiunea Petran să fie vidimate de directorul despărțământului, având dreptul să oblige pe știpești și a face în fiecare semestru o lucrare în scris pentru agentura «Asociațiunii» și a se înscrie cel puțin membrii ajutători ai Asociațiunii. — Cererea despărțământului de-a publica o bibliotecă nu se admite.
- (119 Nr. 586—1913). *Diciosânmărtin*. Pe teritorul desp. s'au ținut cursuri de analfațeți în 4 comune.
- (120 Nr. 561—1913). *Murăș-Oșorheiu*. În comuna Săbad s'au ținut 4 prelegeri populare, în 13 comune s'au ținut șezători populare și prelegeri și s'au înființat agenturi. În comuna Niraștau s'a ținut un curs de analfațeți, au învățat a scrie și a ceti 12 inși. Se propune dismembrarea despărțământului în două și anume: Murăș-Oșorheiu cu 29 comune și Riciu, cu 14 comune, cu înființarea ambelor desp. se încredințează dl N. Vulcu.
- (121 Nr. 473—1913). *Sălciua*. Comuna Vale se anexează desp. Aiud-Teiuș.
- (122 Nr. 608—1913). *Sătmar*. Adunarea de constituire s'a ținut în Sătmar, la 8 Martie 1913. Director al despărțământului s'a ales Dl Ludovic Mărcuș, protopop.
- (124 Nr. 420—1913). *Seini*. Pretorul din Seini a oprit ținerea prelegerilor populare. S'a cerut deciziunea vicecomitelui pentru a interveni la minister.
- (125 Nr. 505—1913). *Tinca*. S'a stabilit un program de muncă (*șed. comit. cerc. din 17 Februarie 1913*).
- (126 Nr. 478—1913). *Turda*. A stabilit un amănunțit program de lucru pe 1913 (*șed. comit. cerc. din 18 Februarie 1913*).

Ajutoare despărțămintelor: (127 Nr. 625—1913). Se votează ajutoare de câte K 50 pentru ținerea prelegerilor populare următoarelor despărțăminte: 1. Blaj, 2. Cluj, 3. Beclean, 4. Dobra, 5. Brad, 6. Ceica, 7. Șercaia, 8. Zernești, 9. Năsăud, 10. Săliște, 11. Beiuș, 12. Turda, 13. Indol, 14. Alba-Iulia, 15. Abrud-Câmpeni, 16. Aiud-Teiuș, 17. Mercurea, 18. Tinca, 19. Sasșebeș, 20. Sibiiu, 21. Murăș-Oșorheiu, 22. Diciosânmărtin. Restul de K 900 din suma destinată pentru ținerea prelegerilor populare se va întrebuința pentru acoperirea cheltuelilor de drum ale conferențiarului agronomic.

Agenturi: (128—131 Nrii 413, 428, 458, 589—1913). Se dărușc cărți pentru înființarea de biblioteci populare agenturilor din: Pânăde, Milova (Arad), Utvin (desp. Timișoara), Posta și Arieșul de pădure.

Căminul studențesc din Cluj: (133 Nr. 543—1913). Institutul «Vatra» din Cluj trimite suma de K 1000 pentru zidirea căminului studențesc din Cluj.

Conferențiarul agronomic: (137 Nr. 640—1913). A ținut prelegeri în comitatul Alba-Inferioară și Hunedoara și în desp. Șercaia. Conferențiarul cooperativ se încredințează cu redactarea unui model de statute pentru înființarea de însoțiri locale pentru asigurarea vitelor.

Extras din procesul verbal al ședinței.

Oct. C. Tăslăuanu,
secretar.

Ședința a IV-a a comitetului central, ținută la 5 Aprilie 1913.

Prezident: *Andrieu Bârseanu*. Notar: *Oct. C. Tăslăuanu*. Membri prezenți: *Dr. V. Bologa, P. Cosma, O. Goga, N. Ivan, Dr. Il. Pușcariu, Dr. I. Rațiu, R. Simu, N. Togan*, cassierul *I. Banciu* și conf. coop. *Gh. Stoica*.

Bibliotecile satești: (141 Nr. 690—1913). Biroul a înaintat dlui V. Stroescu un memoriu privitor la organizarea bibliotecilor satești. Pentru organizarea acestor biblioteci, dl V. Stroescu trimite «Asociațiunii» suma de K 15,000 din cari să se cumpere cărți potrivite pentru popor. Pe lângă cărțile ce se vor cumpără dl Stroescu propune tipărirea următoarelor opere: 1. Poezii populare culese de V. Alecsandri. 2. Harap alb de I. Creangă. 3. Amintiri din copilărie și Ivan Turbinca de I. Creangă. 4. Taras Bulba de N. Gogol. Spre acest scop trimite suma de K 9800, iar pentru expediția cărților la bibliotecile satești suma de K 200. În total K 25'000. Comitetul central decide: 1. Însărcinează biroul să compună, în înțelegere cu membrii secțiilor științifice literare, lista cărților cari ar trebui cumpărate din suma de K 15,000; 2. Să tipărească operile recomandate de dl V. Stroescu, afară de Taras Bulba, care va fi mai întâi examinată, dacă se potrivește pentru poporul nostru. 3. Să compună un plan după care trebuie să se procedeze la înființarea și înzestrarea bibliotecilor satești. 4. Să-i mulțumească dlui Stroescu și să-i comunice planul Asociațiunii privitor la înființarea bibliotecilor satești.

Despărțăminte (143: Nr. 196—1913). *Abrud-Câmpeni*. Din încredințarea comitetului central s'a ocupat cu înființarea școlii de industrie și agricultură din Câmpeni. Școala de agricultură a studiat-o dl Romul Furdui, iar cea de industrie dl Iosif Gomboș. Comitetul cercual întemeiat pe rapoartele celor doi membrii, face următoarele propuneri: 1. Fiecare școală să fie organizată corăspunzător, cea de agricultură cu un curs de un an, cu doi profesori, cea de meserii cu un curs de trei ani, cu un director și trei profesori. Elevi: la agricultură 20, iar la meserii 40. 2. Edificiile ar costă: cel pentru agricultură 40 mii de coroane, iar cel pentru meserii 100 mii de coroane. 3. Susținerea școlii de agricultură: 8 mii cor. și a celei de meserii, cu profesori și elevi, 20 mii cor. în fiecare an. Venitele acestor școale vor fi mici, pentrucă produsele lor vor fi mai mult modele. Comitetul cercual află foarte necesare aceste școale pentru ajutorarea și salvarea locuitorilor din Munții Puseni. Comitetul central decide publicarea rapoartelor și propunerilor în revista «Transilvania» pentru a trezi interesul obștei asupra importanței naționale a acestor școale.

(144 Nr. 357—1913). *Cluj*. Se achită suma de K 632'24 pe care desp. a cheltuit-o pentru internatul Petran, apoi darea și taxa pentru apeduct pentru același internat. Comitetul central decide ca în viitor să nu se mai cheltuiască absolut nici o sumă pentru realitățile Petran. «Asociațiunea» nu va mai susține internatul Petran, dar va pune casele gratuit la dispoziția despărțământului. Din venitul grădinei Petran să se plătească dările, iar restul să se trimită oficiului de cassă al «Asociațiunii» (*adun. comit. cerc. din 28 Ian. 1913*).

(146 Nr. 662—1913). *Buziaș*. Cu ocazia adunării cercuale din Silagi s'au ținut următoarele prelegeri: Ion Ghețe, teolog, despre «Tovărășiile satești»; Petru Savu, inv., despre «Asociațiune»; George Pârveu, inv., despre «Țăranul român și cartea în împrejurările actuale». Director al desp. s'a ales dl Ioan Pepa, protopop (*adun. cerc. din 7 Iulie 1912*).

Agenturi: (147, 151 Nrii 450 și 613—1913). S'au înființat: în Mehadia (desp. Caransebeș), cu ocazia înființării, dl Moise Ienciu, prof. sem. a ținut o prelegere despre «Sărăcia, munca și puterea insoțitorilor»; în Vale (desp. Turda). Ambelor li se dăruiesc cărți pentru a înființa biblioteci populare.

Biblioteca poporală (153 Nr. 742—1913). Secretarul adm. prezintă socotelile Bibliotecii populare a «Asociațiunii» pe anul 1912. Incassările dela membrii ajutători au

fost K 21,102-63, iar cheltuelile s'au urcat la suma de K 22,360-93. Rezultă deci un deficit de K 1,258-30. Mai e de încasat pentru colecțiile trimise la bănci și în comision la librării suma de K 2,650, care vor acoperi deficitul. Asociațiunea mai are în depozit 28,356 de broșuri din «Biblioteca populară a «Asociațiunii».

Transilvania (154 Nr. 603-1913). Secretarul adm. prezintă socotelile revistei «Transilvania» pe anul 1912: cheltuelile de tipar, colaborări, clișee și expediție au fost de K 7,985-54. S'a trecut deci peste buget cu suma de K 2,485-54, pe care comitetul central o achită, invitând biroul ca în viitor cheltuelile revistei «Transilvania» să nu treacă peste suma prevăzută în buget.

Adunarea generală: (155 Nr. 1857-1912). Secretarul administrativ raportează că la adunarea generală trecută au intrat propuneri dela dñii George Dobrin, învățător și Emil Bran, preot, cari au fost date spre studiere comitetului central.

I. Propunerile d-lui Dobrin sunt următoarele:

1. Comitetul central să îndrume, printr'o circulară, toate despărțămintele, ca în curs de 1-2 ani, în fiecare comună să înființeze agenturi și biblioteci populare ale «Asociațiunii».

2. Prelegerile populare să fie practice.

3. Adunările cercuale ale despărțămintelor să se prefacă în serbări naționale și să fie împreunate cu expoziții.

4. Să se întemeieze un fond de stipendii, din care să se ajute copiii săraci, aplicați la meserii și negoț din toate ținuturile locuite de Români.

5. În Biblioteca populară a «Asociațiunii» să se cultive mai mult simțul național și religios.

II. Propunerile d-lui Bran sunt următoarele:

1. Numărul membrilor din singuraticele secții să fie nelimitat.

2. Să se sporească numărul secțiilor, înființându-se secții de artă, agronomie, industrie și altele ce vor fi necesare.

3. Toți profesorii și toate profesoarele dela școalele române medii, civile, preparandiale și institutele teologice să fie membri corespondenți ai secției școlare.

4. Directorii și directoarele acestor școale, împreună cu profesorii, cari și-au câștigat merite în învățământ, să fie membri ai secției școlare.

5. Secțiile să-și întindă cercul de activitate pentru întreg ținutul locuit de Români.

6. Să se întocmească un regulament, în care să se fixeze îndatoririle fiecărui membru al secțiilor.

7. Să se înființeze despărțăminte pretutindeni. Cele existente să fie arondate după cercurile pretoriale.

8. Să se distribue tuturor despărțămintelor formulare de statute pentru reuniuni de temperanță, înmormântare, grânare etc.

Comitetul central decide următoarele:

Ad. I. 1. S'a făcut și până acum și se va face și în viitor în circularele comitetului central, adresate despărțămintelor, și în apelul pentru înscrierea membrilor ajutători.

2. și 3. S'au luat dispoziții și până acum.

4. Propunerea e inexecutabilă.

5. Se va avea în vedere, ca și până acum.

Ad. II. 1-6. Se încredințează biroul să comunice propunerile secțiilor științifice-literare, cari se ocupă cu aceste chestiuni.

7. Noua arondare a despărțămintelor e în lucrare.

8. Se va executa, întrucât va fi posibil.

Muzeul Asociațiunii: (156, 157, 158 N-rii 623, 666 și 664-1913). Colecțiile muzeului s'au înmulțit cu un fund de perină dăruit de d-na Cornelia Simtion din Sibiu. — Albina a dăruit pentru muzeu suma de K 1000, iar «Avrigeana» K 10.

- Fondul Gh. Barițiu:** (157 Nr. 666 -1913). «Albina» a dăruit pentru fondul Gh. Barițiu suma de K 1000.
- Școala civilă de fete:** (159—162 N-rii 533, 416, 532, 559, 699—1913). D-nul Dr. Ilie Beu, medic, a dăruit suma de K 100 pentru internat. Dela 23 Ianuarie a. c. d-ra Irina Ștefănescu, pregătitoare de limba franceză, și-a ocupat postul. Au fost scutite de taxa școlară 6 eleve. D-na E. Tordășianu e încredințată să pregătească partea a II-a a manualului de aritmetică și să-l prezinte comitetului central. — Se avansează taxa de K 120 cerută de minister pentru recenziunea manualului de istorie trad. de d. Dr. V. Bologa și d-ra Dr. Eleonora Lemény.
- Premiul A. Murășianu:** (164 Nr. 741 -1913). Pentru premiul Murășianu pe anul 1912 au intrat următoarele două lucrări: 1. «Imat și Ignat» povestire populară de Demetriu Roșca și 2. «Două iubiri» de I. Agârbiceanu, cari s'au dat spre recenziune și recomandare secției literare
- Asociațiunea membru onorar:** (174 Nr. 706 -1913). Reuniunea învățătorilor români sălăgeni a ales «Asociațiunea» membru onorar al ei.
- Cărți dăruite:** (177—182. Nr. 660, 499, 442, 441, 389, 464—1913). Se dăruiesc cărți din depozitul «Asociațiunii»: bibliotecii parohiale școlare din Mateiu, societății de lectură din Râșnov, bibliotecii parohiale din Sitabuzeului, bibliotecii parohiale din Boț, batalionului din Abrud al regimentului 64, societății de lectură din Ocna-defer (desp. Bocșa).
- Membrii noi:** (190 Nr. 721 --1913). Cassierul «Asociațiunii» raportează că s'au înscris următorii membrii:
- I. Membri fondatori:* 1. «Crișana», institut de credit în Brad, achitând K 200; 2. «Poporul», institut de credit în Săliște, achitând K 100; 3. «Decebal», institut de credit în Deva, achitând K 100; 4. «Râureana», institut de credit în Capolnoc-Mănăstur achitând K 100; 5. «Murășana»- institut de credit în Reghin, a achitat taxa întreagă de K 400; 6. D-na Blanca Lupu, soție de general în Viena, a achitat taxa întreagă de K 400; 7. D-l Filaret Musta, arhimandrit în Caransebeș, a achitat de asemenea taxa întreagă de K 400.
- II. Membri pe viață:* 1. Iuliu Căpâlnean, preot în Vereșmort, desp. Măhaciu a achitat rata I de K 20; 2. Nicolae Matora, preot în Murăș-Sângeorgiu, desp. M.-Oșorheiu, a achitat ultima rată de K 40; 3. Ioan Oprean, comerciant în Murășoșorheiu; 4. Emil Tișca, contabil în Năsăud; 5. Iuliu M. Montani, protopop în Zlatna, — cari toți trei au achitat taxa întreagă de câte K 200; 6. Iosif Musteșiu, major î. p., Timișoara, a achitat ultima rată de K 170.
- III. Membri ordinari,* cari toți au achitat taxa de câte K 10 s'au înscris următorii: 1. Ioan Aron, notar în Benic; 2. George Goina, inv. pens. în Budureasa; 3. Stefan Peneșu, dir. de bancă în Buteni; 4. Dr. Ioan Popp, avocat în Buteni; 5. Augustin Cioba, preot în Iernut-Bord; 6. Emil Drăgan, inv. în Nirașteu; 7. Ilarie Cocan, preot în Mândra (Făgăraș); 8. Ilarie Comșa, inv. în Mândra; 9. Ioan Cocan, inv. în Mândra; 10. Lazar Sbârnescu, inv. în Toderița (Făgăraș); 11. Vincențiu Monea, inv. în Toderița; 12. Dr. Aurel Grozda, avocat în Buteni; 13. Alexandru Pop, inv. în Selcud; 14. Ioan Papp, preot în Cuiș; 15. George Curtean, secretar în Bistrița; 16. Constantin Popescu, preot în Pauliș; 17. Aurel Todor, preot în Ascieul-mare (desp. Hida-Huedin); 18. Vasilie Fărcaș, preot în Almaș-Cubleș; 19. Simion Pop, preot în Drag (desp. Hida-Huedin); 20. Petru Bura, inv. în Jimborul-mare (desp. H.-Huedin); 21. Comuna politică Ludușul-mare (desp. Mercurea); 22. Iacob Beu, proprietar în Apoldul-mic; 23. Nicolae Proștean, asesor la scaunul orfanal în Lugoș; 24. Anastasia Huza, soție de preot în Bala; 25. Mihai Pop Lupu, preot în Șamșudul-de-Câmpie; 26. Dr. Victor Suciș, avocat în Murășoșorheiu; 27. Augustin Mera, preot în Miheșul-de-Câmpie; 28. Arcadie Luchin, funcț. la fil. «Albina» în M.-Oșorheiu; 29. Ilie Lupu, preot în Balintfalău, — toți cești 6 din urmă aparți-

nători desp. Murăș-Oșorheiu; 30. Biserica gr.-or. română în Straja (desp. Vârșeț); 31. Elena Borcia n. Șiandru, profesoară în Sibiu; 32. Irina Ciurdariu, funcț. de bancă în Beiuș; 33. Dănilă Cereguțiu, dir. de bancă în Liged; 34. Florian Goina, preot în Mezieș (desp. Beiuș); 35. Ioan Găbudean, preot în Filca-de-jos (desp. Indol); 36. Iosif Agadișan, primar comunal în Nicolințul-mare; 37. Petru Truia, casier la fil. «Luceafărul» în Nicolințul-mare; 38. Traian T. Chercibanu, cancelist comunal în Nicolințul-mare; 39. V. Măgureanu, econ. în Nicolințul-mare; 40. Costa Ruja, econ. în Nicolințul-mare; 41. Ilie Turcoane, econ. în Nicolințul-mare; — toți acești 6 din urmă aparținători despărțământului Vârșeț; 42. Alexandru Vodă, preot în Vaidei (desp. M.-Luduș); 43. Emil Maior, proprietar în Cimitelnicul; 44. George Ungur, comerciant în Mărgău (desp. Hida-Huedin); 45. Aurel Zoicaș, preot în Iod; 46. Arthemiu Anderco, preot în Cuhea; 47. Alexandrina Anderco, în Cuhea; 48. Dr. George Birlea, Sighetul-Marmației; 49. Paul Moldovan, în Dragomirești; 50. Victor Stețiu, în Vișeu de sus; 51. Simion Batui, în Havasmezö, — toți acești 7 din urmă aparținători desp. Vișeu-Iza; 52. Alexandru Păltinean, (desp. Chior); 53. Ioan Olariu, învățător în Nucet (desp. Nocrichiu); 54. Andreian Perii, inv. în Borra (desp. Lugoj); 55. Petru Ugliș, inv. în Barra (desp. Lugoj); 56. Liviu Biro, preot în Gruin (desp. Lugoj); 57. Dănilă Sânjoan, notar în Maier (d. Năsăud); 58. Traian Nemeș, preot în Asuagiul de jos (desp. Băsești); 59. Demetriu Cionca, preot în Bârseul de jos (desp. Băsești); 60. Ioan Vașvari, preot în Bârseul de sus (desp. Băsești). 61 Ioan Coste, preot în Someșuileac (desp. Băsești); 62. George Bancoș, proprietar în Selsig (desp. Băsești); 63. Dr. Ioan Ember, avocat în Cehul-Silvaniei (desp. Băsești); 64. Dr. Mihai Pop, avocat în Cehul-Silvaniei (desp. Băsești); 65. Ioan Ilieș, preot, în Stremți (desp. Băsești); 66. Mihai Marchiș lui Mihai, econom în Orăștea de jos (desp. Băsești); 67 Mihai Bohățiel, dir. de bancă în Băsești (desp. Băsești).

Extras din procesul verbal al ședinței.

Oct. C. Tăslăuanu,
secretar.

Ședința a V-a a comitetului central ținută la 3 Maiu 1913.

Prezident: *Andrieu Bârseanu*. Notar: *Oct. C. Tăslăuanu*. Membri prezenți:
Dr. V. Bologa, P. Cosma, Dr. Il. Pușcariu, A. Simu și N. Togan.

Despărțăminte: (200 Nr. 6729—1913) *Brașov*. 9 dintre agenturile despărțămintelor au desfășurat o activitate exemplară, ținând șezători, prelegeri și reprezentații în cursul iernii. În Brașov s'au ținut 2 conferințe. (*șed. comit. cerc. 21 Martie 1913*).

- (201 Nr. 800 —1913) *Diciosânmărtin*. I se dăruesc cărți pentru zece biblioteci populare.
- (202 Nr. 764 —1913) *Ciachi-Gârbău*. Desp. dela înființarea lui a ținut mai multe prelegeri și petreceri populare în comunele Ciachi-Gârbău, Poptelec, Surduc, Criștoșul-mare și Recea-Cristur și a înființat 3 agenturi. I se dăruesc câte 5 ex. din toate publicațiunile populare de cari dispune Asociațiunea și se invită să înființeze în fiecare comună agenturi și biblioteci populare. (*șed. comit. cerc. din 26 Febr. și 30 Martie 1913. adun. cerc. din 30 Martie 1913*).
- (203—204 Nrii 768 și 666--1913). *Nocrichiu*. Cu ocazia adunării cercuale din Hosman s'au ținut trei prelegeri populare, s'au împărțit între popor 132 de broșuri și s'a înființat o agentură în Hosman comuna Rădașel se anexează desp. Agnita (*șed. comit. cerc. din 18 Aug. 1912 și 16 Martie 1913, adun. cerc. din 28 Aug. 1912*).
- (205 Nr. 826 —1913). *Orăștie*. Comitetul central cere desp. ca să primească adunarea generală a Asociațiunii din acest an în 8/21 Septemvrie.
- (206 Nr. 778—1913). *Oravița*. În comuna Forotic s'a înființat o agentură și o bibliotecă poporală. La întrebarea agenturii comitetul central decide: „Agentura își

poate avea localul ei propriu, în care membrii agenturii se pot întruni pentru ședințele agenturii și pentru a ceta cărțile din biblioteca populară și foile culturale — economice abonate pe seama bibliotecii. Politica fiind exclusă din cadrele «Asociațiunii», în localul agenturii nu se pot ceta foi politice!

— (207 Nr. 759—1913). *Șimleu*. S'au ținut 6 prelegeri populare. I se dăruiesc 100 de exemplare din publicațiunile populare de cari dispune Asociațiunea (*șed. comit. din 3 Aprilie 1913*).

— (208 Nr. 739—1913). *Turda*. Despărțămintele din comitatul Turda-Arieș, la 15 Maiu vor ținea o consfătuire, în care vor discuta mijloacele de propagandă culturală unitară între Românii comitatului (*șed. comit. cerc. din 5 Aprilie 1913*).

Școala civilă de fete a Asociațiunii: (210 Nr. 776—1913). Ministerul a urcat pensia dnei Tordășianu dela K 2800 la 3220, a dsoarei Dr. El. Leményi dela K 2200 la 2530, iar a dlui Dr. V. Bologa dela K 3400 la 4600. Cu elevele din clasele superioare se va face o excursie prin Vinț—Piski—Hațeg—Retzat—Caransebeș—Orșova—Turnu-Severin—Craiova—Turnu-Roșu.

Muzeu: (211 Nr. 756—1913). «Albina» dăruiește pe seama Muzeului o monedă de argint din anul 1693.

Premiul A. Murășianu: (212 Nr. 772—1913). Jumătate (K 150) din suma destinată pentru premiul A. Murășianu pe an. 1911 se dă văduvei Susana A. Murășianu.

Biblioteca studenților univ. din Cluj: (213 Nr. 750—1913). Pentru augmentarea bibliotecii, din interesele donațiunii V. Stroescu se votează suma de K 250.

Asociațiunea membru onorar: (215 Nr. 785—1913). Reuniunea «Mariana» a învățătorilor gr.-cat. cu sediul în Năsăud a ales Asociațiunea membru onorar al ei.

Concedii: (221 Nr. 847—1913). Secretarului O. Goga i se dă un concediu fără retribuție pe un an, cu începere dela 1 Maiu a. c. Cu înlocuirea lui se încredințează secretarul administrativ, dându-i-se un adaus de retribuție de K 100 pe lună.

Membrii decedați: (196 Nr. 828—1913). Ioan Sârbu, protopop în Șomcuta-mare, directorul desp. Chior.

Extras din procesul verbal al ședinței.

Oct. C. Tăslăuanu,
secretar.

Nr. 690—1913.

CIRCULARĂ

cătră toți membrii secțiilor științifice literare.

Stimate Domnule,

D-l Vasile Stroescu a pus la dispoziția Asociațiunii suma de 15,000 Cor. pentru a cumpără cărți potrivite pentru popor și a înființa în fiecare comună românească o bibliotecă populară.

Numărul comunelor locuite de Români se urcă cam la trei mii, așa că Asociațiunea are la dispoziție suma de 5 Cor. pentru fiecare bibliotecă populară. Din această sumă Asociațiunea va căuta să cumpere cele mai bune și mai potrivite cărți pentru popor.

Spre a putea alege din toate materiile cărți folositoare și spre a se putea orientă și pe viitor în privința scrierilor potrivite pentru bibliotecile populare, comitetul central în ședința sa ținută la 5 Aprilie a. c. a decis ca biroul în înțelegere cu membrii secțiilor științifice literare să

compună o listă a celor mai bune cărți cari ar trebui cumpărate din suma de 15,000 Cor. dăruită de d-l V. Stroescu. De aceea ne permitem a Vă ruga să binevoiți a compune și D-Voastră o asemenea listă de cărți populare bune din specialitatea D-Voastre, pe care Vă rugăm să o înaintați referentului secției căreia aparțineți. Referentul, pe baza listelor primite dela singuraticii membri, va alcătui o singură listă a secției pe care o va prezenta în ședința plenară a secțiilor științifice literare ce se va ține la 1/14 Iulie a. c.

La alegerea cărților veți binevoi a avea în vedere cuprinsul lor și limba în care sunt scrise. Toate trebuie să aibă un cuprins instructiv sau distractiv potrivit relațiilor în care trăește poporul nostru, și să fie scrise într'o limbă pe înțelesul poporului. Ar fi de dorit ca fiecare carte ce o recomandați, să fie însoțită și de o scurtă recenziune, în care să se arete calitățile ei, ca astfel să înlesniți munca referentului secției. La fiecare carte are să se indice autorul, titlul exact, editura, anul apariției și prețul cărții.

Terminul până când aveți să trimiteți referentului secției căreia aparțineți lista cărților, e de 1 Iunie a. c.

În nădejdea că veți binevoi a face acest serviciu culturii noastre naționale, Vă rugăm să primiți încredințarea prea distinsei noastre stime.

Andrieu Bârseanu m. p.,
președinte.

Oct. C. Tăslăuanu m. p.,
secretar.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

REGULAMENT

pentru folosirea bibliotecii și sălii de lectură a „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român“.

Pentru promovarea scopurilor sale culturale, Asociațiunea a întemeiat o bibliotecă, care de prezent constă din 5265 opuri în 6115 volume și 2385 broșuri, împărțite în următoarele specialități:

1. Teologie;	9. Industrie și comerț;
2. Filozofie;	10. Știință și critică;
3. Pedagogie;	11. Drept;
4. Literatură frumoasă:	12. Politică;
a) Poezii,	13. Medicină;
b) Proză,	14. Manuale de învățământ
c) Teatru;	și dicționare;
5. Istorie:	15. Analele societăților culturale;
a) Istoria română,	16. Diverse;
b) Istoria bisericească,	17. Ziare și reviste;
c) Istoria străină;	18. Manuscrise;
6. Științe naturale;	19. Hărți;
7. Geografie;	20. Stampe.
8. Economie;	

În legătură cu biblioteca se află în edificiul Muzeului Asociațiunii o sală de lectură, pusă la dispoziția publicului cetitor, și în prima linie la dispoziția membrilor Asociațiunii, în care se pot ceti cărțile împrumutate din bibliotecă, precum și ziarele și revistele primite de Asociațiune, — în condițiile cuprinse în acest regulament.

§. 1. Biblioteca se poate folosi în două moduri, și anume:

- a) prin cetirea cărților în sala de lectură;
- b) prin împrumutarea lor acasă.

§. 2. Biblioteca și sala de lectură vor fi deschise pentru publicul cetitor în fiecare zi de lucru între oarele 5—7 p. m. afară de luna August

§. 3. Biblioteca se poate folosi:

- a) de membrii Asociațiunii;
- b) de orișice persoană, care-și va documenta poziția socială.

§. 4. Împrumutarea cărților din bibliotecă, spre cetire sau consultare în sala de lectură, se va face în modul următor:

În sala de lectură va sta la dispoziția fiecărui cetitor câte un bilet de cerere, în care se va însemna autorul și titlul cărții, ce voiește a consulta, precum și numele împrumutătorului. Biletul se va predă apoi bibliotecarului, care va pune la dispoziția cetitorului spre folosință cartea sau cărțile cerute. Aceste cărți, care nu pot fi mai multe ca 4 în aceeași zi; se vor înapoia după consultare bibliotecarului; în aceeaș stare, în care au fost primite. Biletul de cerere rămâne la bibliotecă.

Pentru înlesnirea căutării cărților se va așeză la ușa localului bibliotecii o cutie, în care cetitorii pot aviză de mainainte pe bibliotecar, printr'un bilet scris, ce carte doresc a li se pune la dispoziție în oarele de lectură prescrise.

§. 5. Fumatul, vorbirea cu glas tare, umblarea încoace și încolo în sala de lectură și în sălile învecinate, precum și orișice alt sgomot, care ar putea conturbă pe cetitor, sunt strict oprite. — De asemenea onoratul public cetitor e rugat să observe în sala de lectură și în localitățile bibliotecii curățenia necesară.

§. 6. În sala de lectură se pot folosi numai cărțile și ziarele scoase din biblioteca Asociațiunii.

§. 7. Instrăinarea cărților și ziarelor din sala de lectură va fi pedepsită cu exchiderea din sală, eventual cu pierderea pentru totdeauna a dreptului de a folosi cărțile și ziarele din bibliotecă. La cazuri mai grave se va face apel la întervenirea autorităților publice.

§. 8. Acasă pot împrumutā cărți din bibliotecă:

- a) membrii Asociațiunii;
- b) persoane cunoscute, cu adresă sigură, dacă vor depune o cauțiune în bani, egală cu valoarea cărții sau cărților împrumutate.

§. 9. La împrumutarea cărților acasă, împrumutătorul, indicându-și locuința, va subscrie un revers, în care se va introduce numărul, sub care e înregistrat în bibliotecă opul împrumutat, autorul și titlul cărții, precum și durata împrumutării.

§. 10. Numărul cărților împrumutate nu poate fi mai mare de 4, iar durata mai lungă ca o lună. Întâmplându-se, ca împrumutătorul să aibă necesitate de vre-o carte și peste acest termen, e dator să ceară prolongirea termenului, prezentând opul împrumutat. Această prolongire i se poate acorda, la caz când în timpul de o lună nu a cerut aceeași carte vre-un alt cetitor.

§. 11. Manuscrise, colecții de ziare, stampe, hărți precum și cărțile mai rare nu se pot împrumuta acasă, ci au a se consulta în sala de lectură în oarele destinate pentru lectură. În cazuri excepționale se poate permite folosirea acestor izvoare și în alt timp, sub controla bibliotecarului, cu încuviințarea prezidentului sau a locțiitorului lui.

§. 12. Cărți se pot da împrumut, spre consultare și citire, la cerere și afară de Sibiu, în condițiile cuprinse în §-ii precedenți. Cererile acestea însă se vor lua în considerare numai la cazul, când pe lângă cerere se va alătura și porto postal pentru trimiterea opului cerut, care va avea a se înapoiă în termenul fixat, tot franco la adresa bibliotecii Asociațiunii.

§. 13. Expirând termenul, pentru care s'a împrumutat o carte acasă, împrumutătorul va avea a o reînapoiă în aceeași stare în care a primit-o, dându-i-se o adeverință de reprimire.

§. 14. Spesele împreunate cu reclamarea cărților, stricăciunile făcute eventual pierderea cărților privesc pe respectivul împrumutător, care e dator a restitui toate pagubele făcute.

§. 15. După 3 reclamári fără rezultat, cărțile neînapoiate și spesele nerestituite, la cazul că nu ar putea fi acoperite din cauțiunea oferită, se vor scoate dela împrumutător pe cale judecătorească, având cel vinovat a restitui și spesele de proces.

§. 16. Toți, ceice nu se vor acomoda dispozițiilor acestui regulament și îndeosebi ceice nu vor înapoiă la timp cărțile împrumutate vor fi excluși atât dela folosirea sălii de lectură cât și a bibliotecii.

§. 17. Regulamentul acesta intră în vigoare provizoriu imediat după primirea lui din partea comitetului central, și definitiv îndată după aprobarea lui de către adunarea generală a Asociațiunii.

Sibiu, din ședința comitetului central al «Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român», ținută în 8 Februarie 1913.